

ספר אבן שלמה

תוספאה

והיא נוסד לפלס דרכי התורה והעבודה במאזני צדק,
ולפנות מהם כל אבני מכשול לבל יכשלו בהם תועי רוח,
וגם עוד איזה ענינים נפלאים.
וכל אלה מיוסדים על מקראי קדש ומאמרי חז"ל כפי מה שביארם
לאמתה של תורה הרב הדומה למלאך ה' צבאות,
הגאון החסיד האמתי, רבן של כל בני הגולה, איש אלקים קדוש,
המפורסם בכל קצוי ארץ,
מוה' אליהו מוילנא זצוק"ל
והוא ליקוט מכל ביאוריו הקדושים בנגלה ונסתר מאותן שכבר באו
בדפוס וגם ממה שנמצא ת"י בכתובים.

ונלוח אליו ביאור על דרך הרמז ומוסר נפלא,
וגם איזה הערות מאת הרב הגדול המפורסם בתו"י כו'
מוה' שמואל ב"ר אברהם זלה"ה מאלצאן
ועתה נדפס מחדש בהוספות רבות אשר הוסיף הרב הנ"ל שנית ידו
ללקט הרבה פנינים יקרים מכת"ק של תלמידי הגר"א זצ"ל בשמו,
עם הרבה הערות חדשות טובות ומועילות,
וגם נסדר בסדר נכון ומתוקן בפרקים, כל ענין וענין פרק בפ"ע.
ויצא לאור ע"י בנו ותלמידו
יצחק מאלצאן

הזכות נמכר לצמצות לרי"ל מ"ץ.

ווילנא

בהוצאות ובדפוס רי"ל נ"י בהמחוקק מהו' אליעזר ליפמן מ"ץ ז"ל.
בשנת תר"נ לפ"ק

הסכמות

אלה מכתבי הגאונים אשר נתנו לי תעודתם ע"ד הדפסת כתבי הגר"א ז"ל. ויתר המכתבים הם כתובים על ס' ברק השחר, אמונה והשגחה, מדרש רות, שהוצאתי לאור בעזרת השי"ת, ושאריתם יבואו אי"ה בחוברות הבאות:

הן איקלע לפה הרב המופלג ושנון י"א מהולל ומפואר מו"ה שמואל במהו' אברהם ז"ל מסלוצק וספרו בידו הרבה חידושי תורה הנובע מכבוד רבנו הגאון החסיד רשכבה"ג איש אלהים הגר"א זצוק"ל מווילנא אשר תעודת גדולים כי ממקום קדוש יתהלכו. וגם הרב המחבר הנ"ל ידבר דברים נעימים במוסר השכל ודעת בספר אמונה והשגחה כאשר חזיתי ועיינתי במקצת דבריו המה ערבים לאזן שומעת. ע"כ ידי תיכון עמו לחלות פני המתנדבים בעם להיות בתומכי הרב המחבר הנ"ל לקבל הספרים בנדיבת לב למען יתבדרון בעלמא דברי קדשו מפה מפיק מרגליות רבנו הגאון זצוק"ל וזכות תורתו הק' יגן עלינו להשפיע שפע ברכות בשפעת שלוחה והשקט על כל המתנדבים כנפש המעתיר המדבר לכבוד התורה.

באעה"ח יום ה' כ' אייר תרכ"ה לפ"ק פה ק"ק קארלין
נאום שמואל אביגדור תוספאה האבד"ק הנ"ל

כן אנכי להעיר לב יראי ה' לתמוך ביד האיש הנוכחי הרב המופלג ודרשן מפורסם ירא וחרד לדבר ה' למען כבוד התורה להוציא חדשות בארץ אורות גנוזות המסולאות בפז יקר אמרות טהורות הנובעות ממקורות נאמנים אשר דלה לנו שר התורה גאון הגאונים מרנא ורבנא אליהו זצוק"ל ולה"ה וזכותו יגן על כל המסתעפים להיות לעזר להוציא פעל קדשו לאור עולם לזכות הרבים. כעתירת הכותב למען כבוד התורה ובעליה אשר נתנה לנו מורשה ועיני העדה הם יגלו לנו כל תעלומות צפוניה בעזר העליון המחפש אורו תמיד על יראיו

היום ער"ח סיון שנת יחדש כליל אורו לפ"ק פ"ק פינסק
נאום אלעזר משה הלוי איש הורוויץ הפ"ק הנ"ל

הסכמות

הנה נודע ביהודה ובישראל נאמנה. אם כי זה רבות בשנים אשר הורקנו מכלי אל כלי ושבענו נדודים ונתמעמו לבות חווי החכמה וחשכו הרואות בארובות הלבב. אבל בכל זה אלהינו שבשמים הגדיל עלינו חסדו ובכל דור ודור הקים לנו רועים נאמנים רואים בעין נונה שמש חכמתם בתוה"ק המה המפיקים חכמה ומפיעים דעת רועים צאן קדשים עדת ישורון ומפיהם אנו חיים חיי הנפש ע"י חיבוריהם הקדושים בכל דור ודור. ואף בדורותינו האחרונים דור שלפנינו ג"כ זכינו לאור המאיר בנר מצוה ותורה אור הוא גאון הגאונים רשכב"ה אחרון באחרונים וראשון בראשונים הוא הגאון החסיד מהו' אליהו זצוק"ל. הוא הארי שבתורה אריה דבי עילאי. ומי שירחיב בנפשו לבאר גדלו ועצומו בתוה"ק וחסידותו ופרישותו הלא עליו ישחקו אף צעירי הצאן כי מי לא ידע אור נונה השמש אשרי הדור שזכו להנות מאורו וכו'. והנה מן שמיא קא זכו ליה להרב המופלג בתורה ויראה טהורה נאה דורש וכו' מהור"ר שמואל במהור"ר אברהם ז"ל מק"ק סלוצק, אשר השיג מכתבי הגאון החסיד הנ"ל אשר יש לו להרב הנ"ל עדות נאמנה ויקר סהדותא מגאוני זמנינו אשר הם כתבי קודש של הגאון החסיד הנ"ל וחפצו להביאו לביה"ד בודאי אין לשער מצוה רבה הלזו להיות מעיר לעזור לסעדו ולתמכו שיוכא לבית הדפוס אשר ישוטטו רבים בתורתו ויהיו שפתותיו דובבות. וזכות הגאון החסיד זצוק"ל יגן עלינו להאיר עינינו בתוה"ק ועינינו תחזינה ירושלים נוה שאנן כחפץ כלל אחב"י וכחפץ נפש נענה עבד לעבדי ה' הנאמנים.

זלמן זאב בהרב הג' המפורסם מהרי"ף זלה"ה מ"מ דמתא ומ"ץ דווילנא

הראה לי הרב המופלג השנון וי"א מרבים ומאושר במדות תרומיות ספריו שהדפים ספר אמונה והשגחה וספר מדרש רות עם הגהות מהגר"א זלה"ה, והערותיו זעיר שם. גם שמעתיו דורש ברבים ומצאו דבריו חן בעיני והוא שוקד בתורה לשמה ויש לו יד בספרי היראה והחכמה. ולזאת כל התומך ידו ומהנהו בקנית ספריו מסייע הוא להגדיל תורה ולהאדירה. ושכרו רבה. והמקרבו והמסייעו יתברך ברוב ברכות בזה ובבא. מאתי הכותב הבא עה"ח יום ה' ב' מרחשוון תרכ"ז לפ"ק פ"ק איישישאק
נאום אברהם שמואל במהו' יהודה זללה"ה מאישישאק

הסכמות

ראה ראיתי כתב שם משמואל. כי שמו יקר הולך וטוב והלא היא כתובה על מכתבי תעודה שיש לו מכמה רבנים גדולים וחכמי זמנינו נ"י. הם יתנו עדיהן כי נאמן שמואל לאלהיו ותוה"ק ושמואל חכם ורבי יתקרי ה"ה הרב המופלג חכם בי"א כש"ת מהו' שמואל מסלוצק נ"י וחכם זה בא גם לכאן וספריה וזייניה עליו הלא זה מה שהוציא לאור עולם הספרים היקרים. מעולפת ספרים. שמחים ומאירים. ממאור הגולה ה"ה רשכבה"ג הגאון החסיד ר"א זצוק"ל ועוד בדעתו לאדפוס אדרא איזה ענינים שונים היקרים מפנינים מהנה"ח הנ"ל וכאשר מודעת זאת בכל הארץ וביותר בשערים המצויינים כי כל דבריו הקדושים לאמתה של תוה"ק מכוונים.

ויעתר יצחק לנוכח המוכ"ז היקר נ"י להיות בסומכי נפשו היקרה ומי יוכל לספר כמו את יקר תפארת גודל המצוה את המסייעים לדבר מצוה. ובפרט המהזיקים מעץ החיים של תוה"ק ופה קצר המצע מהשתרע אך אעתיק בקיצור את לשון הירושלמי הובא ברמב"ן על התורה פ' תבא ע"פ ארור אשר לא יקים וכו'. אמר ר"י בשם שמואל על הדבר הזה קרע יאשיהו ואמר עלי להקים וכו' ועוד שם למד ולימד ושמר ועשה והיה סיפק בידו להחזיק ולא החזיק ה"ז בכלל ארור וידוע שמכלל לאו אתה שומע הן. ומדה טובה מרובה בטובה כפולה ומכופלת בנחת ושובה וכן יבורך גבר אשר יחזיק דברי שמואל הנ"ל ברוב ברכה וטובה כנפשו היקרה ונפש הדורש טוב לעמו ועדתו. הבעה"ח מנחם אב לסדר ולפ"ק אשר יטב לך ותרבון מאד.

נאום יואל יצחק בלא"א מהו' מרדכי זלה"ה

דק"ק נאווא אלעקסאנדרסקי

הסכמות

הנה כבוד הרב הדרשן המפואר מהו' שמואל נ"י מסלוצק הוציא לאור הדפוס חמדה גנוזה ס' מדרש רות עם נוסחאות והגהות מרבנו מאור הגולה הגר"א זצוק"ל. גם ס' ברק השחר לקוטים מכ"י המיוחסים לרבנו הגר"א נ"ע. וגם בעצמו חיבר ס' האמונה והשגחה ג"כ עפ"י דרכו ללקוט פנינים מביאורי הגר"א זצוק"ל. מצוה רבה לקחת ממנו מחבורים היקרים הנ"ל בחיבה ולקיים נוצר תאנה וכו'. ובפרט כי מתאמץ הוא להוציא עוד שארי דברים יקרים ונחמדים מפז מכ"י ק של רבנו הגר"א זצוק"ל. ואולי מפרי עמלו בטהרת הקדש בהדפסת החבורים הנ"ל יוכל להביא ברכה אל בתינו ולהדפיס עוד מכ"י ק של הגר"א זצוק"ל. ע"כ טהורי לב ראוי לתמוך כבוד להיות משען למפעל הקדוש הזה להגדיל תורה ולהאדירה וכל תומכיה יאושרו בכל משלה ידם באושר ועושר ובאורך ימים בימינה וכו'.

כ"ד הבא עה"ח יום א' כ"ח מנ"א תרל"ב לפ"ק פ"ד דענעבורג
נאום שאול זעליג הכהן חופ"ק דענעבורג

שמחתי מאוד לקראת ספרי רבינו גאון עוזנו רשכבה"ג הגר"א זצ"ל אשר העלה והרים לבי"ה הרב המופלג יר"א מהו' שמואל נ"י אשר כל גדולי דורינו בחותמיהן וכו' לו לאשר ולקיים כי הן הם דברים היוצאים מקדוש ישראל וכי גם הרב הנוכחי הקרב לגבי דהינא ואידהן גם הוא בדרכי מוסרים נכונים קבלתי בשתי ידים ספ"ק הנ"ל במחיר. כן אייחל כי שלומי אמוני ישראל יסייעוהו וכחפצו יוכל לגמור גם הדפסת אשר ברוח עמו מכת"ק הגה"ח מרן רשכבה"ג.
פ"ק ראזינאי נאום מרדכי גימפיל

גם אנכי קבלתי מיד הרב הדרשן מפואר מופלג בתו"ר כ"ש מהו' ר"ש מסלוצק את ספרו הנעים אשר הדפיס בדרשת יסודי האמונה והשגחה אשר הוא מלא מוסר השכל ודעת ומשולב עם דברי גאון הנאונים קדוש ה' רשכבה"ג מהור"א מווילנא ז"ל. ורבים השיב מעון באמרי פיו הנעימים וגם זכה להפיץ ע"פ תבל מאור הגנוז מתורת רבינו הנ"ל על מדרש רות אשר לא זכינו לאורו עד הנה. ומן השמים הניחו לו מקום להרב הנ"ל להוציאם לאורה לפקוח עינים עורות וגם רצונו עוד להגדיל ולהפיץ תורת רבינו הנ"ל לפני קהל ישורון להעלות דברים היקרים מפנינים על מכבש הדפוס אשר אין קץ וערך לרוממות קדושתם. וכאשר ראיתי הרבה מגדולי הדור יצאו בקן קולמסם לעזר הרב הנ"ל כן גם אנכי באתי להעיר כל אשר נגע יראת ה' בלבו לקבל ספריו ברוח נדיבה וזכותו הגדול של רבינו הגאון הנ"ל יעמוד לכל המתנדבים בעם להצליחם בגוף ונפש.
כ"ד המעטיר אליהו גאלדבערג הפ"ק באברויסק

הסכמות

הן כבר יצא טבעו של הרב המופלג דרשן מפואר ויר"א מהו' שמואל מסלוצק אשר הקדיש עתותיו לתורה ולתעודה ולהגות בגנזי כתבי קודש מהגר"א ז"ל והביא לביה"ד כמה כתבי קדש בהנהותיו וביאוריו. וכאשר נכנס לחנותו של בשם ריחו נודף אשר זכה להדפיס גם אמרי דעת אשר נבעו עשתונותיו. אחלי מאת בני עמי אשר יצאו לעזרתו לקבל מאתו את הספרים אשר הדפיס לתמוך את ידיו. וכל המהנה להרב הנ"ל יזכה לרב טוב הצפון אשר עין לא ראתה כי מהראוי לעזרו ולסעדו בל יתרפה ממלאכת שמים.

כ"ד המדבר לכבוד לומדי ושוחרי תושיה פה נאוואהארדאק
נאום ברוך מרדכי ליפשיץ חופ"ק הנ"ל

ואלה דברי גאוני ווילנא יצ"ו

אשר נתנו תעודתם על ס' מאורי אור:

הן כבוד האי גברא יקירא. הרב המופלא ומופלג בתורה וביראת ה' הטהורה. עוטה אורה. נאה דורש וכו' כש"ת מהו' שמואל נ"י מק"ק סלוצק יצ"ו. זה איזה שנים אשר קיבל עליו לעבוד את עבודת הקודש. להוציא לאורה הרבה כתבי יד קודש הנמצאים ת"י אשר המה מיוחסות לרבינו הגאון החסיד מאור כל עיני הגולה רבן של ישראל הגר"א זצ"ל. בנגלה ובנסתר כאשר יש ת"י כמה כ"ק חידושים נפלאים מרבינו הגר"א ז"ל אשר ראינו ת"י הראוים ליחס אותם לרבינו שבגולה מרן הגר"א ז"ל. וכבר הוציא לאורה כיד ה' הטובה עלינו את קונטרס הק' ברק השחר ואמונה והשגחה וזוהר חדש על מגילת רות עם הגהות נפלאות וביאור חדש מהגר"א ז"ל. וראו רבים ויהללוהו כי הדברים מאירים ושמחים כו' וראוים ליחסם לרבינו הקדוש זצ"ל. ועתה הנה יוסף אומץ להאיר לכל דורשי התורה והתושיה וללקט אורות יקרות הנוצצות מבין כל ספרי הקודש של רבינו הגר"א ז"ל אשר כבר יצא לאור ומאשר המה בכתובים עדנה ולעשות ציונים לתורה וקראם בשם מאורי אור כי יאירו באור הגדול של כל תורת רבינו הקדוש הגר"א ז"ל למצוא בהם כל דברי חפץ הנחמדים מפנינים במראה המקומות והציונים ההם. וראוי לחזק נא בידי להוציאם לאור בעזר ה'. הבעה"ח בזה למען כבוד התורה.

יום ה' י"ד סיון לסדר והית לנו עין לפ"ג מק"ק ווילנא

נאום יוסף במהור"ר רפאל זל"ה מפק"ק הנ"ל

ונאום בצלאל בהר"י משה הכהן נ"י מפק"ק הנ"ל

הסכמות

מה טוב ומה נעים מחרוזות מרגליות השוים במראה ובגידול. יגיל וישמח עין הרואה כי תאווה הוא לעינים אף כי בהתאים יחד מאמרים הקדושים של עיר וקדיש משמיא רבינו הגר"א ז"ל אשר לקט הרב המופלג השנון בתו"י הולך תמים יד ושם לו מהו' שמואל נ"י מסלוצק מספרי הגר"א ז"ל לאחד אורות יקרות תאמי צביה המפוזרים אחת הנה ואחת הנה למען יתלכדו יחד. איש באחיהו ידובקו. אמינא לפעלא טבא יישר ויהי אלהים עמדו לבצע את אשר החל ולהוציא כל כתבי יד הקודש של הגר"א ז"ל אשר ת"י. וכל רואיהם יכירום כי המה זרע ברך של הגר"א ז"ל ואשרי לכל מחזיקים אשר יתמכו ידיו לעזורו ולסעדו איש איש כברכת ה' עמדו וישולם גמולם מבעל הגמול כלבכם ולבב הבע"ח.

ט"ו סיון תרל"ב ווילנא נאום יצחק אליהו לאנדא

חין מליצתי יערב נא על אחב"י גין מעלת כבוד ידיד ה' ואהוב נפשי הרב הדרשן המפורסם מלא חכמה ודעת קדושים כקש"ת מהוה"ר שמואל נ"י בעל המחבר ספר האמונה והשגחה. וכבר הפליגו כל גדולי הדור לספר בשבחא דהאי מרגניתא דלית לה שימא. ע"כ הנני לבקש לתמכו ולסעדו בכל המקום אשר תדרוך כף רגלו ולהשתדל עבורו בכל היכולת ולקנות ספריו היקרים המלאים זיו ומפיקים אור נוגה. פה המדבר לכבוד מעלת המחבר הצדיק המפורסם.

נאום חיים אריה ליב מזאלודאק

הקדמה

ישמחו הצדיקים ויעלוו החסידים בהגלות נגלות בימינו אור בהיר הגנוז לצדיקים לפקוח עינים עורות להאיר להם הדרך העולה בית אל מאת אור ישראל וקדושו אשר כל הארץ האירה מכבודו בחכמה בחסידות בנגלות ובנסתרות הוא הגאון הנורא מוהר"א ז"ל. ואם כי נמצאים כמה כוכבים גדולים אשר כל אחד משפיע בתוקף אורו באקלים שלו אבל במה אורם נחשב מול אור השמש המאיר בגבורתו עד אפסי תבל (עי' מגילה י"ג א', אב בתורה כו', ועי' בהערה ה' סי' ו' פי"א ד"ה כמו שניצוצי). וכל פניני אמריו אשר עד כה היו ספונים במגילת סתרים ת"י יחידי סגולה וגם הרבה מאותן שכבר באו בדפוס ונעלמו מעין כל בהיותם נפוצים אחת הנה ואחת הנה ומשוקעים בעמקי תהומות מים אדירים היוצאים מבית קדש הקדשים השוטפים על שדמות כל חלקי התורה בנגלות ונסתרות. הנה עתה יפיקו נוגה לעין כל. רבים יסעו וילכו לאורו דרך עץ החיים. כל צרי גלעד ימצא בו מאת אבי הרופאים לחולי נפשות במחיר לא כביר. מפרי מגדיו יאכלו ענוים וישבעו ויאירו עיניהם מצוץ דבשו. והנה אף כי ת"ל לא אלמן ישראל מספרי מוסר שחיברו חכמי הדורות כל אחד לפי מקומו וזמנו ושורש נשמתו (ע"ל בס' זה פי"א ס"ט). אך בעו"ה אנו רואים כי ע"פ רוב כלם מונחים בקרן זוויות ודורש אין למו אף מדורשי ה' לבד מעט מזעיר מיחידי סגולה. וכאשר נחקור על עילת הדבר הזה נמצא לזה כמה סיבות. הא' הוא מ"ש החסיד הלוצאטו בהקדמתו לס' מסילת ישרים, כי אף שענין היראה מוסכם לכל שהוא העיקר הגדול אך מפני שנראה בעיניהם כי הוא דבר פשוט וא"צ לבלות זמן על עיונו וע"כ דרכי החסידות האמתית שממו מבלי באי שעריה בעיון רב הנדרש לזה ותפשו דרכי החסידות התפלים ובכבודם יתימרו. ע"ש לשונו הזהב. וכן נמצאו כמה מלומדי ה' שמשכו ידם לגמרי מלמוד ספרי מוסר ותולים באילן גדול הוא הגר"ח מוואלאזין ז"ל שב' בספר נפש החיים שער ד' פ"ט למעט בלמוד המוסר וילכו לאחור ולא לפנים כי היו פרועים במדות משחתות להיות לשמצה בפי עוזבי תורה ליתן דופי בהולכי בעקבות רבנו הגדול זצוק"ל ובכל למודי ה' וע"כ בחרו להם ארחות עקלקלות לחצוב להם בורות נשברים. אבל הם בחשך ילכו כי לא רצו לעמוד על תוכן כונתו של הגר"ח ז"ל (לשום עינם במ"ש שם פ"ד ה' ו' ז' ח'. ועי' בס' זה פי"א סי' י' י"א). ועי' מ"ש בסוף הערה י"א סי' י"ב פ"ח) כי לא כתב כן רק לפני הקובעים בהגיון התורה תמיד. ואף גם זאת לא כתב למנוע לגמרי רק שלא להרבות בלמוד המוסר יותר מדי. וכן בספר מעשה רב סי' ס' כתב ללמוד ספרי מוסר כמה פעמים בכל יום.

הקדמה

וכן נמצאו כמה ספרי מוסר הנותנים קול רעם בגבורות יראת העונש והם אינם רצויים לשונים בהבלי הזמן מפני חוסר דעתם כתינוק הממאן לקחת סמי הרפואות המרים אף כי חייו תלויים בהם. וכן נמצא כמה ספרי מוסר מחקרים ומחוכמים המתקבלים על הלב כספר חובת הלבבות אבל גם הם עזובים כי נדרש ללמודם זמן רב ודעת צלולה מעומק מושגם ואריכת דבריהם. ומהם כמה ספרי מוסר המקצרים ואין בהם די באר כל הענינים הנדרשים לדרכי העבודה השלמה ומלחמת היצר. וכן נמצאו כמה דרכים שונים בספרי מוסר בעניני העבודה לא ראי זה כראי זה. ואף כי אלו ואלו דברי אלהים חיים כי שינוייהם נתלים לפי הענין והמקום והזמן (עי' פרש"י כתובות נז. סד"ה מאי קמ"ל, ובס' זה פ"א סי' ד' ז' ח' ופ"ה סי' א' ופי"א סי' ט') אך מי זה ישים פלס ומאזני משפט ביד כל א' וא' לפלס הדרך הנכונה הנצרך לפי ענינו ובין כך וכך בעו"ה דרכי היראה הולכים הלוך ודלים ויד היצר הולך הלוך וקשה ופרצות הדור רבו כמו רבו ואין גודר גדר ועומד בפרץ. ורבו פריצי עמנו האומרים ערו עד היסוד בה.

והנה אנכי הדל אשר השי"ת גבר חסדו עלי לאין חקר, כי בעו"ה אפפוני חבלי מות פעמים אין מספר וה' ית' שלח לי עזרתו מקדש לחלוץ נפשי מני שחת ובמקהלים אברך ה' ברוך הגומל להיביים טובות. ועוד הפליא חסדו עמדי והביאני אל גינת ביתן המלך מרן הגר"א ז"ל להשתעשע בין ערוגות מטעיו ולקלוט מעט מריח שמניו לתוך כלי המעטים באיזה ספרים אשר הוצאתי לאור מתורת רבנו ז"ל ויתנו ריח ניחוח לכל הוגי בם כריח שדה אשר ברכו ה'. ואנכי הייתי עומד ומשתאה על המראה ואען ואומר ה' אלהים מי אנכי כי באתי עד הלום ומי יעמוד על חקר פליאותיך כי כן דרכך מעולם לשום שפלים למרום (עי' פירש"י שמות ל"ה ל"ד), ולספח את האזוב אשר בקיר אל הארז אשר בלבנון (ויקרא י"ד במדבר י"ט).

אחרי כן נתתי לבי לפלס נתיב במים אדירים של ביאורי רבנו ז"ל למצוא בם כל דברי חפץ ורשמתי לי בילקוטי כל דבר למשמרת עד שנצטרף לחשבון גדול. וב"ה כמעט לא נמצא דבר מה שהובא בדבריו הקדושים (בדרכי התורה ותיקון כמעט המדות וביאור מקראי קדש ומאמרי חז"ל) שלא נרשם בילקוטי בסדר נכון למצוא כל ענין בקל ונקרא בשם "מאורי אור". וגם איזה ענינים שהובאו בהרבה מקומות בביאוריו רשמתי הכל. והמשכיל יבין כי הוא תועלת גדול לירד לסוף דעתו, כי ד"ת עניה במקום זה ועשירה במקום אחר (עי' ביאורו ישעיה ז' כב¹).

¹ ז"ל: והיה מרוב עשות חלב. כענין שאמרו חז"ל (עי' תנחומא ויקרא ג) כל הבורח מן הכבוד הכבוד רודף אחריו, כן הוא בכל התאוות. כי חמאה ודבש וגו'. הענין, אגדות נמשלו לדבש והלכות נמשלו לחמאה

הקדמה

והנה אנכי בשורי דלות מצבי כעת לעת זקנותי כי כשל בעוני כחי ורפיון מזוגי הולך ורב, ואומר אוי כי פנה יום כי ינטו צללי ערב ואנכי נעור וריק כי קמונתי מכל החסדים שנעשו עמי (כתרגומו זעירין זכוית, וכמ"ש כל שעושיין לו נס מנכין לו מזכויותיו) ובמה אקדם ה' עד שלא תחשך השמש להשיב לשולחי דבר ביום שידובר בי (עי' בס' זה פ"י ס"י) והנה זכרתי ואתנחם כי אין לך דבר שבו יזכה גבר את ארחו כמו בזכות הרבים בדבר השווה לכל נפש (עי' פרש"י סוטה מט. ד"ה אקדושא דסידרא. וכמ"ש בהקדמה לס' נפש החיים על הגר"ח ז"ל שהיה חביב בעיניו אמירת פרשה חומש בכל יום בפני ההמון עד שהיה מניח בשבילה כל דבריו בקדש) ות"ל אשר מסר בידי מאורי אור לחפש כל גנוי נסתרות בהיכלי מרן הגר"א ז"ל. ואומר לנפשי מה לך נרדם קום כי עליך המלאכה לחפש כל דברי מוסר ותיקון המדות הנמצאים בדברי רבנו ז"ל ולסדרם בסדר נכון ובלשון נקיה וקצרה שיהיה שווה לכל נפש. וה' יהיה בכסלך לבצע כל אשר ברוחך. חזק ואמץ אל תירא מדלות הונך ומיעוט כחך ואל תחת מפנעי בעלי חצים אשר יחפשו עולות לירות במסתרים תם. מהר החליץ חושים ולא תחכה כי לא תדע מה יולד יום. ואחגור שארית כחי לקרבה אל המלאכה הזאת ועיני ראו ולא זר כי יד ה' היתה אתי להצליח מעשי ידי (אשר אין להעלות על הכתב) וזכות מרן הגר"א ז"ל עמדה לי כי במשך איזה שבועות יצא הספר הזה כליל בהדרו. ובוזה נתקיימה מחשבתו של רבנו ביותר במה שרצה שביאורו לספרי משלי יודפס בראשונה כי כלו מלא יראה (כמ"ש בהקדמה לס' משלי). ואף כי הספר הזה אשר נקלט בו סולת נקיה מדברי מוסר שנמצאים גם בשאר ביאוריו.

ועתה לכו נא הגברים ועבדו ה' בספר הזה אשר אנכי מגיש לפניכם היום. ישישו וישמחו בו כל מבקשי ה' כי אף אם קטון הוא בכמותו אבל מה מאד גדלה ערכו כי הוא יכיל בתוכו כמעט וכל עיקרי המוסר ותיקון המדות. מגן וצנה וכל כלי נשק הנצרך למלחמת היצר. חצים ואבני קלע לגיו הנחש הקדמוני. והיה כל הנשוק וראה אותו וחי. וכל דבריו מיוסדים על יסודות נאמנים המתקבלים על לב הישר הולך הנובעים ממקור נאמן אשר עיני כל ישראל עליו להוציא לאור כל תעלומה וכל רז לא אנים ליה. וראיתי לחלק הספר הזה למאמרים קצרים וכל מאמר יכלול כלל גדול מעניני המוסר והמדות. ואקוה לה' כי הספר הזה יהיה מתמד עין וימשוך לבות הרבה

שהוא שמן הרבה ואינו מוצאן אלא בטורח רב שמקשה ומפרק עד שמוציא הדין לאמיתו, וכמו שאמר חז"ל (תענית ז ע"ב) אם ראית תלמיד חכם שתלמודו קשה עליו כבורל מפני שאין משנתו סדורה עליו, פירוש שלא למד עדיין הרבה, אבל הלומד הרבה תורה עניה במקום אחד ועשירה במקום אחר (ירושלמי ר"ה פ"ג מ"ה). וזה שאמר "והיה מרוב עשות חלב" וכו' כשילמוד הרבה יוכל להוציא הדין לאמיתו.

הקדמה

בני אדם אליו. כאשר ראינו בלמוד ההלכות אשר מאז יצא לאור ספר חיי אדם רבו ההוגים בו מפני קוצר לשונו וצחותו. ואף כי בלמוד הלכות נמצאו הרבה שאין דעתם נוחה בדרך הזה (ע"ל בס' זה פ"ח סי' ג'). אבל בלמוד המוסרי אדרבה דוקא הדרך הזה הוא הנכון (וכמ"ש בס' נפש החיים שער ד' פ"ט). כי ברנע קמץ שיעביר המעיין עינו עליו תיכף ימצא כמה עיקרים גדולים ועצות נכונות בעניני העבודה, ולא תכבד העבודה על הקוראים ויעשו בה ואל ישעו בדברי שקר. גם הצמאים לידע דעת רבנו ז"ל באיזה ענין ולא ידעו מקומו או יהיה להם הספר הזה כלוח המפתחות למצא כל דברי הפיץ. גם החפץ למלא את ידו לבאר מקראי קדש ודברי חז"ל ע"פ הקדמות הנמצאים בדברי רבינו ז"ל בלי ספק בהעבירו עין על סימני ספר הזה ימצא בו חיש קל איזה הקדמה יקרה הנצרך לו לפי ענינו. כי ימצאו בו כמה ענינים נפלאים ושיטות חדשות בעניני העבודה אשר לא שערום עד כה כדרכו בקדש בשאר חלקי התורה.

וזאת למודעי כי בהרבה מקומות לא כתבתי את לשון קדשו של רבנו ממש. כי הוא ז"ל כתב דבריו בדרך ביאור לפי ענין נושא המאמר שנתבאר בדבריו. וכן בהרבה מקומות דבריו בלולים יעלו בכל חלקי התורה. וגם בהרבה מקומות קיצר מאוד בלשונו וקשה לירד לסוף דעתו. וכן כמה פעמים נמצאו כמה ענפים מענין אחד בכמה מקומות בחיבוריו ואנכי ברצותי לחברם לענין א' שלם הייתי מוכרח לשנות הלשון. וע"כ אחלה פני הקורא שאם חלילה ימצא בו איזה ענין שאינו נכון יתלה בי וידינני לכף זכות כי שגיאות מי יבין. וכל הישר הולך יבין גודל עמלי ללקט ולסדר הספר הזה ולבחור לשון ערומים שיהיה מוכן לכל.

וראיתי להביא בו כמה דברים בעניני שכר ועונש ועניני גאולה אשר לא שערום עד כה, אשר יתפלא בהם לב המעיין ויחודש לו דברים נשגבים. וגם ביאור הפלא ופלא על מגילת אסתר ע"ד הרמז ומוסר נפלא מכ"י המיוחס למרן הגר"א ז"ל. וראיתי להעתיק גם מאמרי הגמרא המתבארים שם לבל יצטרך המעיין לחפש אנה ואנה. וקראתי שם ספר הזה אבן שלמה על שם ענינו, כי הוא אבן שלמה וצדק לפלס בו דרכי העבודה. וגם ע"ש מרן הגר"א ז"ל אשר ממעינות חכמתו שאבתי בששון את הדברים הקדושים האלה וכמ"ש בהקדמה לספר "פאת השלחן" בשם מרן הגר"א ז"ל כי שמו מרומז בתורה בפרשת כי תצא בתיבות "אבן שלמה" שהוא ר"ת אליהו בן שלמה. וכמו שהאל"ף הוא פלא ונעלם כך תורתו נעלמת ולכן שמו בהעלם בר"ת. ועיין בזה דבר נפלא בספר אמונה והשגחה בלקוטים. וה' יגמור בעדי להוציא לאור כל הנמצא ת"י מתורת רבינו ז"ל. וזכות תורתו יעמוד לנו ולכל התומכים בימיני להשפיע עלינו אור חדש ולהעביר את השכת הסכלות מן הארץ. ועינינו תחזינה ירושלים נוה שאנן וארמון על משפטו ישב ב"ב אמן.

הקדמת בן הרב המאסף והמחבר ז"ל

ברוך ה' אשר לא עזב חסדו עמדי והביאני עד הלום להיות נטפל למצוה הזאת להוציא את הספר היקר הזה לאור עולם, אשר ראוהו שרים ויאשרוהו ובני מדע ויהללוהו ורבים יחפשוהו כמטמונים ואין. ולא אחת שחרו את פני לחדש כנשר נעוריו להביאהו לבית הדפוס אך שכל זמן ועת לכל הפיץ כפי אשר גזרה חכמה העליונה כי חזיתי לדעתו דמר אבא ז"ל שהי' רצונו שיהי' הספר הזה מסודר מחדש ונחלק לפרקים כל דבר מענין בפרק בפני עצמו למען יהיה הספר הזה כשולחן ערוך. וכה היתה עלי פקודת איזה אנשים מיראי ה' שיודפס הספר הזה דוקא באופן זה וכה החל לסדר את הספר בענין זה אך שנטרפת עליו השעה בעו"ה ולא סידר את ההערות כ"ד על מקומן וגם את ההשמטות וההוספות אשר הניח אחריו ברכה היו בלתי מסודרים ועד כה לא עלתה בידי לקרבה אל המלאכה הזאת מסיבות שונות ולא רציתי להוציא מתח"י דבר שאין מתוקן. עד עתה אשר תלי"ת הצליח בידי לסדר את הכל בטוב.

והנה נכלל בספר הזה כל מה שבא בס' אבן שלמה הנדפס מכבר עם הוספות רבות בפנים הספר מלוקט מדברי רבינו ז"ל ופרק ו' מספר הזה מדבר מענין תוכחה וגידול בנים ופרק ט' בענין תפלה רובם ככולם נוספו וגם בשאר הפרקים יש כמה הוספות ובביאור הספר המה הערות שלמעלה שם נרשם המראה מקומות שמשם נלקחו הדברים ועתה נוספו שם ג"כ הרבה דברים מועתקים מדברי רבינו ז"ל כלשונם וכמה דברים מכתבי תלמידיו ז"ל. ועוד העתקנו שם הרבה פנינים יקרים מדברי קדמונינו ז"ל ככתבם וכלשונם שחייב אדם לומר בלשון רבו. וגם כי דבריהם היקרים כאשר יהיו נקראים בלשונם הזהב ממש יפעלו הרבה על לב קוראיהם כי דברים היוצאים מן הלב נכנסים אל הלב. ולזאת במקומות מעטים אשר הוספתי בפנים מדברי רבינו הגר"א ז"ל נמשכתי מה דאפשר אחר הלשון שממנו העתקו. ובהערות השניות שבשולי הדף באו כל ההערות אשר הניח אאמ"ו הרב ז"ל אחריו ברכה בכתובים לברר וללבן דברי רבינו ז"ל לעמוד על תוכן כוונתו ולתרץ את המקומות הנראים כסותרים לכאורה. אם מה שהוסיף באיזה מקומות והעיר ע"ד המוסר. ובחלק הזה הצנתי ג"כ אותן ההערות אשר באו בספר אבן שלמה הנדפס כבר בלולים בתוך דברי רבינו ז"ל בביאור הספר ועתה הצנתיים לבדנה בהערות שבשולי הדף להבדיל בין הקודש ובין קה"ק וכן אמרו רבים וכן שלמים. וזכות תורתו וצדקתו של רבינו הגאון ז"ל יעמוד לנו ולכל ישראל ויקוים בנו הבטחתו ית"ש גם כי יתנו בגוים עתה אקבצם ב"ב אמן.

הקדמת המו"ל

אשרינו מה טוב חלקנו ומה נעים גורלינו ומה יפה ירושתינו שזכינו לאורם של דברי אדונינו הגר"א. הוא האדם הדומה למלאך ה' צבאו"ת יבקשו תורה מפיהו אשר אין דבר גדול או דבר קטן אשר הניח מבלי להאיר עליו את אורו הבהיר, בהראותו מתוך דברי התורה עצמם מניה וביה את שרשם של כל דבר ודבר בתורה שבכתב ושבעל פה, ומשם באור חוזר מגלה לנו ברזי רזין חידושים וביאורים נוראים.

אמנם דא עקא, כמו שאמר המחבר בהקדמתו, דבריו על דרך כלל אינם מסודרים על דרך החיבורים, כי אם מפוזרים ובנויים על פסוקים ומאמרי חז"ל, ואין גבול למנות כל דבריו, ואפריון נמטיה לרבינו הגאון המחבר ב"אבן שלמה" רבי יצחק מלצאן זצ"ל שערך ליקוט לדבריו בעניני יראה ועבודה והשקפה, כדי להועיל לצמאי הדעת. וזכות קדימה זו לדברי יראה היתה דעת רבינו הגדול זי"ע, שכן עי' הקדמת הגרמ"מ משקלאו לביאור הגר"א על משלי (המודפס בשנת תשנ"ד), ז"ל, והנה זה הפרוש על ספר משלי בחיים חיותו אמר לי פעם אחת שידפס ראשונה כי כולו מלא יראה וראשית חכמה וכו', ע"כ.

אמנם ב"אבן שלמה" הביא רק את תמצית דברי הגר"א ואח"כ הביא מראה מקומות להשלים את דבריו להורות מקורו הנאמן. אך ידוע הדבר לכל הבא בשערי דברי תורתו של אדונינו הגר"א, בלי דבריו בלשונו המדוייקת, העיקר חסר מן הספר. שכן כל מילה בדבריו שקולה ומדודה כאחד הראשונים, ואין להקל ראש כנגד תיבותיו. אשר על כן נערת חצני ושינסתי מתני למצוא את הדברים בלשונם ובמקומם היכן שהיה בכוחי למצואם, והבאתים מוגשים כמנחה לפני לומדי בית המדרש, בבחינת מלמד להועיל.

ואני תפילה שיהיו הדברים חיזוק גדול בלימוד דברי יראה ובייחוד של אדונינו הגר"א שכל דבריו אמת, ויהא רעוא קדם מרא שמיא דיתקדש על ידי שמא עילאה.

הערות לגבי עצם החיבור: כאשר נזכר החיבור "עלים לתרופה" הכוונה היא לאגרת הגר"א. והחיבור "ברק השחר" הינו ספר של הגאון המחבר הרי הוא הרב יצחק מאלצאן עצמו. שמקום שהגהמ"ח ציטט את הגר"א כלשונו ממש לא הבאנו את דבריו בהערה אלא רק ציינו את מראה המקום המדוייק בדברי הגר"א.

תוכן הספר

א	ספר אבן שלמה ברציפות	
לז	יבאר כל דרכי שבירות המדות הרעות בדרך כלל שהוא שורש כל עבודת ה' ית'.	פרק א
עו	בפרטי המדות הראשיות שהן כעס תאוה וגאווה.	פרק ב
קב	יבאר ענין בטחון והסתפקות וחמדת הממון ומו"מ באמונה	פרק ג
קכא	בענין כלל דרכי עבודת ה' וכל עניני מלחמת היצר בדרך כלל להמון עם וביחוד ללומדי תורה	פרק ד
קכד	בענין יראה ואהבה וקיום המצות.	פרק ה
קכא	בענין גידול וחנוך הבנים ועניני תוכחה.	פרק ו
קכא	בענין דברים בטלים והפכם שהוא שקידת התורה והפרש שבין עסק התורה לשאר מצות.	פרק ז
קצח	בדרכי הלימוד ועניני לשמה ופנימיות התורה	פרק ח
רלא	בעניני התפילה	פרק ט
רלט	בענין שכר ועונש וגן עדן וגיהנם והדינים אשר יעברו על האדם עד בואו למקום מנוחתו.	פרק י
רפט	בעניני ערב רב וחבלי משיח ועניני גאולה העתידה במהרה בימינו.	פרק יא

תוכן הפרקים המפורט

פרק א

יבאר כל דרכי שבירת המדות הרעות, שהוא שרש כל עבודת השם יתברך

לז	יבאר דרכי שבירת המדות הרעות, ושהוא שרש עבודת השם יתברך	אות א
נ	עבודת ה' תלויה בתיקון המדות	אות ב
נ	עיקר חיות האדם הוא תיקון המדות	אות ג
נג	הרוצה לשוב מדרכו הרעה צריך לשקול מדותיו במאזני צדק	אות ד
נד	צריך לגדור עצמו מן העבירות לפי טבע מזגו	אות ה
נו	המדות הם לפי טבע הגוף והנפש והמעשים הם לפי הרוח	אות ו
נז	מצד הגוף והנפש האדם הוא גרוע מכל החי אבל מצד הרוח והנשמה הוא גדל מכולם	אות ז
נח	מי שטבעו רע לא ילך נגד הטבע לגמרי כי לא יתקיים בידו רק צריך להתחנך לילך בדרך הישר ע"פ טבעו	אות ח
סד	יש מי שנפשו טובה בטבע במדותיה ואע"פ כן הוא רשע, ולהיפך	אות ט
סה	הטובות והרעות בעולם הזה על פי הרוב לפי המדות	אות י
סה	יש ג' מיני פחיתות באדם, אשר ההצלה מהן הוא א' ע"י עשיית המצות א' ע"י תורה לבד וא' ע"י תיקון המידות	אות יא
סח	התורה מועילה לנפש כעין המטר לארץ שמצמיח מה שנורע בה	אות יב
עד	המדות הם לבושי הנפש	אות יג
עה	ראוי לשבח את המפורסם במדות טובות ולא שייך מתוך שבחו בא לידי גנותו	אות יד

פרק ב

בעניין כעס, תאוה וגאווה

עו	כלל המדות הרעות הם כעס תאוה וגאווה	אות א
פג	בעל גאווה לא ינקה כלל ודנין אותו כמדתו ואין בו לפניו משורת הדין	אות ב
פד	תאוה הוא הטוב שברע וכעס הוא הרע שברע	אות ג
צא	מי שאין מעצור לתאותו וכעסו טוב לו לשבת בארץ מדבר	אות ד
צא	לימוד האגדה טוב לכבוש יצר הרע של תאוה ולימוד הלכות טוב לכבוש יצר של כעס	אות ה
צג	הנמשך אחר התאוה מפסיד אף את מדותיו הטובות המולדות, והנמשך אחר החמדה מאבד את המדות טובות שהרגיל עצמו בהן	אות ו
צד	לא יאמר האדם אלך מעט אחר התאוה והחמדה ואח"כ אפרוש מהם	אות ז
צה	לא יאמר האדם שרודף אחר התאוה והחמדה לשם שמים כי פלס ומאזני משפט לה' כמה כוונתו לה' וכמה לשם תאותו	אות ח

אבן תוכן הפרקים שלמה

צה	עבודת ה' לא תיתכן אלא לאחר שהמית התאוות והנאות דעלמא	אות ט
צו	מה שמשגיג בעל התאוה אחר רוב השתדלות משיגים תמימי הדרך בלא עמל	אות י
צו	דרך היצר הרע להסית ללמוד וגם למלאת תאוותו	אות יא
צז	ההנאות שאדם נהנה בעולם הזה יתהפכו לו בקבר למרה, צדיק המתכוין בהנאתו רק לשם שמים נחשב לו ההנאה למצוה ואכילתו לקרבן	אות יב
קא	אין ראוי לילך אחר התאוה אמנם חמדת הפרנסה והממון אינה אסורה לגמרי	אות יג

פרק ג

בטחון והסתפקות וחמדת הממון ומשא ומתן באמונה

קב	בטחון והסתפקות כוללים את כל המדות טובות	אות א
קד	כל העבירות והחטאים באים מחמדה והסתפקות הוא יסוד קיום התורה	אות ב
קו	במצודת החמדה נלכדים לפעמים גם בני תורה	אות ג
קז	ב' מיני גבורה נמצאים בעובדי ה'	אות ד
קי	מי שהיה רשע בגלגול ראשון מורידו הקב"ה בחסרון הלבנה ואז הוא בחסרון כל ימיו	אות ה
קיד	ב' מקומות בגיהנם	אות ו
קטו	בעוון משא ומתן שאינו באמונה גונבת קליפת נוגה נפשות ומזונות מן הקדושה	אות ז
קטז	הגוזל ולא החזיר עד סוף ימיו מוכרח לבוא בגלגול	אות ח
קטז	עסק העולם הזה ביראה מועיל לתורה ומצות כזבל לגן	אות ט
קיח	טוב להתחבר עם העניים והמתנהגים בשפלות כי עי"ז יקנה בנפשו מדות ההסתפקות והשמחה בחלקו	אות י
קיח	טוב לקבץ רק מעט ממון ויתן צדקה שאז הוא יוצא ידי חובת צדקה בקל	אות יא
קיס	אע"פ שמדת הפזרנות אינה עצת היצר הטוב אמנם לפעמים תצמח מזה טובה	אות יב

פרק ד

דרכי העבודה ומלחמת היצר להמון עם בכלל וללומדי תורה בפרט

קכא	בזמן שהיצר הרע כפוף ליצר הטוב מועיל לישוב העולם אמנם כשאנו כן מקלקל הכל	אות א
קכא	ב' נקבים בלב, והסכמתם יחד	אות ב
קכב	כל עסקי העולם הזה ותאוותיו הוא מן הטחול ורוח הכוסף לעולם הבא הוא מהלב	אות ג
קכג	תחילת פיתוי היצר הרע להראות לו אהבה ורק אח"כ מתחיל להפציר לעבירה	אות ד
קכד	כל זמן שהאדם עוסק בעבודה היצר הרע רובץ במנוחה, כל מגמתו ללכוד את האדם כשהוא פוסק מהעבודה	אות ה
קכה	אין יצר הרע שורה אלא במקום פגום	אות ו
קכה	יש עוונות שבאים באונס ושוגג ואעפ"כ נענש עליהם כי עבירה גוררת עבירה	אות ז

אבן תוכן הפרקים שלמה 5

קכו	ההימנעות מלקיים מצות עשה גורמת לו אה"כ לעבור על ל"ת	אות ח
קכו	אם אין האדם משתדל לעלות מעלה מעלה על כרחו ירד מטה מטה	אות ט
קכז	כשלונותיו של האדם הינן באשמתו	אות י
קכח	הת"ח צריך שמירה יתירה מהיצר הרע מפני שבו מתגרה ביותר	אות יא
קל	צדיק שעושה חטא גדול הוא לפעמים מכיוון שהדבר מושרש בטבעו ממעשה אבותיו או שכשלונו הוא בגלגול הראשון	אות יב
קלא	רוב המינים והחוטאים בין אדם למקום נראים כטובים בטבעם	אות יג
קלב	לפעמים מכניס היצר הרע גיאות בלבו של המתחיל ללמוד שכבר הגיע למעלה עליונה	אות יד
קלג	האדם נכשל בעבירה מפני אחד מב' דברים: א' נדמה לו שהיא מצוה, ב' מחברת פועלי עון	אות טו
קלד	היצר הרע בא על האדם בב' טענות: א' שעבודת ה' אי אפשר לעמוד בה, ב' מראה לו היתרים	אות טז
קלה	כל דרכי האדם נמשכים אחר הרצון הראשון	אות יז
קלו	בחולי הגוף נמצאו ג' מיני רפואות: א' מסיר הסיבה ומנקה הפסולת, ב' מוציא הליחה הנראה מבחוץ, ג' מרכז העור והמורסא שנתקשו והטבע דוחה מאליה כל רע, וכן הוא ברפואת הנפש	אות יח
קלז	להכניע היצר הרע החיצוני צריך להתרחק מלהביט בתאוות העולם הזה ולישב בהתבודדות, ואת היצר הרע הפנימי צריך להכניע בזכרון יום המות	אות יט
קלט	לענין תשובה צריך ב' דברים: א' תיקון העבר, ב' קבלה לעתיד	אות כ
קלט	הקדושה צריכה יגיעה רבה להשיגה אבל הסט"א הוא להיפך	אות כא
קמב	בדרכי ה' צריך לדרוש אצל החכמים, אבל במלחמת היצר אין די לו בעצה אלא עליו לעשות תחבולות מעצמו	אות כב

פרק ה

יראה ואהבה ושמירת המצות

קמד	אע"פ שהתורה והמצוות טובים לפני ה'אפילו שלא לשמה מ"מ שלמות העבודה בדרכי ה' הוא ע"י אהבה ויראה	אות א
קמה	המרבית לעשות מצות ואינם שתולים על פלגי מי התורה והיראה עליהם נאמר למה לי רוב זבחיכם	אות ב
קמה	תורה ומצות יש ביד האדם להשיגן אמנם יראה ואהבה פנימית הוא מתת אלהים	אות ג
קמח	כל רצון ואהבה ודביקות מקבל האדם מלמעלה מ"מ ההכנה תלויה באדם	אות ד
קנא	יראת העונש מביאה לידי חכמה וחכמה מביאה לידי יראת הרוממות	אות ה
קנב	כמו שעיקר האילן הוא הפרי כן לא המדרש עיקר אלא המעשה	אות ו
קנב	מי שיש לו מדות טובות ואינו עושה מצוות הוא כנזם זהב באף חזיר	אות ז
קנג	בכל מעשה צריך ג' דברים כעין גידולי קרקע: זריעה ותפלה למטר ולנכש העשבים הרעים	אות ח
קנד	מניעת קיום מצות עשה מרובה ממה שאדם עובר על מצות לא תעשה	אות ט

אבן תוכן הפרקים שלמה

פרק ו

דרכי חינוך וגידול בנים ודרכי תוכחה

קסא	על האדם להשגיח על בניו שילכו בדרכי ה' שכן בקלקול בנים ח"ו יענשו האב והאם	אות א
קסב	המונע מלייטר ולהכות את בנו כשראו לעשות כן ה"ז שונא את בנו	אות ב
קסד	גם את הבנות צריך להדריך תמיד שלא יצא מפיהן קללה ושבועות	אות ג
קסה	כשמכה את בנו לא יכה אותו מכת אויב דרך כעס על העבר אלא ע"מ להצילו מן העתיד	אות ד
קסה	צריך להוכיח את הבנים הרבה בדברים רכים בדברי מוסר המתשבים על הלב	אות ה
קסו	מה שהאדם מדקדק בלימודו מועיל לתיקון המדות והמעשים טובים	אות ו
קסז	לעולם יוכיח אדם את חבריו, שכן אם ישמע לו הרי שיטול שכר המצות שיעשה בגלל כוונתו העושה בעצמו ואם לא ישמע לו אז נוטל את הטוב ממנו	אות ז
קסח	ב' מיני מוכיחים: א' המוכיח בדברים קשים ומבזה אותם וע"כ אין דבירו מתקבלים ב' הבא בדברים טובים וניחומים ובכך מקרבן לתורה	אות ח

פרק ז

דברים בטלים ושקידת התורה, וההפרש שבין עסק התורה לשאר מצות

קעא	ע"י שמירת הפה משתמר הנפש מכל חטא	אות א
קעב	כל העולם כולו תלוי בב' דברים: בעשיה ודיבור	אות ב
קעט	מעשה השכינה והנהגת עולם הזה תלויים בהבל פיו של אדם הן לטוב או להיפך	אות ג
קפ	שתי מדריגות זו למעלה מזו: הממעט בדברים אפ"י הנצרכים לו, ומדרגה מעולה מזו המושל במחשבתו מלחשוב מחשבות בטילות	אות ד
קפא	החכם לא ישמיע קולו בשחוק	אות ה
קפב	מג' סבות האדם מתבטל מן התורה: א' טרדת התאוות שסובר שזהו עצם הטוב ולעולם יתקיים אצלו, ב' מפני שנמשך אחר דברים בטלים וקשה לו לפרוש, ג' שרוצה להשיג את התורה בלא עמל.	אות ו
קפג	האוכל בעת רעבונו מועיל ואם עברה השעה ונכחש כחו אינו מועילו, כן בד"ת לא תאמר כשאפנה אשנה	אות ז
קפד	ללמוד בעצמו קודם למעשה המצות אבל ללמד לאחרים מעשה קודם	אות ח
קפד	כל תיבה ותיבה שאדם לומד שקולה כנגד כל המצות	אות ט
קפה	שכר התורה עץ חיים ושל מצות ג"ע והפכם הוא חרבו של מלאך המות וגיהנם	אות י
קפו	העוסק בתורה וכן המחזיק תלמיד חכם ניצול מסכין פגום דמלאך המות	אות יא
קצ	ששה מדורות בגיהנם וכל א' כלול מ' והששי כלול מכולם ונקרא מות	אות יב
קצג	הר סיני וחורב כנגד תורה ועבודה, דיבור ומעשה	אות יג
קצו	תורה היא כלחם שהוא עיקר סעד הלב ונצרך תמיד ומצוות המה כמרקחת שכל מצוה אינה נצרכת כי אם בזמנה	אות יד

אבן תוכן הפרקים שלמה 7

אות טו שכר התורה נמשל לטל שהכל א' ושכר מצות נמשל למטר שכל מצוה היא קצו בפני עצמה כטיפות המטר

פרק ח

דרכי הלמוד ועניני לשמה ושלא לשמה ופנימיות התורה

קצח	אות א	בתורה יבקש למוד קל שלא יהיה יותר מיכלתו ויקוץ בה ונקי שלא תהיה בו פניה
קצט	אות ב	מתחילה צריך למלא כריסו מקרא משנה וגמרא בבלי ירושלמי תוספתא מכילתא ספרא וספרי וכל הברייתות ואח"כ לעסוק בפלפול חברים
ר	אות ג	הלומד קיצור דינים סוף שישכח הכל
ר	אות ד	החכם נהנה בעת לימודו במה שמקיים מצות בוראו אף שעדיין לא ידע וחוזר תמיד ומוצא בו טעם, אבל הכסיל אינו נהנה עד שיסיים הספר
רב	אות ה	האומר פשטים ודרושים מפוארים שאינם לאמיתה של תורה בכדי להתפאר עונשו גדול מאד
רב	אות ו	דבר שאין העולם לומדים למד אותה שסופה להתבקש ממך
רג	אות ז	טוב לאדם שילמד מעט ויחזור עליו תמיד וידע כל דבר ממנו על בוריו ממה שילמוד ויקבץ הרבה ואינו יודע הדין על בוריו
רג	אות ח	מי שיש בו יראת חטא מחפש בלימודו לידע את הדרך ילך בה
רד	אות ט	כשלומד אצל רב אל יאמר לפניו חדושי תורתו להתפאר לפניו, אך יראה תמיד לקבל ממנו תורה
רד	אות י	בלימוד צריך לטחון היטב דקדוקי תורתנו הק' להוציא הדין לאמתו
רה	אות יא	כמו שבלחם הגופני יש תבן ומוץ וסובין ומורסן כו' וצריך לכמה מלאכות עד שיעשה לחם, כן הוא בתורה
רז	אות יב	ביאור מ"ש חז"ל לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצות אפילו שלא לשמה כו'
רט	אות יג	מה שאדם לומד לשמה אף שהוא מעט, הוא יותר טוב ממה שלומד הרבה והוא מלא מחשבות פסולות
רט	אות יד	ד' דברים יש בענין שלא לשמה
ריא	אות טו	בענין מ"ש חז"ל אל תהיו כעבדים המשמשין את הרב על מנת לקבל פרס וכו'
ריב	אות טז	ג' עונשים בג"ע מי שלומד שלא לשמה
ריב	אות יז	אצל הצדיקים שעושים הכל לשם שמים, גם האכילה ושאר עניני הגוף הוא קודש
ריד	אות יח	כשהיצר הרע מסית את האדם ללמוד לשם הנאה או רבנות ואינו יכול לעמוד כנגדו טוב ללמוד אז בספרי מוסר
רטו	אות יט	אין הקב"ה נותן חכמה אלא למי שיש לו חכמה
ריח	אות כ	עליית נשמה בלילה בשעת השינה
רכ	אות כא	מה שמחדש ע"פ פשט צריך להיות מכוון על פי הסוד
רכב	אות כב	תחילה יש ללמוד הלכות ולקיימם ואז ללמוד סוד
רכג	אות כג	אגדות ומוסר נצרכים לכל

אבן תוכן הפרקים שלמה

אות כד	לכל א' יש יכולת להשיג לפי מה שמלמדין אותו בבטן אמו	רכד
אות כה	איסור שימושי קבלה מעשית	רכז
אות כו	דווקא האגדות הנראים ח"ו כדברים בטלים בהם גנוזים כל הסודות	רכח
אות כז	פנימיות התורה היא חיים לפנימיות הגוף, שהוא הנפש והחיצוניות לחיצוניות הגוף	רכט

פרק ט

עניני תפלה

אות א	הדברים שצריך האדם כדי להעלות את התפילה	רלא
אות ב	מה יעשה ויהיה לכו ונפשו אחר התורה בלבד תמיד בלא מחשבה אחרת, וכן בעת התפילה, ר"ל בלא מחשבה אחרת	רלב
אות ג	קודם התפילה צריך לחשוב עליה כדי שתהא שגורה בפיו	רלג
אות ד	במצות ותפילות הוא כמו באדם, שכל הגדול מחבירו יצרו גדול הימנו	רלג
אות ה	חסידים הראשונים ע"י שהיו מאריכין בתפילה היתה התורה משתמרת ומתברכת בקרבם	רלד
אות ו	לא ירבה בתפלה יותר מג' שעות	רלד
אות ז	עיקר התפלה הוא לשבור גאותו ולשוב אל ה'	רלד
אות ח	עיקר התפילה צריך להיות על כלל ישראל	רלה
אות ט	האדם צריך לבקש מהקב"ה ב' דברים: שישמור אותנו בעולם הזה מן החטא, ושיהיה מסייע אותנו לעולם הבא.	רלה
אות י	בכל יום שיש תפילת מוסף יש לאדם נשמה יתירה, והיא תוספת רוח הקודש	רלו
אות יא	רוב התפילות הם בלשון נסתר מפני שאין לדבר אל המלך בלשון נוכח	רלו
אות יב	כל אמונתנו היא בשם הוי"ה ברוך הוא, משא"כ העכו"ם אינם משיגים רק בשאר שמות	רלו
אות יג	על אף שהכהנים מקריבים קרבנות, מ"מ התפילה מוטלת על הכל	רלז
אות יד	המבקש רחמים על חברו א"צ להזכיר את שמו	רלז
אות טו	ב' דברים בקרבן: שחיטה והקרבה	רלח

פרק י

פטירת הנשמה מן הגוף, ושכר וענש בעולם הזה ובעולם הבא

אות א	כל עושר העולם הזה הוא מטרפי אילני דג"ע, ואין צדיק אוכל פירות בעולם הזה אא"כ יש צדיקים הרבה בדור, ודווקא אם הוא טוב לבריות.	רלט
אות ב	הפירות של הצדיק נותנין רק לבניו	רמב
אות ג	צדקה ומשפט הם דלתות התורה	רמב
אות ד	כבוד הוא החלק הגרוע של העולם הזה, והעושר הוא החלק של העוה"ז שהוא יותר טוב אפילו מהעולם הבא, שכן ביכלתו לעשות בעשרו מעשים טובים	רמג
אות ה	לצדיקים מצפינים גם שכר הפירות לעולם הבא לטובתם	רמד

9 **שלמה** **תוכן הפרקים** **אבן**

רמה	לשכר המצות אין גבול, ולגמול העוונות יש גבול	אות ו
רמו	תחילה נרא לו הסט"א כאוהב, והפתי הולך אחריו כל ימיו	אות ז
רמט	הרשעים אפילו בשעת מיתתן מקשים ערפם ולוחמים במלאך המות, אמנם הצדיקים פושטין צוארם כיונה, שכן מתכוונים לקיים בזה רצון הבורא ית'	אות ח
רנא	כל הימים מדת הדין מקטרגת, ואין שומעין לה עד יום המיתה	אות ט
רנא	בעת המיתה אז הוא יום הדין החזק מאד	אות י
רנב	ז' דינים עוברים על האדם	אות יא
רנד	ג' דינים עוברין על האדם עד שיבא לגן עדן	אות יב
רנו	האדם הנוסע ממקום למקום יש בזה ג' מקומות	אות יג
רנו	בג' דרכים צריך לילך אחר המיתה	אות יד
רנח	י"א מסעות צריך האדם לנסוע עד שיבוא למקום מנוחתו	אות טו
רנח	נהר דינור מפסיק בין ארץ ישראל של מעלה לחור"ל	אות טז
רס	סוד ד' מיני הגעלה	אות יז
רסא	ע"י הרחיצה בנהר דינור מסירים מעליו הבגדים צואים	אות יח
רסב	אע"פ שהקב"ה מעניש, נכנס לפנים משורת הדין	אות יט
רסב	הרע לבריות אינו עולה מן הגיהנם עד שיעלהו הצדיק	אות כ
רסד	האברים מעידין על האדם	אות כא
רסז	בעין רשום כל העולם וכל אשר בו	אות כב
רסט	הסט"א תרדוף לשלם לאדם תיכף כרעתו, אמנם הטוב צפון לצדיק עד שנשלם	אות כג
ער	תשובה לאחר גזר דין מועיל רק להעלותו מן הגיהנם	אות כד
ער	מי שמת קודם י"ג שנה הוא על פי משפט ב"ד שלמעלה, ודין מי שמת עד כ' שנה ומכ' שנה ואילך	אות כה
ערב	אע"פ שאמרו שאין ב"ד של מעלה מענישין עד כ' שנה, מ"מ אח"כ נענש על הכל	אות כו
רעג	ג"ע הוא ברוח דרום מערב של עולם, וגיהנם בצפון	אות כז
רעג	הצדיקים מצפים לחכם בעולם הבא כדי שיגיד להם חידושי תורה	אות כח
עדר	לעתיד לבוא יטהר הגיהנם מטומאתו ויוכלל בגן עדן, ושניהם יוקבעו בארץ ישראל	אות כט
ערה	כמו שלמטה בבית מקדש יש מדרגות מדרגות, כן הוא למעלה	אות ל
רעז	הקב"ה ברא את האדם להטיבו באחריתו, ואף אם האדם חטא הקב"ה מחזירו לזה העולם פעמים ושלוש, עד שיתקן מה שעיוות	אות לא
רפב	מתחילה מוסרין את הרשע למלאך דומה	אות לב
רפז	עיקר ג"ע הוא מים ועיקר גיהנם הוא אש	אות לג

פרק יא

ערב רב, חבלי משיח ועניני הגאולה העתידה

רפט	ד' עניני הגאולה יהיו בד' הפרקים שבהם העולם נידון	אות א
רצ	תחילה יגאלו י' שבטים, ואח"כ שבט יהודה, ואח"כ יחיו דור המדבר	אות ב

אבן תוכן הפרקים שלמה

רצא	הגאולה הזאת תהיה רק ע"י לימוד התורה, ועיקר הגאולה תליא בלימוד קבלה	אות ג
רצב	בזכות שמתרחקים מאותן העוסקים בלימוד פילוסופיא אלהית למודיות וטבעיות, יזכו לעתיד לבא לאור ה'	אות ד
רצג	הגאולה מכונה בשם בוקר ובשם לידה	אות ה
רצה	ג' מיני פסולת שבתבואה	אות ו
שי	לפי שהדורות מתמעטין והולכים והערב רב מתגברין, הוצרכו חכמי הדורות שבכל דור לגזור גזירות וסייגים חדשים	אות ז
שיא	ה' מיני ע"ר יש בישראל	אות ח
שיב	בכל דור ודור שולטת מדה אחרת, ומזה משתנים הטבעים	אות ט
שיח	כל הענינים שבחודש תשרי המה רמז לעתיד לבא	אות י
שיט	סעודת לויתן הוא הדעת שתתרבה בארץ	אות יא

פרק א

יבאר כל דרכי שבירות המדות הרעות בדרך כלל שהוא שורש כל עבודת ה' ית'.

א) כל עבודת ה' תלוי בתיקון המדות שהם כמו לבוש להמצות וכללי התורה וכל החטאים מושרשים במדות והמדות מושרשים בד' יסודות.

ב) עיקר חיות האדם הוא להתחזק תמיד בשבירת המדות ואם לאו למה לו חיים.

ג) הרוצה לשוב מדרכו הרעה, צריך לשקול מדותיו במאזני צדק, כי מתחילה צריך להתבונן על מדותיו הרעות ולהכירם היטב ולחנך את עצמו להטות כל מדה רעה אל קצה ההיפוך, כגון מכעס אל החמלה, ומגאווה אל תכלית השיפלות (אבל לא ידלג בפעם א' אל קצה ההיפוך רק ילך לאט לאט מדרגא לדרגא). אח"כ יעמוד על נקודה הממוצעת לפי התורה, עד שיהיה לו כטבע ממש, כי אם ילך בתחילה בדרך הממוצעת, יחזור ח"ו לסורו, כי כבר נתגבר יצרו עליו בדרך ההוא.

ד) כל א' צריך לגדור עצמו מן העבירות לפי טבע מזגו, אף שאין דרכו נכונה בעיני הבריות, שאינם מכירים בטבעו (משלי יד ב), רק בדבר שהוא נגד התורה, לא יסמוך על שכלו, למשל להתענות בשבת (משלי א ב, ועיי"ש שם טז ד שם י, שם א ג).

ה) המדות הם לפי טבע הגוף והנפש (ומשתנים לפי מעשיהם בגלגול ראשון), והמעשים הם לפי הרוח, וכמו שהרוכב על הסוס יכול להכריחו לילך בדרך הישר על ידי יגיעה, אף אם הוא סוס רע. כן אף מי שנפשו רעה בטבע במדותיה, העיקר תלוי ברוח (תיקו"ז קט ע"א, קנו ע"ב, עי' משלי יא כב).

ו) מצד הגוף והנפש האדם הוא גרוע מכל החי, אבל מצד הרוח והנשמה גדול מכולם.

ז) אף מי שטבעו רע, לא ילך נגד הטבע לגמרי, כי לא יתקיים בידו, רק צריך להתחנך לילך בדרך הישר ע"פ טבעו. למשל מי שנולד במזל מאדים, שהוא מוכרח להיות שופך דם, אז יש בידו להתחנך להיות שוחט שהוא בינוני, או מוהל שהוא צדיק, ולא להיות לסטים. וז"ש (משלי כב ו) חנוך לנער על פי דרכו גם כי יזקין לא יסור ממנה (משלי כב ו).

ח) יש מי שנפשו טובה בטבע במדותיה ואע"פ כן הוא רשע, ולזה נותנין לו כל שכרו בעולם הזה, שלא יהיה לו חלק לעולם הבא, מפני שהיה נקל לו מאד לעשות טוב ולא רצה, ועליו נאמר (ישעיה ג ט) אוי לנפשם כי גמלו להם רעה, אבל מי שנפשו רעה, ויש לו תמיד מלחמת היצר, אז לפום צערא אגרא (אבות פ"ה מכ"ב), ואף אם לפעמים נכשל בעבירה ח"ו, אין הקב"ה נכנס עמו לפני משורת הדין, כמ"ש (ברכות יז ע"א) גדולה הבטחה שהבטיח לנשים יותר מן האנשים כו', מפני שהן מסטרא דשמאלא הקרוב לחטא, וכמ"ש (חגיגה יב ע"ב) משל למלך שאמר לעבדיו כו' למי משבח יותר כו' (ביאורו לברכות שם).

ט) כל הטובות והרעות בעולם הזה הכל על פי הרוב לפי המדות (תיקו"ז קט ע"א).

י) יש מיני פחיתות באדם שניצל מהן ע"י עשיית המצות, ויש שאינו ניצל מהן רק בתורה לבד, ויש שאינו ניצל מהן רק אם רואה לאשר המדות ע"י תוכחות מוסר, להפריש דרכיו הטובים מן הרעים (משלי כב ה ולקוטים לרבב"ח).

יא) ענין התורה לנפש, דוגמת המטר לארץ, שמצמיח מה שנזרע בה, סם חיים או סם מות. כן בתורה מצמיח מה שבלבו, אם לבו טוב, תגדיל יראתו, ואם בלבו שורש פורה ראש ולענה, יגדל הטינא בלבו, כמ"ש (הושע יד י) צדיקים ילכו בם ופושעים יכשלו בם, וכמ"ש (שבת פח ע"ב) למיימינים בה סמא דחיי ולמשמאילים בה סמא דמותא. ע"כ צריך לפנות לבו בכל יום קודם הלימוד ואתריו מעיפוש הדיעות והמדות ביראת חטא ומעשים טובים, וזהו מכוונה בשם בית הכסא, וע"ז רמזו במ"ש (ברכות ח ע"א) בית הכסא עדיפא מכולהו, וכן מ"ש (שם נד ע"ב) המאריך בבית הכסא, וכן מ"ש (שם סב ע"א) השכם וצא הערב וצא, ר"ל בבחורותו

אבן פרק א שלמה ג

ובזקנתו, שלא תתרחק מבוראך מרחק רב, שלא תוכל להועיל. וצריך למשמש איזה מדה רעה גובר בו, ואח"כ יפנה. לא כאלו בעלי תאווה, שמתענים והתאווה מתגבר ביותר, וצריך לזה ערמומית גדולה, ערום ביראה (ברכות יז ע"א) נגד הנחש הערום. והמתעצל לחטט אחר כל מדה רעה, אינו מועיל לו כל הגדרים והסייגים שהוא עושה, כי כל מכה שאינה נרפאת בפנים כו', ואף גדר התורה שהיא מגינה ומצלה נהרס בעצלותו (משלי כד לא, יט טו, כה ד).

יב) המדות הם בנפש הדבקה לגוף, והם לבושים לנפש השכלית. וכמו שאדם מתכבד ע"י הלבוש, ומעלה עליו חן, כן אין התורה מעלה חן על לומדיה, ואין זוכין לכבוד, רק אם יש בהם מדות טובות, וז"ש (שבת קיג ע"א) ר"י קרי למאני מכבדותא (משלי יא טז, יג טו).

יג) אע"פ שאמרו (ב"ב קסד ע"ב) לא יספר אדם בשבחו של חברו שמתוך שבחו בא לידי גנותו, מ"מ מי שמפורסם במדות טובות, אדרבה ראוי לשבחו, שבזה לא שייך מתוך שבחו בא לידי גנותו, שהכל משבחין אותו, ואף אם אחד יאמר עליו דבר גנאי, לא יאמינוהו.

יד) ת"ח צריך להתנהג בענין לפני משורת הדין יותר משאר העם, למשל למחול דמי ההיזק שעשה לו הפועל שלו, זהו דרך הרבה בני אדם, אבל הת"ח לבד מחילת ההיזק, צריך לשלם לו עוד שכר פעולתו בעבור הדבר שהזיקו, וכעובדא דרכב"ח (ב"מ פג ע"א).

פרק ב

בפרטי המדות הראשיות שהן כעס תאוה וגאווה.

(א) כלל המדות רעות הם כעס תאוה וגאווה, שהן הקנאה והתאוה והכבוד, וכל א' כלול מב', היינו בכעס: רע ומרמה. רע הוא בהתגלות, ומרמה הוא א' בפה וא' בלב. ובתאוה: תאוה וחמדה. תאוה הוא הנאת הגוף ממש, כגון אכילה ושתייה וכדומה, וחמדה כגון כסף וזהב ובגדים ובתים. ובגאווה הוא גאה וגאון. גאה הוא בלב, וגאון הוא הרוצה לשורר על אנשים. וכל זה כלול בתפלת אלקי נצור לשוני מרע כו', ולמקללי נפשי תדום הוא נגד גאווה, ונפשי כעפר לכל תהיה נגד גאון, פתח לבי בתורתך הוא היפך התאוה, שרוצה לישב בביתו במנוחה למלאות תאוותו, וכן בתורה צריך לישב במנוחה, ואמרו במדרש (תד"א רבה פרק יג) עד שאתה מבקש שיכנס תורה לתוך מעיך, בקש שלא יכנסו אכילה ושתייה למעיך. ובמצותיך תרדוף נפשי, הוא היפך בעלי חמדה, שזה דרכם כסל לרדוף קדים תמיד, כי אין אדם מת וחצי תאוותו בידו (קה"ר פ"א סי' לב).

(ב) אע"פ כשהקב"ה דן את האדם דן אותו לפנים משורת הדין, מ"מ להבעל גאווה לא ינקה כלל, ודנין אותו כמדתו ממש. וגם אפילו מי שיש רק בלבו גבהות, הוא ג"כ מתועב ומשוקץ לפני ה' (משלי טז ה).

(ג) ברע גופיה יש טוב ורע, דהיינו תאוה הוא טוב שברע, וכעס הוא רע שברע. והטוב שברע, דהיינו תאוה, הוא גרוע מן הרע, כי ע"י הטוב שבס"א, האדם נתפתה. וכן בתאוה וחמדה, התאוה גרוע וצריכה הרחקה יתירה, מפני שיש לה חלקת לשון, שמראה עצמה לאדם כאוהב לתת לו תענוגי עולם הזה, משא"כ החמדה שאינו מניח לו לישן, ואין לו הנאה ממש אפילו בעולם הזה. וכן ברע ומרמה, המרמה גרוע, וכן התאוה קשה לכבוש יותר מן הכעס, מפני שנשרש בה מיום הולדו. ועוד כי כל האברים נהנים מזה, משא"כ כעס, שאינו רק בכבד, כמ"ש (ברכות סא ע"ב). ועוד כי התאוה נצרך קצת לקיום הגוף, וצריך לזה רוב התחכמות לשקול במאזני שכלו, שלא ליקח רק ההכרחי, והוא דומה למי שרוצה ללכוד עיר,

אבן פרק ב שלמה ה

ולהשאיר אותם בחיים, שצריך לזה תחבולות גדולות. אבל כעס דומה למי שרוצה להרוג את שונאו, שא"צ לזה רק גבורה לבד (משלי טז לב).

ד) מי שאין מעצור לתאווה וכעסו טוב לו לשבת בארץ מדבר (משלי כא יט). (ועי' לקמן פ"ד סי יט).

ה) לימוד האגדה טוב לכבוש בו יצר הרע של תאוה, וכלימוד הלכות שנמשלו לאש, ונצרך לזה חימום רב, טוב לכבוש ע"י את הכעס, וא"א להרוג את היצר הרע אלא בתורה.

ו) מי שנמשך אחר התאוה, מפסיד אף מדותיו הטובים שבטבע תולדתו (והם נקראים בגדים). והנמשך אחר החמדה, מאבד המדות טובות שהרגיל עצמו בהן מנעוריו (ונקראים רגלים), מפני שאין לו פנאי להשגיח על עצמו מפני טרדתו, וכ"ש שלא ישבר מדותיו מחדש (משלי ו כז, ח).

ז) לא יאמר האדם אלך מעט אחר התאוה והחמדה, ואח"כ אפרוש מהם, כי כיון שמתחיל למשוך אחריהם, נטרד והולך מן החיים הנצחים לגמרי, כי קשה מאד לפרוש מהם (משלי ב יט, ה ו). ואף מי שיש בו יראה ותורה ומצות, כשנמשך אחר התאוה יאבד הכל (משלי כא כ).

ח) לא יאמר האדם, מה שרודף אחר התאוה והחמדה, הכל הוא לשם שמים, כי פלס ומאזני משפט לה', לפלס כמה כוונתו לה', וכמה לשם תאוה (משלי ה כא).

ט) לא יתכן עבודת ה' אלא לאחר שהמית התאוה והנאות דעלמא, וזה נקרא שונא בצע (דברים א יג), ואי אפשר להשיג מתיקת התורה אלא ע"י הסיגופים והרחקות התאוה (משלי כז ז).

י) מה שמשיג בעל התאוה אחר רוב השתדלות בענין רע, נעשה לתמימי דרך בענין טוב בלא עמל (בראשית ב ט), וכמו בכבוד, שכל הבורח ממנו רודף אחריו (עירובין יג ע"ב), כן הוא בכל התאוה (ישעיה ז כב).

יא) דרך היצר הרע להסית בתחילה ללמוד וגם למלאת תאוה, כי אם יסיתו שלא ללמוד כלל, לא ישמע לו. וכאשר ירגיל עצמו בהנאת הגוף, אז ממילא לא ילמוד, כי טרוד תמיד למלאות הנאת הגוף, והיצר הרע אומר לו שיזיק לבריאותו כשיעזוב הרגלו, ואח"כ מתעצל לרדוף

אחר התורה והמצות (ואע"פ שלא יהיה לו עי"ז העדר התאווה), ואח"כ אינו רוצה לעשותם, אף אם יזדמן לו בלא טרחה ויגיעה.

יב) כל ההנאות שאדם נהנה בעולם הזה, יתהפכו לו בקבר למרה, והקרומין המתאווים נענשים בחיבוט הקבר, ושם נידון כל אבר ואבר שנהנה בעולם הזה שלא במצוה, ושורפין אותו כארס של נחש. וגם הצדיקים נענשים בחיבוט הקבר, אבל הצדיק המתכוין בהנאתו רק לשם שמים, אדרבה נחשב לו ההנאה למצוה ואכילתו כקרבן.

יג) התאווה אין ראוי לילך אחריה כלל, אבל חמדת הפרנסה והממון אינו אסור לגמרי, כמ"ש (דברים יד א) למען יברכך ה' בכל מעשה ידיך, רק שיהיה באמונה ולא יגע בממון שאינו שלו (משלי ב טז).

פרק ג

יבאר ענין בטחון והסתפקות וחמדת הממון ומו"מ באמונה

(א) בטחון והסתפקות המה כללים לכל המדות טובות, והם היפך תאוה וחמדה, ועיקר הכל הוא הבטחון, ומי שהוא מחוסר בטחון אין תורתו מתקיים בידו (דברים לב כ).

(ב) כל העבירות והחטאים באים מחמדה כמ"ש, כי לא תחמוד כולל כל הדברות וכל התורה, והסתפקות שהוא ההיפוך הוא יסוד של כל התורה, והוא אמונה שלמה שלא לדאוג דאגת מחר, ומי שלבו טוב במדת הבטחון, אע"פ שעובר עבירות חמורות, הוא יותר טוב ממי שמחוסר בטחון, שע"ז בא לידי קנאה ושנאה, אע"פ שעוסק בתורה ובגמ"ח, שכ"ז אינו אלא לעשות לו שם.

(ג) במצודת החמדה נלכדים לפעמים גם בני תורה ויראה, מפני שבתחילה היא מראה פנים לדבריה שהיא נצרכת לישוב העולם, וטוב תורה עם דרך ארץ (אבות פ"ב מ"ב), ומשם נמשך אחר המותרות, ואומר שהכל צורך לו בכדי שיוכל ללמוד בהרווחה ולהביא טרף לביתו (משלי כה כו), ואחר שמשיג כל זה, יאמר כי נצרך לו להגיה לימי הזקנה או החולי, אבל רבות מחשבות בלב איש וכו' (חבקוק ב ט).

(ד) ב' מיני גבורה נמצא בעובדי ה', ונקראים גבורים ואנשי חיל. גבור הוא הכובש את יצרו בעת שבאה העבירה לידו, ואנשי חיל הם אבירי הלב בשלמות הבטחון, להגות בתורה יום ולילה, ושלא להשגיח על בניו ובני ביתו הצועקים ללחם, וכמ"ש (עירובין כב ע"א) שחורות כעורב שמשים עצמו אכזרי על בניו כעורב. ומה עושה לו הקב"ה, מזמין לו אדם שהחזיקו כיששכר וזבולון.

(ה) מי שהיה רשע בגלגול ראשון, מורידו הקב"ה בחסרון הלבנה, ואז הוא בחסרון כל ימיו, אע"פ שהוא עכשיו צדיק גמור. וזהו צדיק ורע לו, כמ"ש בזהר (זו"ח נט ע"א). וע"ז אמרו (מו"ק כח ע"א) לאו בזכותא תליא

מילתא אלא במזלא תליא מילתא. והנה דרך היצר הרע להטיל קנאה בלבו, בראותו אנשים כגילו שיש להם טוב העוה"ז, ומסיתו לפרוש מן התורה לעסוק במשא ומתן. וכאשר האדם יעמוד להלחם כנגדו, בזכרו כי (אבות פ"ד מי"ז) יפה שעה אחת קורת רוח בעולם הבא מכל חיי עולם הזה, אז ישיב אמריו לו, כמאמר חז"ל (ברכות ח ע"א) גדול הנהנה מיגיע כפו יותר מיראת שמים. ואף שהאדם שומע לעצתו, וגם מקיים כל מה שאמרו (נדה ע ע"ב) מה יעשה אדם ויתעשר ירבה בסחורה וישא ויתן באמונה, וגם הוא מרבה בתפלה, והכל אינו מועיל לו למי שנולד במזל רע (וכמ"ש (תהלים עה ז) כי לא ממוצא וממערב כו'), ונשאר קרח מכאן וקרח מכאן וכו', ע"כ אין לשמוע לעצת היצר הרע ולדחוק השעה.

(ו) ב' מקומות בגיהנם, שוחה עמוקה לחמדה, בשביל שרצה להגביה עצמו. ובאר צרה לתאוה, בשביל שרוצה להרחיב נפשו. והפכם בקדושה (ישעיה נח יד) והרכתיך על במתי ארץ, והאכלתיך נחלת יעקב, נחלה בלי מצרים, היפך הבאר צרה.

(ז) בעון משא ומתן שאינו באמונה, גונבת קליפת נוגה רח"ל נפשות ושפע מזונות מן הקדושה (ביאורו לרבב"ח במאמר היכא דנשקי ארעא ורקיעא וכו').

(ח) הגוזל מחבירו ולא החזיר לנגזל עד כלות ימיהם מוכרחים לבוא בגלגול.

(ט) עסק העולם הזה ביראה הוא מועיל לתורה ומצות כזבל לגן (אגדות ברכות פ"ט ד"ה הרואה נחש). והעובדים את ה' גם במאודם, מלאכתן נעשית ע"י אחרים, אבל העובדים רק ככל לבכם, מלאכתן נעשית ע"י עצמן, כמ"ש (דברים יא יד) ואספת את דגנך.

(י) טוב להתחבר עם העניים והמתנהגים בשפלות ולישב עמהם, כי עי"ז יקנה בנפשו מדת ההסתפקות ולהיות שמח בחלקו. משא"כ המתחבר עם העשירים, אף אם ירויח הרבה, לא תשבענה עיניו תמיד מלרדוף אחרי ההבל, כמ"ש (קה"ר פ"א ס"י לב) אין אדם מת וחצי תאותו בידו (משלי טז יט).

יא) טוב לו לאדם שיקבץ רק מעט ממון ויעשה צדקה, שאז הוא יוצא ידי חובת צדקה בקל, ואפשר הוא נותן יותר הראוי לו ממה שיהיה לו הרבה, ולא יתן כמשפטו הצריך ליתן כפי ערכו (משלי טז ח).

יב) אע"פ שגם מדת הפזרנות יותר מדאי אינו על צד היותר טוב, אך לפעמים יוכל לצמוח טובה מזה, אבל מדת הכילות ביותר הוא אך למחסור לעולם (משלי יא כד).

פרק ד

בענין כלל דרכי עבודת ה' וכל עניני מלחמת היצר בדרך כלל להמוון עם וביחוד ללומדי תורה

(א) כמו שהשמרים הם שימור ליין כשהוא שוקט על שמריו, אבל כשהשמרים עולים למעלה, אין היין ראוי לשתייה, כך היצר הרע בזמן שהוא כפוף ליצר טוב, מועיל לישוב העולם, אבל כשעולה למעלה מקלקל הכל (ישעיה ה ז, מדרש רות החדש פרק א' אות א' ע"ש).

(ב) ב' נקבים בלב, א' מלא דם, ועליו שורה היצר הרע, וא' סגור ברוח, ובזמן שהן מסכימים לדעת א', מתפשטים מהם כל המדות טובות שכליות ומעשיות, ועיקר העבודה הוא ביצר הרע.

(ג) כל עסקי עולם הזה ותאותיו לבצוע בצע, הוא מן הטחול, ורוח הכוסף לעולם הבא הוא בלב, אבל בצדיקים מן הטחול הוא שמחה של מצוה (בראשית א ד ע"ד הרמז).

(ד) אין דרך היצר הרע מתחילה להפציר לעבירה, אלא מתחיל להראות לאדם אהבה, וכשרואה שאינו מתגבר עליו, אלא הולך ומתדבק עמו, אז מתחיל למשכו ברשתו, ומסיתו לעשות מצות שיש בהן הנאת הגוף, כגון אכילה ושמחה של מצוה. וכאשר הוא רגיל בתענוגי מצוה, אז מתחיל להמשיכו אחר תאות עולם הזה, ואומר לו, שיעשה אח"כ תשובה מאהבה, שיעשו לו מהעבירות זכויות, כמ"ש (יומא פו ע"ב) ולמה תניח תענוגי עולם הזה בחנם, כי התורה בלאו הכי לא תוכל להשיג כעת אף ביגיעה רבה, וכמ"ש (איכה ב ט) מלכה ושריה בגוים אין תורה. וכן המצות אינן כעת בשלמות. ואחר שמדחה אותו מדרך חיים, אז אין צריך עוד לפתותו, כי הולך אחריו מעצמו (משלי ז כב). וכאשר הורגל לילך בשרירות לבו, מתאוה גם לדברים שאין בטבע האדם להתאוות להם, כגון מ"ש (ויקרא יח כב-כג) וכדומה (דברים כט יח).

(ה) כל זמן שהאדם עוסק בעבודה, היצר הרע רובץ במנוחה, וכל מגמתו הוא רק ללכוד האדם במצודתו, בשעה שהוא פוסק מעבודה.

אבן פרק ד שלמה יא

ו) אין יצר הרע שורה אלא במקום פגום, לכן נמשל לזכוב (ברכות סא ע"א) שאינו שורה אלא ע"ג מקום רע. והצדיקים אינם מניחים את עצמם להתפתות מיצר הרע, אפילו כחוט השערה, ובזה נסתר טענת הרשעים, האומרים שאינם יכולים לעבוד ה' מפני התגברות היצר הרע.

ז) יש עונות שבאים באונס ושוגג, ואע"פ כן נענש עליהם, כי עבירה גוררת עבירה (אבות פ"ד מ"ב), ואדם מטמא עצמו מעט כו' (יומא ל"ט ע"א) (כי מסתמא הניח מתחלה פתח ליצר הרע לכנוס בו).

ח) מה שאדם מונע מלקיים מצות עשה גורם לו אח"כ לעבור על ל"ת (משלי יב ו כא).

ט) אם אין האדם משתדל לעלות תמיד מעלה מעלה, על כרחו ירד מטה מטה.

י) פעמים שאדם מתחיל לילך בדרך הישר ואח"כ פורש, מפני שקשה לו מאד, והוא מתרעם על ה', שלא היה לו סייעתא דשמיא. אבל באמת הוא בעצמו קלקל, במה שרצה לקפוץ בפעם אחת למדרגה עליונה (משלי י"ט ג).

יא) הת"ח צריך שמירה יתירה מיצר הרע, מפני שבו מתגרה ביותר, כמ"ש (סוכה נב ע"א). וזהו א' מטענות הפתאים הפורשים מלימודם, באמרם שקשה להם לעמוד במלחמת היצר הרע. אבל באמת אין זה רק בתחילת לימודם, אבל כשמתגדל בתורה, ניצול מיצר הרע לגמרי. וגם אין צריך ליכנס לקדושה בדוחק, וגם יוכל לקפוץ בקל ממדרגה למדרגה. וכל התחבולות של המדות שנאמר (משלי כד ו) בתחבולות תעשה לך מלחמה, והוא כל מסכת אבות, הכל במי שאין תורתו אומנתו, אבל (אבות פ"ו מ"א) כל העוסק בתורה לשמה, זוכה לדברים הרבה וכו', ומלבשתו ענוה ויראה וכו'.

יב) פעמים יש צדיק שעושה חטא גדול, והוא בשביל שמושרש בטבעו ממעשה אבותיו (תיקו"ז קיח ע"א ע"ג ע"ד), או שכבר נכשל בזה בגלגול הראשון (יונה ד ג).

יג) רוב המינים והחוטאים בין אדם למקום, הם לפי הנראה, טובים בטבע, וזו היא אחת מתחבולות היצר לפרוש רשת לפני תועי רוח להמשך אחריהם (משלי יא ט יב).

יד) פעמים תיכף כשמתחיל ללמוד ולילך בדרך הישר, מכניס היצר הרע גיאות בלבו, לומר שכבר הגיע למעלה עליונה, ושכבר נתבטל ממנו שליטת היצר הרע, וע"י הגאווה בא לכלל כעס. אבל באמת התורה נמשלה למקוה (ברכות טז ע"א), וכמו שמים אינן מטהרין עד שכל גופו עולה בהן, כך בתורה, עד שכל גופו יוכתש בהן כחרדל (ביאורו לרכב"ח מאמר בין גלא לגלא).

טו) האדם נכשל בעבירה מפני ב' דברים: א', שהוכה בסנורים עד שנדמה לו עבירה לפעמים שהיא מצוה, או שנעשה לו כהיתר ע"י שעבר ושנה בה. ב', פעמים שאדם יודע שהיא עבירה חמורה ואחריתה מרה כלענה, רק שאי אפשר לו ליפרד מחברת פועלי עון, כי עזה כמות אהבתם, או שקשה לו להנזר מתאותו אשר הורגל בה. וז"ש (תהלים נא יב) לב טהור ברא לי אלקים ורוח נכון כו'. לב טהור הוא נגד המין הב', כמ"ש (סוכה נב ע"א) טהור מכלל דאיכא טמא. ורוח נכון הוא היפך דעות כוזבות. וז"ש וטהר לבנו לעבדך באמת, וטהר לבנו הוא נגד לב טהור, ולעבדך באמת הוא היפך דעות הכוזבות. וז"ש (תהלים נא יט) זבחי אלקים רוח נשברה, לב נשבר כו', הוא נגד ב' דברים הנ"ל. ולב' ענינים האלה צריך מוסר ותוכחה, היינו מתחילה צריך ליסר את עצמו בדברים המכניעים ומשברים את לבו, לנתק מוסרות ההרגל, ולהשליך אהבת המדומה, כמ"ש (ברכות ה ע"א) לעולם ירגיז אדם יצר טוב על יצר הרע, וזה נקרא מוסר. ואח"כ צריך לפקוח עיניו ולברר מעשיו שהמה לא טובים, וזה נקרא תוכחה. וכל זמן שלא פירש עצמו מהרגלו הרע לא יועיל לו הויכוח.

טז) היצר הרע בא על האדם בב' טענות: א', שעבודת ה' אי אפשר לעמוד בו. ב', שמראה לו היתרים (בראשית ג א).

יז) כל דרכי האדם נמשכים אחר הרצון הראשון, וכמו שעולה על רוחו ברצון הראשון, הוא זך וישר בעיניו, אך תוכן רוחות ה', והוא יודע אם לא היה פניה כלל ברצון הראשון. ומי זה יאמר זכיתי לבי ואין ברוחי

רמיה כלל, כי איש כזה הוא דבוק ממש במדותיו של הקב"ה. אבל אם ח"ו יש בלבו שורש קטן שפורה ראש ולענה, אז אם יתנהג ע"פ רוחו ודרכי איש ישר בעיניו, יפול משמים ארץ, עד אשר לא יוכל לקום, ויסור מדרכי ה', והוא לא ידע בעצמו. ע"כ אין לסמוך כלל על שכל האנושי [ר"ל שלא להחליט על נקלה כפי שנראה לו בשכלו, רק שיראה ויחפש היטב בחדרי רוחו היטב מאין בא לו התחלת הרצון הראשון, אם לא היה לו איזה פניה ונטיה לזה] רק לראות שיהיה המעשים והמחשבות לפי רצון ה' (משלי טז ב ג ד).

יח) כמו שבחולי הגוף נמצאו ג' מיני רפואות: א', שמסיר הסיבה ומנקה הפסולת הנמצא בדם אזי יתרפא המכה לגמרי. ב', שמוציא הליחה הנראה מבחוץ. ג', שמרכך העור והמורסא שנתקשה, והטבע דוחה מאליה כל רע. כן ברפואת הנפש ג' רפואות: א', שמזכך השכל עד שלא יתאוה לעבירה. ב', שמתנהג לסור מרע בדרך גדר והרחקה עד שנעשה לו כטבע. ג', שמרכך יצרו בסיגופים ובזכרון יום המיתה וגודל העונש (ישעיה א ו, משלי כ ל).

יט) להכניע היצר הרע החיצוני צריך להתרחק מלהביט בתאות עולם הזה ומחבורת אנשים המבטלים מתורה, ולישב בהתבודדות. והיצר הרע הפנימי צריך להכניעו בזכרון יום המות (דברים א א).

כ) לענין תשובה צריך ב' דברים: א' תיקון על העבר, ב' על להבא. ועל העבר הוא טוב יותר מכל הסיגופים, לעסוק בתורה וגמ"ח, ובזה יכופר עונו. ועל להבא, העצה שישים יראת ה' על פניו, שהקב"ה מלא כל הארץ כבודו עומד עליו ורואה מעשיו המגועלים, ואיך לא יבוש מפניו לעבור על רצונו בפניו ממש (משלי טז ו).

כא) הקדושה צריך יגיעה רבה להשיגה, אבל הסט"א הוא להיפך.

כב) בדרכי ה' צריך לדרוש אצל החכמים, אבל במלחמת היצר, אין די לו בעצה לבד, רק לעשות תחבולות מעצמו.

פרק ה

בענין יראה ואהבה וקיום המצות.

(א) אע"פ שהתורה והמצות עצמם אהובים וטובים לפני ה' מאד, כמ"ש (פסחים נ ע"ב) לעולם יעסוק אדם בתורה אפילו שלא לשמה כו', מ"מ שלמות העבודה בדרכי ה' הוא בדחילו ורחימו, כמ"ש (שם) כתיב עד שמים כו' וכתיב על שמים כו', כאן בעושיין לשמה כו'. ואמרו (שבת סג ע"א) אורך ימים בימינה וגו' למיימינים בה וכו', וכמ"ש (משלי ו כג) כי נר מצוה וגו' ודרך חיים תוכחות מוסר וגו'. ודרכי העבודה והמוסר של כל אחד לא נגלה אלא למשה מפי ה' ית', מפני שזה תלוי בלב, וה' יראה ללבב. וכן בכללם, ע"פ ה' יסעו וגו' (דברים א ג), וכשהיו נביאים בישראל, היה הנביא אומר לכל א' הדרך אשר ילך בה לפי שורש נשמתו ולפי טבע גופו, וכשבטלה הנבואה, היו מודיעים ברוח הקודש. אך כעת, אין לנו רק לקיים התורה והמצות בתכלית השלימות, ובזה יתוקנו גם המחשבות (משלי טז ד).

(ב) המרבים לעשות מצות ואינם שתולים על פלגי מי התורה והיראה, עליהם נאמר, למה לי רוב זבחיכם (ישעיה א).

(ג) תורה ומצות יש ביד האדם להשיגן, אבל יראה ואהבה פנימית, זה אין ביד האדם, והוא מתת אלהים. אלא כשאדם עושה את שלו, אז ה' לא ימנע טוב להולכים בתמים.

(ד) כל רצון ואהבה ודביקות מקבל האדם מלמעלה, אף שתלוי הכל באדם, מ"מ צריך לקבל מלמעלה, רק ההכנה תלוי באדם. והריעותא בא מלמעלה כפי ערך העבודה כו', וז"ש (ויקרא יא מד) והתקדשתם והייתם קדושים וגו', שלעולם יפנה מחשבתו למעלה בקדושה, וע"י כך ממשיך כח מלמעלה, ומשפיעין לו קדושה מלמעלה כו'.

(ה) יראת העונש מביאה לידי חכמה, וחכמה מביאה לידי יראת הרוממות.

ו) כמו שעיקר האילן הוא הפרי, כן לא המדרש עיקר אלא המעשה (תיקו"ז צט ע"ד קט ע"א), ואין נקרא צדיק אלא במעשה המצות, ועליו העולם עומד (ביאורו לאגדות ב"ק ו ע"א).

ז) מי שיש לו מדות טובות ואינו עושה מצות, הוא כנזם זהב באף חזיר שמטנף אותו באשפה, כי כאשר מעשיו רעים, אז הוא מהפך גם המדות והתורה להרע (משלי יא כב).

ח) בכל מעשה צריך ג' דברים, כגון בגידולי קרקע, צריך זריעה ותפלה למטר ולנכש העשבים הרעים. וכן במעשים טובים, צריך למעשה וזריזות ועקירת המחשבות הפסולות ממנה ותפילה למקום, כמ"ש דוד (תהלים קיט ה) אחלי יכונו דרכי וגו', ועוד בהרבה מקומות. וכן תשובה ותפלה וצדקה (צדקה נגד הזריעה, כמ"ש (הושע י יב) זרעו לכם לצדקה, ותשובה נגד הניכוש).

ט) מניעת קיום מצות עשה הוא מרובה ממה שאדם עובר על מצות לא תעשה, כמ"ש חז"ל ישב אדם ובטל ממצות עשה עובר עליה בכל רגע, אבל בלא תעשה אינו אלא בשעת מעשה.

פרק ו

בענין גידול וחנוך הבנים ועניני תוכחה.

(א) מאד צריך אדם להשגיח על בניו שילכו בדרכי ה', כי ח"ו בקלקול בנים יענשו אב ואם מאד. ואף אם האב צדיק, אם יש לו בן רשע, אז נוטלין אותו מגן עדן לגיהנם למען יראה ביסורי בנו. אבל כשמייסר את בנו ומדריכו, אז פודה הבן את אביו מגיהנם, וגם מביאו לג"ע.

(ב) מי שמונע מלייסר ולהכות את בנו ע"ד שראוי ליסרו ומחפה עליו, הרי זה שונא את בנו, כי לסוף יצא לתרבות רעה. אבל מי שאוהב את בנו, לא די שמייסר אותו על הראוי לו, אלא שדורש עליו, פן עשה נדנוד קל ומייסר עליו, ולכן אמרו (מכות ח ע"ב) אפילו גמיר נמי מצוה מה שמכה אותו, והיינו שלא יהיה בו נדנוד רע כלל, וכל מי שאהבתו גדולה יותר תוכחתו מרובה.

(ג) גם את הבנות צריך להדריך תמיד, שלא יצא מפיהם קללה ושבועות וכזב ומחלוקת לשון הרע ורכילות ושמירת כל המצות, ואם לא ישמעו, צריך להכות אותם ושלא לרחם עליהם כלל, וגם צריך להדריכם אשר בשבת קודש ובעתות הפנאי, יהיו עוסקות בספרי מוסר (עלים לתרופה).

(ד) כשמכה את בנו, לא יכה אותו מכת אויב דרך כעס על העבר, רק כוונת ההכאה תהיה להצילהו מן העתיד, ולא יעול עוד דרכיו. ולכן אל יכה אותו הרבה בפעם אחת, רק מעט מעט לפי דרכו ולפי הנאות לו, וכשרואה שרבה חמתו עליו, לא יכה אותו כלל בעת ההיא (משלי יט יח ויט).

(ה) צריך להוכיח את הבנים הרבה בדברים רכים בדברי מוסר המתישבים על הלב, והעיקר בחינוך והרגל והדיבור והמדות, צריך הרגל רב, וההרגל על כל דבר שלטון וכל ההתחלות קשות, ואח"כ ואוזל לו, אז יתהלל (פי' כשהולך לבית עולמו, אז יתהלל, אף כי מתחילה גיעתו רבה וצערו גדול, משלי כ ד) כי הרשע בעצמו יודע שרע ומר דרכו, אך שקשה לו לפרוש, ע"כ העיקר בחינוך מקטנותו, וקליפת האגוז ירוקה נוחה להסיר (עלים לתרופה).

(ו) מה שהאדם מדקדק בלימודו, מועיל לתיקון המדות והמעשים טובים, וכ"ש אם האדם מקדים ללמוד בילדותו, א"כ אין יצר הרע שולט בו אח"כ, וע"ז אמרו (כתובות נ ע"א) חביריו רציין אחריו ואין מגיעין אותו. וצריך לחנכם בילדותם ללמוד לשם שמים, ואל ישגיח על האומרים כי הנער אין צריך לזה ח"ו, אדרבה חנוך לנער על פי דרכו גם כו' (משלי כב ו) ועיקר הכל הוא (עלים לתרופה).

(ז) לעולם יראה אדם להוכיח את חביריו על דבר שעושה לא טוב, כי אם ישמע לו וייטיב את מעשיו, אז כל המצות שיעשה הם על ידו, ויטול שכר כמו העושה בעצמו. ואם לא ישמע לו, אז נוטל את הטוב ממנו, שע"ז נאמר (חגיגה טו ע"א) זכה נוטל חלקו וחלק חבירו בג"ע, והרשע נוטל חלקו בגיהנם (משלי יב יד).

(ח) נמצאים ב' מיני מוכיחים: א', שמוכיח בדברים קשים ומבזה אותם, וע"כ אין דבריו מתקבלים. אבל החכם בא בדברים טובים וניחומים ומקרבן לתורה, כמ"ש באהרן. ואע"פ כן הרשעים אינם נכנעים אלא לפי שעה (משלי י כ). וכך יש שמוכיח בדברים קשים ואינו אומר איך לתקן המעוות, אבל החכם מורה דרך איך לתקן ולרפאות חולי הנפש, וז"ש יש בוטה כמדקרת חרב ולשון חכמים מרפא (משלי יב יח).

פרק ז

בענין דברים בטלים והפכם שהוא שקידת התורה והפרש שבין עסק התורה לשאר מצות.

(א) ע"י שמירת הפה משתמר הנפש מכל חטא, אבל המרחיב שפתיו, אע"פ שיש לו נפש טובה ועושה מצות הרבה וכמה גדרים, יהיה לו מחיתה לכל ע"י פיו, וכל תשוקתו לדבר מצוה מתבטל ע"י זאת. ועד יום מותו, צריך האדם להתיסר, ולא בתעניתים וסיגופים, רק ברסן פיו ובתאותו, וזהו התשובה, וזה כל פרי העולם הבא, כמ"ש (משלי ו כג) כי נר מצוה וגו', אבל דרך חיים תוכחת מוסר. וזהו יותר מכל התעניתים וסיגופים שבעולם, וכל רגע ורגע שאדם חוסם פיו, זוכה בשבילו לאור הגנוז שאין מלאך ובריה יכולים לשער.

(ב) כל העולם כולו תלוי בב' דברים, בעשיה ודיבור, אומר ועושה, וכמ"ש (בראשית א ו) ויאמר אלהים יהי רקיע כו' ויעש אלקים כו'. וכן בכלם וכן בתורה, וכן הוא באדם, שמכל דיבור של אדם, נוצר יצירה א'. וכן מכל מעשה האדם, וכן הוא בכל דבר, כידוע. ולכן ניתן התורה לאדם לתקן בדיבור, והמצות במעשה.

(ג) כמו שהמטר וכל מעשה העולם הזה תלוי באדים העולים מן הארץ, כן כל מעשה השכינה והנהגת עולם הזה תלוי בהבל פיו של אדם, הן לטוב או להיפך.

(ד) החכם ממעט אפילו בדברים הנצרכים לו, ועוד מדרגה מעולה מזו, מי שמושל אפילו במחשבתו מלחשוב מחשבות בטילות, שכל מעשי האדם הולכים אחר מחשבתו.

(ה) החכם לא ישמיע קולו בשחוק, כי לכבודת חכמתו, אפילו כל רוחות ההיתול שבעולם אין מזיזין אותו ממקומו, כאילן מאכל, שמפני כבודת פירותיו לא ישוב מפני הרוח. אבל הכסיל רוח ההיתול וליצנות, כל שהוא יניע לבבו למלאת שחוק פיו בקולי קולות (ואש הגיהנם תוקד בפיו), כאילן סרק, שמפני קלותו נדף מרוח כל שהוא. וז"ש (קהלת ז ו) כי כקול הסירים תחת הסיר (של הגיהנם) כן שחוק הכסיל (ישעיה ז א).

(ו) מג' סבות האדם מבטל מן התורה: א', טרדת התאות, שסובר שזהו עצם הטוב, ולעולם יתקיים אצלו. ב', מפני שנמשך אחר דברים בטלים, וקשה לו מאד לפרוש מהם. [ענין גודל התאווה לדבר דברים בטלים וליצנות, אף שאין בהם הנאת הגוף, מפני שבכל דבר שאדם עושה נותנים לו רוח ממרום, וזה הרוח אין לו מנוחה עד שיעשה עוד דברים כאלה, ובזה יש לו נחת רוח, הן במצוה והן בעבירה, וז"ש (אבות פ"ד מ"ב) מצוה גוררת מצוה ועבירה גוררת עבירה. ולפי ערך גודל המצוה או העבירה, כן יגדל כח ההמשכה של הרוח. וע"כ בלמוד התורה שהוא גדול מכל המצות, יגדל כח ההמשכה של רוח הקדושה, ולהיפך בדברים בטלים וליצנות, שהוא היפך התורה, והוא גדול מכל העבירות, וע"כ גדלה מאד כח ההמשכה של רוח הטומאה, וההנאה גדולה מכל העבירות (משלי א כג)]. ג', מפני שרוצה להשיג התורה בלא עמל ויגיעה. וכשרואה שאינו מוצא בה טעם, עוזב אותה. והנה סבה הא' צריך לרפאותה בזכרון יום המיתה וכו'. ולענין הב' שאין בו הנאת הגוף ממש, רק מפני כח ההמשכה של רוח הטומאה, צריך להתבונן כי אם יתדבק בתורה וישיג על ידה רוח הקודש, בוודאי יהיה ההנאה יותר גדולה מרוח הטומאה, מפני שהיא הנאה האמיתית. ולענין הג', אם ירצה לעמול על התורה, אז ירגיש בה מתיקות, ועי"ז ישיג אהבת התורה (משלי א כב, כג).

(ז) כמו שהרעב, כשאוכל בעת רעבו אז הוא לו להועיל, ואם לאו, עבר השעה ונכחש כחו ואינו מועיל. כן בד"ת, לא תאמר כשאפנה אשנה וכו', וכן בעת שרוצים ללמוד ממך, למוד עמהם, שלא יאבד תורתך, כמ"ש (אבות פ"ד מ"ד) שחביריך יקיימוה בידך, ואל בינתך אל תשען (משלי ג ה), וכמ"ש (תענית ז ע"א) מתלמידי יותר מכולם. וכ"ש שצריך ללמוד עם בני ביתו, שהם מצויין אצלו תמיד, ואם ישכח זכירוהו. ומי שאינו עושה כן, ינחל רוח, ואפילו אותו שאינו ראוי לכך, רק שיש לו חידושי תורה מאביו או מרבו, אפילו הכי ילמד לאחרים, ולא יאמר עדיין אינו ראוי.

(ח) ללמוד בעצמו קודם למעשה המצות, אבל ללמד לאחרים מעשה קודם.

- (ט) כל תיבה ותיבה שאדם לומד היא שקולה כנגד כל המצות, א"כ כשלומד למשל דף א', מקיים כמה מאות מצות, שכל אחת בפני עצמה שקולה כנגד שאר כל המצות.
- (י) שכר התורה עץ חיים, ושל מצות ג"ע. והפכם הוא חרבו של מלאך המות וגיהנם.
- (יא) העוסק בתורה וכן המחזיק תלמיד חכם ניצול מסכין פגום דמלאך המות, ואינו שולט רק על הגוף.
- (יב) ששה מדורות בגיהנם, וכל א' כלול מ'י, והששי כלול מכולם, ונקרא מות, ונידון בו מי שהיה אפשר לו ללמוד ולא למד.
- (יג) הר סיני וחורב נגד תורה ועבודה, דיבור ומעשה, כי בהר סיני נתנה תורה, ובחורב עמד המשכן, שהיה מכפר עונותיהם.
- (יד) תורה היא כלחם שהוא עיקר סעד הלב, ונצרך תמיד. ומצות היא כמרקחת, שכל מצוה אינה רק בזמנה (משלי יט ב, דבה"י ב ד).
- (טו) שכר התורה נמשל לטל, שהכל א'. ושכר המצות נמשל למטר, שכל מצוה היא בפני עצמה, כטיפות המטר.

פרק ח

בדרכי הלימוד ועניני לשמה ופנימויות התורה

(א) כמו שבאומנות, צריך ללמוד אומנות נקיה (שאינן בה גניבה ואיסור) וקלה (כמ"ש ברכות סג ע"א), כן בתורה, יבקש לימוד קל, שלא יהיה יותר מיכלתו ויקוץ בה, ונקיה שלא יהיה בו פניה (ביאורו לברכות שם). וכך התינוקת, לא יכבידו עליהם כי אם בנחת, וליתן להם פרוטות, כי הלימוד אינו נקבע באדם כי אם בישוב ובנחת, וצריך שילמדו מקודם כל החומש, שיהיו רגילים כמעט בעל פה (עלים לתרופה).

(ב) מתחילה צריך למלא כריסו מקרא משנה (ואע"פ שאינו יודע לפרש המתניתין ילמוד כולו), וגמרא בבלי ירושלמי תוספתא מכילתא ספרא וספרי וכל הברייתות, ואח"כ לעסוק בפלפול חברים, וזהו הדרה של תורה. אבל המשנה סדר הלימוד, שלומד תחילה לידע איך לפלפל, ואינו יודע משנה אחת כצורתה, יאבד גם מקצת התורה ששמע בנערותו.

(ג) הלומד קיצור דינים סוף שישכח הכל (משלי י ד, כג ה).

(ד) החכם נהנה בעת לימודו במה שמקיים מצות בוראו, אף שעדיין לא ידע, וחוזר תמיד ומוצא בו טעם. אבל הכסיל אינו נהנה עד שיסיים הספר, ואין וממהר לסיימו, וע"כ אין בו סימן ברכה.

(ה) מי שאומר פשטים ודרושים מפוארים שאינם לאמיתה של תורה בכדי להתפאר, עונשו גדול מאד (משלי כ יז, ע"ל סי' ב).

(ו) כמו שסחורה שהיא עתה בזול, טוב לקנותה, שסופה להתיקר. כן בתורה, דבר שאין העולם לומדים אותה, עין עליה ולמוד ותקן אותה, שסופה להתבקש ממך.

(ז) טוב לאדם שילמוד מעט וחוזר תמיד, וידע כל דבר על בוריו, ממה שילמוד ויקבץ הרבה ואינו יודע הדין על בוריו (משלי יג כה, טז ח).

(ח) מ"ש (אבות פ"ג מ"ט) כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו חכמתו מתקיימת, הענין כי כשיש בו יראת חטא, אז הוא מחפש בלמודו

לידע את הדרך ילך בה, וטבע האדם כשמוצא דבר שחיפש ביגיעה רבה, הוא חביב עליו מאד ושמור בזכרונו. אבל מי שאין בו יראת חטא, אף שלומד כמה פעמים אינו מוצא, כי אינו חביב בעיניו, ומלתא דלא רמי עליה דאינש לאו אדעתיה (שבועות מא ע"ב) (משלי א ז).

ט) כשלומד אצל רב, אל יאמר לפניו חדושי תורתו (להתפאר לפניו), אך יראה תמיד לקבל ממנו תורה, כמ"ש (משלי יא ב) ואת צנועים חכמה (משלי כה).

י) כמו שבאכילת הגשמית, צריך שיטחון היטב בשיניים, שיהנה הגוף. כן בלימוד, צריך לטחון היטב דקדוקי תורתנו הקדושה להוציא הדין לאמתו, ואם אינו מייגע ע"ז, אינו מוציא הדין לנכון. וזהו (אבות פ"ג מ"ז) אם אין קמח כו', אין התמצית של התורה. ומה שאדם מדקדק בלמודו, מועיל לתיקון המדות והמעשים טובים (עי' לעיל פרק ו סי' ו).

יא) כמו שבלחם הגופני, יש תבן ומוץ וסובין ומורסן כו', וצריך לכמה מלאכות עד שיעשה לחם. כן בתורה, שכתוב בה (משלי ט ה) לכו לחמו בלחמי. וזהו כל עמל התורה, להוציא הלכה ברורה (וז"ש (בראשית ג יח-יט) וקוץ ודרדר תמציח לך ואכלת את עשב השדה, בזיעת אפיך תאכל לחם) (תז"ח לו ע"ב). והלומד לשמה דומה למי שאוכל פת נקיה לשובע, כן הוא ע"י לשמה זוכה להשיג אמיתת התורה, וגם תתקיים בידו, כמ"ש (מגילה ו ע"ב) לאוקמי גירסא סיעתא דשמיא. אבל הלומד שלא לשמה, דומה למי שאוכל התבן והמוץ, וגם לא לשובע. (וז"ש (תהלים יט י) יראת ה' טהורה עומדת לעד, שבלמוד ביראה ב' מעלות, שהיא טהורה בעת הלימוד, וגם עומדת לעד).

יב) מ"ש (פסחים נ ע"ב) לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצות אפילו שלא לשמה כו', היינו שאינו מכוין לשום דבר, רק מנהג אבותיו בידיו. אבל לא במי שעיקר למודו לשם כבוד. וכן אם היצר מסית אותו שלא ללמוד כלל, ואם ירצה ללמוד לשמה, לא יכול לעמוד במלחמת היצר, אזי יתחיל ללמוד אף שלא לשמה, ומתוך שלא לשמה יבוא לשמה.

יג) מה שאדם לומד לשמה אף שהוא מעט, הוא יותר טוב ממה שלומד הרבה והוא מלא מחשבות פסולות, כגון כבוד וכדומה (משלי טו טז - יז, טז ח, יז א, יג כה).

יד) ד' דברים יש בענין שלא לשמה: א', שה' ית' יתן לו חיים. ב', שיתן לו גדול. ג', להתייהר. ד', לקנטר כו' (והן ד' סטרין כו'). והא', אינה קשה וקרובה לקדושה, לכן בישראל האומר סלע זו לצדקה בשביל שיחיה בני ובשביל שאזכה בה לחיי עולם הבא הרי זה צדיק גמור (פסחים ח ע"א). וג' נגד הקנאה והתאוה והכבוד.

טו) מ"ש (אבות פ"א מ"ג) אל תהיו כעבדים המשמשין את הרב על מנת לקבל פרס, אלא הווי כעבדים המשמשין את הרב שלא על מנת לקבל פרס. לכאורה תמוה, דבתחלה אמר לשון אזהרה, אל תהיו, ואח"כ אמר לשון עצה, אלא הווי. ועוד שהוא כפל לשון. והענין דג' מיני מעשים יש: א', הלומד בשביל פניות, אקרא בכדי שיקראוני רבי וכו', והוא מפני כבוד ועושר. ב', שלומד בשביל בוראו, שימצא חן בעיניו ויתן לו שכר טוב בעולם הבא. והג', הוא רק טוב ביראת ה' כאשר ציונו לשמור ולעשות ולא לשום פניה כלל. ולזה אמר תחילה לשון אזהרה ושליה, אל תהיו וכו', על פניה הא'. ועל כוונתו הג' אמר, אלא הווי כו', שתשתדלו עצמיכם לבא לידי כך, ללמוד בלי פניה כלל.

טז) ג' עונשין בג"ע, מי שלומד על מנת לקבל פרס, יש לו חופה בג"ע, אך הוא נכוח מחופתו של חברו שלמד לשמה. והב', שלמד על מנת שיקרא רבי, והיינו בשביל כבוד, מתבייש שם מעצמו, ויש שלמד לקנטר יתבזה מאחרים שם (משלי יב ח).

יז) הצדיקים גם האכילה ושאר עניני הגוף אצלם קודש, שעושים הכל לשם שמים. אבל יש בני אדם שגם תורתם ומעשיהם הטובים אינם אלא להתפאר, והם בני גיהנם, מסטרא דערב רב. והנה קשה מאד ללמוד תמיד בחשק לשם שמים, אך צריך ללמוד מן הרשעים הללו, שלומדים בשקידה רבה שלא לשם שמים, כך ילמוד בלבב שלם לשם שמים. וז"ש (איוב לה א) מְלִפְנוּ מִבְּהֵמוֹת אֶרֶץ, פִּי מִן הַרְשָׁעִים שְׂדוּמִים בְּמַעֲשֵׂיהֶם לְבַהֲמָה (לשון רבינו בביאורו לרכב"ח מאמר הורמ"ז).

יח) כשהיצר הרע מסית את האדם ללמוד לשם הנאה או רבנות ואינו יכול לעמוד כנגדו, אז יותר טוב ללמוד בספרי מוסר באותה שעה, עד שילך היצר הרע ממנו, ואז ילמוד. וכן הרב שענינו רעה, ואינו לומד אלא

למלאות פנייתו בשביל ממון או לדבר אחר, אין ללמוד ממנו, כי יפסיד על ידו אף מה שלמד מקודם. וכן להיפך, אם התלמיד הוא רשע, יכול לשבש את הרב אע"פ שלומד לשמה (משלי כה כ, כא כ).

יט) מ"ש חז"ל (ברכות נה ע"א) אין הקב"ה נותן חכמה אלא למי שיש לו חכמה, כי ברכה עליונה אינה שורה על דבר ריקן. והטעם ידוע, כי מפני דקותה אינה יכולה לשרות על העולם הזה, רק על דבר אמצעי בדקות קרוב. לכן כל מי שמזכך יותר, זוכה יותר, כמ"ש (קה"ר פ"א סי' יז) יהיב חכמתא לחכימין כו'. וז"ש (שם מ ע"א) אבל ריקן אינו מחזיק, ר"ל שה' ית' ידו פתוחה להשפיע לכל, רק מי שאינו לומד מעצמו אינו יכול לקבל השפעת החכמה מלמעלה, וז"ש אם שמוע מלמטה תשמע מלמעלה.

כ) כל חכם עולה נשמתו בכל לילה למתיבתא של מעלה להשיג שם מה שאי אפשר להשיג בהקיץ, וזהו כל תכלית בריאת השינה.

כא) מה שמחדש ע"פ פשוט צריך להיות מכוון על פי הסוד, וכשמתגלה להחכם סודות התורה, אז מבין שגם מה שחידש בילדותו על פי פשוט ג"כ אמת נכון, וכל זמן שאינו מבין הסוד, אפילו הפשט אינו ברור בידו.

כב) מקודם צריך ללמוד הלכות ולקיים אותם, שהם כלחם לבב אנוש יסעד, ואח"כ יעסוק בלמוד הסודות שנמשלו ליינן ושמן. ומי שמהפך הסדר לא יצליח, כי יאבד את הכל (משלי כא יז, עי' ר"מ טז ע"ב ד"ה ואית).

כג) אגדות ומוסר נצרך לכל ככסף שנצרך לעניים ולעשירים (משלי ח י, י. כ).

כד) כל א' לפי מה שמלמדין אותו בבטן אמו, כן יש יכולת בידו להשיג, ומי שהיה יכול להשיג סודות התורה והוא לא השתדל להשיגן, נידון בדינין קשים ר"ל (היכלות פקודי יז ע"א וע"ב).

כה) מעת חורבן בית המקדש, נתערב הכל טוב ברע, ולכן כל שימושי קבלה מעשיות הוא עון פלילי, והוא דומה לחטא אדה"ר שאכל מעץ הדעת טו"ר. רק היודעים לכוין כוונות ויחודים על בוריין, בכל מצוה כוונה המיוחדת ומקובלת, כל שם איך יוצא משם הוי"ה כו', וההויות

אבן פרק ח שלמה כה

משונות בנקודות כו' והכל בכוונתו, וזהו עץ החיים, לאפוקי שמושים לצרכי האדם, הוא בעץ הדעת טו"ר (תיקו"ז קיג ע"ב ע"ש קיב ע"ג וע"ד).

כו) האגדות שלפי הנראה ח"ו הם דברים בטלים, בהם גנוז כל הסודות, וזה מרומז במ"ש ישעיה (נג ה) והוא מחולל מפשענו.

כז) פנימיות התורה הם חיים לפנימיות הגוף שהוא הנפש, והחיצוניות לחיצוניות הגוף (משלי ד כב, ג כב), והעוסקים ברמז וסוד אין יצר הרע יכול להתגרות בהם (משלי ז יב, כב יג).

פרק ט

בעניני התפילה

(א) ב' דברים צריך האדם לעלות התפילה: א', שלא יהיה במארי דצלותין חוביין. ב', שהתפילה עצמה תהא נקיה. וז"ש (תהלים כד ג) מי יעלה בהר ה', נקי כפים מן העבירה, ובר לבב בתפלה. וזהו, אשר לא נשא לשוא נפשי, שהוא התפילה, ולא נשבע למרמה במעשיו, שמשביעין אותו קודם לידתו (נדה ל ע"ב), וע"י התפילה ישא ברכה כו' (וז"ש (איוב טז יז) על לא חמס בכפי ותפילתי זכה) (תז"ח כח ע"א).

(ב) במ"ש (בראשית ב כד) על כן יעזב איש את אביו ואת אמו ודבק באשתו כו', מרומז מ"ש (דברים לג ט) האומר לאביו ולאמו לא ראיתיו כו', וכן מ"ש (תהלים מה יא) שמעי בת וראי וגו' ושכחי עמך ובית אביך, ר"ל שיהיה לבו ונפשו אחר התורה תמיד בלא מחשבה אחרת, וכמ"ש (משלי ה יט) באהבתה תשגה תמיד. וכן בתפילה, כמ"ש (ברכות ה ע"ב) שלא יהיה דבר חוצץ בינו לבין הקיר. ר"ל בלא מחשבה אחרת, שלא יהיה דבר חוצץ בין דיבורו לקירות לבו. וזהו ענין יחוד קוב"ה ושכינתיה, שפה ולב הוא קב"ה ושכינתיה (תיקו"ז קג ע"ג קיג ע"ב, ג רע"א, ב ע"א ד"ה דשכנתא).

(ג) קודם התפילה צריך לחשוב עליה כדי שתהא שגורה בפיו

(ד) כמו באדם, שכל הגדול מחבירו יצרו גדול הימנו, כן במצות ותפילות, כל דבר שהוא יותר גדול, לעומת זה היצר הרע יותר גדול, וצריך ליזהר יותר. וז"ש (ברכות ו ע"ב) לעולם יהא אדם זהיר בתפילת המנחה כו' (תיקו"ז ע ע"ב). ק"ש צריך להיות באהבה, ותפילה צ"ל ביראה, וזהו ענין סמיכת גאולה לתפילה לחבר אהבה ויראה, שהוא שילוב הוי"ה ואדנ"י יאקדונקי (תיקו"ז מח ע"ג וע"ד).

(ה) חסידים הראשונים ע"י שהיו מאריכין בתפילה היתה התורה משתמרת ומתברכת בקרבם (תיקו"ז ע ע"ב).

(ו) לא ירבה בתפלה יותר מג' שעות (משלי כה יג).

אבן פרק ט שלמה כז

ז) עיקר התפלה הוא לשבור גאותו ולשוב אל ה' (משלי טו ח, כא כז, רע"מ ל ע"ב).

ח) עיקר התפילה צריך להיות על כלל ישראל (שנות אליהו ברכות רפ"ה תיקו"ז מח ע"ג).

ט) האדם צריך לבקש מהקב"ה ב' דברים: היינו, שישמור אותנו בעולם הזה מן החטא, ושיהיה מסייע אותנו לעולם הבא. וז"ש שנשמור חוקיך בעולם הזה ונזכה ונחיה וכו', והוא נגד נפש הבהמה והשכלי (לקוטים לרבכ"ח מאמר א"ת ב"ש).

י) בכל יום המוסף יש לו לאדם נשמה יתירה, והוא תוספות רוח הקודש (תיקו"ז מט ע"ג).

יא) רוב התפילות הם בלשון נסתר, מפני שאין לדבר אל המלך בלשון נוכח (איוב א יא).

יב) כל אמונתנו הוא בשם הוי"ה ברוך הוא, שהוא שם העצם, שאינו מורה מפעולה, רק מורה על הויתו תמיד, והויותו מעצמו. משא"כ העכו"ם אינם משיגים רק בשאר שמות שאינן רק משותפים ומושאלים מפעולותיו, לכן אינן דבקים בשם ית' (היכלות פקודי יב, ע' ס' אמונה והשגחה סי' ז').

יג) אף שהכהנים מקריבים קרבנות, מ"מ התפילה מוטל על הכל, שהקרבתו הוי בישראל וכהנים שליחותיהו קא עבדין (תיקו"ז סט ע"ד ע"י נדרים לה ע"ב).

יד) מ"ש (ברכות סוף פרק ה לד ע"א) המבקש רחמים על חבריו א"צ להזכיר שמו, הטעם הוא כי בזה מקובל התפילה יותר, שאין מעיינין עליו (ביאורו שם).

טו) ב' דברים בקרבן, שחיטה והקרבה. הקרבה הוא נגד התפלה, ושחיטה נגד היסורים שסובל בגלותא בזמן החורבן. וז"ש שחיטה כשירה בזר, שהוא ע"י זרים, משא"כ בהקרבה (תיקו"ז סו ע"ג ע"י רע"מ ל ע"ב ד"ה דלא וד"ה בגין).

פרק י

בענין שכר ועונש וגן עדן וגיהנם והדינים אשר יעברו על האדם עד בואו למקום מנוחתו.

- (א) כל עושר עולם הזה הוא מטרפי אילני דג"ע, ואין צדיק אוכל פירות בעולם הזה אא"כ יש צדיקים הרבה בדור, ודווקא אם הוא טוב לבריות. (ישעיה ג י, יא, איוב ד ז, משלי יג ב, כב י, יד יט, שיה"ש ה ב).
- (ב) הפירות של הצדיק אין נותנין לו רק לבניו (משלי יג כב).
- (ג) צדקה ומשפט הם דלתות התורה (משלי ח לד, וע"ל סי' יד פרק א), ושכר הצדקה עושר. ושכר משפט אמת הוא ממשלה. ומי שאינו עושה משפט וצדקה, מפסיד אף העושר וממשלה שמגיע לו ממצוה אחרת.
- (ד) כבוד הוא עולם הזה הגרוע, ועושר שעושה בעשרו מעשים טובים הוא יותר טוב מעולם הבא (משלי כא כא), ופעמים שהקב"ה נותן ממון לאדם כדי לפדות עצמו מן היסורים.
- (ה) לצדיקים מצפינים גם שכר הפירות לעולם הבא לטובתם (משלי ח יט, יד י י, לא לא).
- (ו) שכר המצות הוא בלתי תכלית, וגמול עונות הוא בתכלית (משלי י כד).
- (ז) הסט"א מתחילה נראית לו כאוהב, והפתי הולך אחריה כל ימיו. וכאשר היא יורדת ליטול נשמתו, אז הוא סובר שבאת עכשיו ג"כ למלא תאותו, אבל היא הופכת לו עורף וממיתה אותו.
- (ח) הרשעים אפילו בשעת מיתתן מקשים ערפם ולוחמים עם מלאך המות, אבל הצדיקים פושטין צוארם כיונה, שמתכוונים לקיים בזה רצון הבורא ית'.
- (ט) כל הימים מדת הדין מקטרג, ואין שומעין לה עד יום המיתה (רבב"ח מאמר הורמיז יונה א ד טו).
- (י) בעת המיתה אז הוא יום הדין החזק מאד, כמ"ש (צפניה א יד) יום ה' הגדול וכו'. מר צורח, שם גבור, והנשמה (קודם מותו היא ברגלים

וצריכה לעלות לגרון) (יונה א יב) בבית הבליעה, ואז מוכרח לראות השכינה בין צדיק בין רשע. רק ברשע השכינה מסתלקת תיכף, ואז מצער אותו המלאך המות מאד, ויוצאה נשמתו כפיטורי בפי וושט (ברכות ח ע"א). אבל בצדיק אין שכינה מסתלקת ממנו, עד שמוליכתו למקומו, ונשמתו יוצאה בנשיקה, וג' אבות יוצאים לקראתו (והם נגד ג' מלאכים המבקרים מעשיו כמ"ש לקמן סי' יא) (פרשת וירא).

(א) ז' דינים עוברים על האדם, והן: א', תיכף קודם מיתתו באים ג' מלאכים, א', חושב כל הרגעים שהיה בעולם, ונוטל חשבוננו מה עשה בהם. והב', חושב העבירות שעשה. והג', שלמד אתו תורה בבטן אמו, ועכשיו בא לראות אם הם שלימים אתו. הב', הוא אחר המיתה, כשמוליכין אותו לקבר מכריזין לפניו, וי לפלוני דמריד במלכא, ונידון אז. הג' כשמכניסים אותו לקבר נידון למעלה. הד', הוא חיבוט הקבר, נידון כל אבר ואבר שנהנה בעולם הזה שלא במצוה. הה', דינא דתולעתא, ונפשו עליו תאבל. הו', כף הקלע עבור דברים בטלים ונעשה רוח (וגם עבור החמדה) (משלי ה כג). הז', הגיהנם.

(ב) ג' דינין עוברין על האדם עד שיבא לגן עדן, והוא יום הדין וגיהנם, ואימת מות, כמ"ש (מו"ק פרק ג) דנפישו ביעתותא דמלאך המות, ואח"כ יבוא לגן עדן.

(ג) האדם הנוסע ממקום למקום יש בזה ג' מקומות, היינו המקום שהוא נוסע ממנו, והמקום שנוסע לשם, שהוא תכליתו, ומקום דרך הנסיעה. וכן הוא באדם, העולם הזה שנסע ממנו, ומקום תכליתו הוא הגן עדן, ודרך הליכתו שאי אפשר לבא לגן עדן, אף אחר שיקנה שלמות עד שיתפשט מן הגופניות.

(ד) בג' דרכים צריך לילך אחר המיתה: במדבר, בישוב, בים (משלי ג כד).

(טו) י"א מסעות צריך האדם לנסוע עד שיבוא למקום מנוחתו, דהיינו: א' מביטו לקברו. והב', הוא מקבר לגיהנם, שאף אם הוא צדיק גמור צריך לעבור בגיהנם. והג', מגיהנם לג"ע, ומג"ע לז' רקיעים, ומשם לג"ע העליון, ובכל מקום צריך ליתן דין וחשבון (דברים א ב).

(טז) נהר דינור מפסיק בין ארץ ישראל של מעלה לחו"ל, כמו הירדן למטה, והוא גיהנם של מעלה. וקודם שנכנסין לג"ע העליון, צריך לעבור בנהר דינור.

(יז) ד' מיני הגעלה יש, דהיינו: ליבון באור, והגעלה בחמין שהיא מים ואש, וטבילה בצונן, וכלי חרס שבירתן מטהרתן. וכנגדן ד' מינים, היינו: צדיקים, בינונים, רשעים, בהמיים שהם רשעים גמורים. וכשעוברים בנהר דינור, כל א' נידון שם לפי מעשיו, דהיינו צדיקים נידונין שם בצונן, ורשעים באש, ובינונים במים ואש, דהיינו חמין, והולכים אחר נפש הבהמיית הולכין לאיבוד, כי כלי חרס כיון שנשברה אין לה תקנה.

(יח) ע"י הרחיצה בנהר דינור מסירים מעליו הבגדים צואים, שהוא לבוש עולם הזה, ששם נכלו האברים והגוף, ואח"כ מלבישים אותו במלבושים שתיקן לו מהמצות, ועולה לקרבן ע"י מיכאל שהוא כהן של מעלה, וזוכה לעמוד שם תמיד לפני ה' ולהנות מזיו השכינה (היכלות פקודי טו ע"ב טז).

(יט) אע"פ שהקב"ה מעניש, נכנס לפנים משורת הדין, אבל הרע לבריות, משלמין לו כגמולו ממש, וכן להגבה לב (משלי טז ה).

(כ) הרע לבריות אינו עולה מן הגיהנם עד שיעלהו הצדיק, והרע לשמים אינו יכול ליכנס לג"ע עד שיבא הצדיק.

(כא) האברים מעידין על האדם, והימים הם בגדים צואים שבהם נידון, וכן לטובה, שמקבל בהן שכר.

(כב) בעין רשום כל העולם וכל אשר בו, וכל מה שעושה טוב או רע נרשם באותו מקום שבעין בצורתו ודיוקנו באותו יום, וזה שמראין לאדם לפני מותו.

(כג) הסט"א תרדוף לשלם לאדם תיכף כרעתו, אבל הטוב צפון לצדיק עד שנשלם.

(כד) אע"פ שלאחר גזר דין אין התשובה מועיל להצילו מן המיתה, מ"מ מועיל להעלותו מגיהנם אחר שיסבול הכל.

אבן פרק י שלמה לא

כה) מי שמת קודם י"ג שנה, הוא על פי משפט ב"ד של מעלה (על עוונות אבותיו). ומעשרים שנה ואילך, הוא על עוונות של עצמו. אבל מי שמת מי"ג עד כ', שאז אינו בר עונשין של מעלה, ע"ז נאמר (משלי יג כג) יש נספה בלא משפט, אבל מ"מ הכל בצדק.

כו) אע"פ שאמרו שאין ב"ד של מעלה מענישין עד כ' שנה, מ"מ אח"כ נענש על הכל (וז"ש (קהלת יא ט) שמח בחור בילדותך וכו', ודע כי על כל אלה יביאך אלהים במשפט) (בראשית א ה ע"ד הרמז).

כז) ג"ע הוא בדרומית מערבית של עולם, וגיהנם בצפון.

כח) הצדיקים מצפים על החכם בעולם הבא שיגיד להם חידושי תורה, וכשבא הצדיק לגן עדן, נותנין לו ק"נ ימים לדרוש ברכים התורה שלמד בעולם הזה.

כט) לעתיד לבוא יטהר הגיהנם מטומאתו ויוכלל בגן עדן, ושניהם יוקבעו בארץ ישראל (דברים לד ג, חבקוק ג ח).

ל) כמו שלמטה בבית המקדש יש מדרגות מדרגות, מקודם נכנסין להר הבית ואח"כ לחיל ולעזרת נשים, כן הוא למעלה, וכמ"ש (תהלים טו א) ה' מי יגור באהלך כו', והאדם במעשיו בעולם הזה בונה שם כמה מזבחות שבכל עולם, שעליה מקריבים נשמתו.

לא) הקב"ה ברא את האדם להטיבו באחריתו, ואף אם האדם חטא הקב"ה מחזירו לזה העולם פעמים ושלוש, עד שיתקן מה שעויות, ונותן אותו בגיהנם, עד שיזדכך ויעבור ממנו הזוהמא. אך החילוק הוא, כי מי שהיה טוב מתחילה, גופו זוכה ג"כ לעולם הבא. אבל מי שלא תיקן מתחילה, הגופים הראשונים כלים ונאבדים (משלי יד א), ומי שאינו מתקן בפעם הד', אז אבדה תקותו ר"ל.

לב) מתחילה מוסרין את הרשע למלאך דומה, שהוא ממונה על המתים בקבר (כמ"ש חגיגה ה), ואחר ג' ימים מוסרו דומה לגיהנם, שהוא בעמקי הארץ, לצרפו ולזככו, ושם משעבדין בו החיצונים, וכל א' נוטל חלקו ממנו, עד שיעלה גביתם. וכל צער שהנשמה מצטערת בגיהנם, גם הגוף מצטער ובוכה עמה בקבר, וגם כוכבים ומזלות ומלאכי השרת כולם מצטערים וכוכים עם הנשמה, לפי שהיא ניטלה מכולם, ובמעשיה פגמה

לב   אבן   פרק י   שלמה

בכולם, ועשתה בהם חשך, וכולם לוקין עמה. ושם בגיהנם מתנודה ומצדיק הדין, ומתפלל להעלותו משם בזכות הצדקה שעשה קודם מותו. ואחר שיסבול הכל מוליכין אותו לג"ע, ומשם שולחין אותו בגילגול לתקן עיוותותיו.

(לג) עיקר ג"ע הוא מים ועיקר גיהנם הוא אש, ובב' יסודות אלו משתמשים העליונים, והתחתונים משתמשים ברוח ועפר, והאדם צריך לעבור בכולן.

פרק יא

בעניני ערב רב וחבלי משיח ועניני גאולה העתידה במהרה בימינו.

(א) ד' עניני גאולה יהיה בד' פרקים שהעולם נידון (ר"ה טז ע"א), היינו בפסח יגאלו מהשעבוד, ובר"ה תהיה גמר הדין באויבי ה', ובעצרת יהיה קבוץ גליות ע"י משה רבינו ע"ה, ובסוכות בנין בית המקדש (תיקו"ז קכה ע"א).

(ב) מתחילה יגאלו י' שבטים, ואח"כ שבט יהודה, ואח"כ יחיו דור המדבר (שה"ש ו ד).

(ג) הגאולה הזאת לא תהיה רק ע"י לימוד התורה, ועיקר הגאולה תליא בלימוד הקבלה.

(ד) בזכות שמתרחקים מאותן העוסקים בלימוד פילוסופיא אלהית למודיות וטבעיות, יזכו לעתיד לבא לאור ה' (ישעיה ב ו).

(ה) הגאולה מכונה בשם בוקר, כמ"ש (ישעיה כא יב) אתא בקר וגם לילה, וכן מכונה בשם לידה, כמ"ש (שם סו ח) כי חלה גם ילדה ציון כו'. וכמו שקודם שמתחיל להאיר היום הוא מחשיך ביותר, וכן ההרה כשמתקרבת הלידה כואבת יותר מכל ימי הריונה, כשיושבת על המשבר, כן קודם הגאולה יכבד הגלות יותר מכל הגלות.

(ו) כמו שכתבואה יש ג' מיני פסולת: מוץ, ותבן, וסובין. כן בישראל שנמשלו לתבואה, כמ"ש (ירמיה ב ג) ראשית תבואתו נמצאו ג' מיני פסולת, שהם: ישמעאל, ועשו, וערב רב. ונגד אברהם ויצחק, שמהם יצאו ישמעאל ועשו, יבואו ב' משיחים שהם, משיח בן יוסף ומשיח בן דוד (תיקוני ז"ח לו ע"א והם נגד מ"ע ול"ת). והם יבררו את ישראל ממוץ ותבן כו', ויהיו כמוץ לפני רוח (תהלים לה ה), ובית עשו לקש (עובדיה א יח). אבל עדיין לא יהיה בירור גמור עד שיבררו מן הע"ר, שהם נגד הסובין, שהם דבקים בחטה מאד, והם הפסולת שכנגד יעקב (והם נגד ביטול תורה ופריקת עול מלכות שמים) (תיקו"ז נג ע"א). והם דבוקים מאוד בישראל,

וישראל לומדים ממעשיהם (ע"ל בהערה ב פרק ב). והם העשירים עליזי גאותך (ועליהם אמרו (סנהדרין צח ע"א), אין בן דוד בא עד שיכלו גסי הרוח מישראל כו') וכמו שאי אפשר להפריד הסובין מהקמח עד שתטחון התבואה היטב, כן אי אפשר להפריד הע"ר רק ע"י קושי הגלות.

ז) לפי שהדורות מתמעטין והולכין והערב רב מתגברין, לפיכך הוצרכו חכמי הדורות בכל דור לגזור גזירות וסייגים חדשים לגדור הפרצה שפרצו הע"ר (תז"ח לד ע"א), וע"י עירובין (ו ע"א) רב בקעה מצא כו' (וע"ל בהערה ח' פ"א ד"ה אמר המו"ל כו' וכמו שהראש נכבד וכו').

ח) ה' מיני ע"ר יש בישראל: א', בעלי מחלוקת ולשון הרע. ב', בעלי תאוה. ג', הצבועים, שאין תוכם כברים. ד', הרודפים אחר הכבוד לעשות להם שם. ה', הרודפים אחר הממון. ובעלי מחלוקת הם גרועים מכולם, והם נקראים עמלקים, ואין בן דוד בא עד שימחו מן העולם (דברים א א). וכל מחלוקת שלא לשם שמים הוא מע"ר, הקופצים להורות וליטול עטרה, כמ"ש (בראשית יא ד) ונעשה לנו שם כו' (תיקו"ז מו ע"ב).

ט) בכל דור ודור שולט מדה אחרת (ממדותיו של הקב"ה שמנהיג בהן עולמו), שמזה משתנים הטבעים וכל מעשי הדור והנהגותיהם ופרנסיהם, הכל הוא לפי ענין המדה ההיא, ותלוי בבחירתם בין לטוב בין לרע (ע"י סי' ד ה ז ח פ"א). וכן הנהגות הקב"ה עמהם, והכל כלול בתורה. (וז"ש שהראה הקב"ה לאדם הראשון וכן לאברהם, דור דור ודורשיו כו' (סנהדרין לח ע"ב), ר"ל שהבין הכל מהתורה (תז"ח מט ע"א ב' ג' ספד"צ יד ע"ד). וכן בכל דור יש קצים לפי ענין התשובה והזכיות המיוחדים לאותו דור, אבל קץ האחרון לא תליא בתשובה אלא בחסד, כמ"ש (ישעיה מח יא) למעני למעני אעשה, וגם בזכות אבות. וז"ש וזוכר חסדי אבות ומביא גואל לבני בניהם למען שמו, וזה הקץ לבד נתגלה לאבות, וז"ש ללבי גליתי (סנהדרין צט ע"א), ר"ל לאבות ולמשה שנקראו לבי.

י) כל הענינים שבחודש תשרי הם רמז לעתיד לבא. כי מתחילה הוא יום הדין בר"ה, ואח"כ סליחת העונות ביוה"כ, ואח"כ סוכות ושמיני עצרת ושמתן. וכן לעתיד לבא, תחילה יום הדין הגדול, ואח"כ וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם כו' (יחזקאל לו כה), כי אסלח לאשר אשאר

אבן פרק יא שלמה לה

(ירמיה נ כ). ואח"כ בסוכות חופות שבע כידוע, וכמ"ש (ישעיה ד ו) וסוכה תהיה לצל יומם כו' זמן שמחתינו כו' ועמדו זרים ורעו צאנכם (שם סא), ואח"כ שמיני עצרת, שיכלו הכופרים באלהי אמת, וישמחו ישראל לבדן, עצרת תהיה לכם (עי' פסחים סח ע"ב). ויאכלו שלש סעודות של שבת, היינו סעודת בהמית אלף וסעודת לויתן ויין המשומר כו' (ספד"צ נד ע"ד נה ע"א עי' תיקו"ז מט ע"ב).

(יא) סעודת לויתן הוא הדעת שתתרכבה בארץ, שהוא השמחה הגדולה אשר אין למעלה ממנה. וכך משה רבינו נקרא לויתן (ספד"צ יח ע"ג), וע"ז נאמר (תהלים קד כו) יצרת לשחק בו, והוא השעשוע של הקב"ה עם הצדיקים, שמחדש להם התורה כו', וכמ"ש (שמות כד יא) ויחזו את האלקים ויאכלו וישתו. והראיה הוא ההשגה, והוא האור הגנוז לצדיקים (תיקו"ז מב ע"ג מד ע"א ספד"צ יט ע"ב). ויהיה פנימיות התורה בהתגלות כמו עכשיו פשוטו של תורה, וע"כ יהיה חירות מכל המקטריגים, וכמ"ש (ישעיה יא ט) לא ירעו ולא ישחיתו כו', כי מלאכה הארץ דעה כו' (תיקו"ז מג ע"ב). וכך יין המשומר הוא סודות התורה שיתגלו על ידי משה (עי' הערה כב פרק ח) (תיקו"ז עד ע"ב), ועל אותו הזמן נאמר (תהלים קד לא) יהי כבוד ה' לעולם ישמח ה' במעשיו במהרה בימינו אמן כן יהי רצון.

שלמה

פרק יא

אבן

לו

פרק א

יבאר כל דרכי שבירות המדות הרעות בדרך כלל שהוא שורש כל עבודת ה' ית'.

אות א

כל עבודת ה' תלוי בתיקון המדות שהם כמו לבוש להמצות וכללי התורה (א) וכל החטאים מושרשים במדות והמדות מושרשים בד' יסודות (ב).

(א) משלי יד ב^א, שם כב ה^ב, אסתר י ג^א,

לשון המקורות

א) הוֹלֵךְ בְּיִשְׁרוֹ יָרָא ה' וְנִלְוֹ דְרָכָיו בּוֹזֵהוּ. בהגר"א - כל אדם צריך לילך בדרכו הצריך לו, כי אין מידת בני אדם שוים זה לזה, ומחמת זה הוא רגיל בעבירה הבא באותו מידה, וצריך לגדור עצמו מאוד בזה, מה שאין חבירו צריך לזו השמירה, וחבירו צריך לדבר אחר. ולכן "הולך בישור", בדרך היושר שלו, אע"פ שבעיני הבריות הוא רע, כי אינן יודעין מה שהוא צריך. ואעפ"כ הוא הולך בישור, הוא "ירא ה'", כי מתיירא הוא שלא יבא לידי עבירה מחמת טבעו הרגיל בו.

ב) כל אלו [ד'] היסודות שבאדם וכו' כל א' מוליד פחיתות באדם, ומחמתם קרוב לבא לידי חטא, ולכן נתן לנו ה' נגדם אלו ג': תורה ומצות ומדות, והם שומרים ומגינים על האדם כאשר ידבק אדם בהם. והגנתם בדרך זה, כי המצות הן מן הארץ, כמו לולב סוכה ושאר דברים, וכו' והם מגינים על פחיתות הבא מאש ואויר. והמדות הם מורים להאדם אם הדרך אשר ילך בה וכו'.

ג) פִּי מְרַדְּכִי הִיְהוּדִי מִשְׁנָה לְמִלֵּךְ אַחְשָׁרוֹשׁ וְגִדּוֹל לְיִהוּדִים וְרָצוּי לְרֹב אֶחָיו דִּרְשׁ טוֹב לְעֵמּוֹ וְדַבֵּר שְׁלוֹם לְכָל זָרְעוֹ, בהגר"א - דורש טוב - הוא מעשים טובים ומדות טובות, והמדות טובות הן יותר מכולן, כמ"ש *שלא נכתבו המדות טובות בתורה, כי הם כוללין כל התורה, כמ"ש (זהר ח"א כו ע"ב) כל הכועס כאלו עובד ע"ז, וכל המספר לה"ר ככופר בעיקר (ערכין טו ע"ב) וכן כולם וכו', והמדות הם כלל של המצות.

*עי' ספר שערי קדושה (ח"א ש"ב): ובזה תבין ענין מה שאמר רבותינו ז"ל (שבת דף ק"ה ע"ב), כל הכועס כאלו עובד עבודה זרה ממש שהיא היותר שקולה ככל תרי"ג המצות, וכן אמרו (סוטה דף ע"א) מי שיש בו

שיה"ש א ה^ד, ישעיה יא ח^ה (וי"ש ט"ס). ועי' משלי יא כב^ו, שהכל תלוי

לשון המקורות

מדותיו, כמ"ש (ויקרא ו ג) ולבש מדו בד, ואמרו (פסחים סה ע"ב) מדו כמדתי, ויעמיד אותו כדרכו כמו שצריך להיות, והיינו בדרך הממוצע.

ה) נראה שכוונתו לישעיה ג ו: מדות הוא בגדיו של אדם, כמו שנאמר (שיה"ש ג א) פשטתי את כותנתי כו', והוא חלוקא דרבנן כמו שאמרו חז"ל (שבת קיד ע"א) איזהו תלמיד חכם היודע להפוך חלוקו כדרכו, היינו שמקפיד במדותיו להעמידן בדרך הישר.

ו) נזם זָהָב פָּאֵף חֲזִיר אִשָּׁה יָפָה וְסֶרֶת טַעַם. בהגר"א - נזם זהב באף חזיר, כי החזיר היא מפרסת פרסה ואינה מעלת גרה, והיא טומנת את אפה ופיה באשפה ומגלה טלפיה, להראות שהיא כשרה, וכאשר הנזם זהב על אפה, היא מלכלכת ומטנפת גם את הנזם זהב. כן ה"אשה יפה וסרת טעם", שכבר כתבתי שהמדות הן בנפש הדבקה אל הגוף, וכאשר יש לה גם נפש השכלית שהוא מן התורה, אז היא אשה יפה, כי המראה של אדם הוא תלוי בלב, כמ"ש (נחמיה ב ב) מדוע פניך רעים, אין זה כי אם רע לב, לכן מי שיש לו מדות טובות הוא נקרא יפה מראה, כמו שאמרתי בשה"ש ובישעיה ובמגילת אסתר ובכמה מקומות, אך העיקר הוא המעשה וכו', והכל תלוי במעשה, שאם עושה מע"ט שהן מצות, אז הוא אשה יפה, ומטה את הטעם הכל לטוב, אבל כאשר מעשיו רעים, אז הוא מהפך גם המדות והתורה להרע, וזהו אשה יפה וסרת טעם, שמהפך הטעם

גסות הרוח הוא ככופר בעיקר וראוי לגדעו כאשירה ואין עפרו ננער וכו' וכאלה רבות. והבן זה מאד, כי להיותם עקרים ויסודות לא נמנו בכלל תרי"ג המצות התלויות בנפש השכלית, ונמצא כי יותר צריך לזוהר ממדות הרעות יותר מן קיום המצות עשה ולא תעשה כי בהיותו בעל מדות טובות בנקל יקיים כל המצות.

ד) הנהגת האדם וההכרחי לו הם ב' דברים, שהם מדות שבין אדם למקום ומדות שבין אדם לחבירו. ומה שבין אדם למקום הוא מבפנים, ובין אדם לחבירו הוא בחוץ. וז"ש בגמ' (שבת קיד ע"א) איזהו תלמיד חכם היודע להפוך חלוקו כדרכו [הנוסח בדפוסים שלנו: אמר רבי יוחנן איזהו תלמיד חכם שמחזירין לו אבידה בטביעות העין זה המקפיד על חלוקו להופכו], והענין כי המדות הם מבחוץ, והם כמו לבוש להמצות, והם עיקר התורה, כמ"ש כל הכעוס כאילו עבוד ע"ז, וכל המתגאה וכו' (ב"ב צח ע"א) [ז"ל: א"ר יהודה אמר רב כל המתגאה בטלית של ת"ח ואינו ת"ח אין מכניסין אותו במחיצתו של הקב"ה], והם אינם כתובים בתורה מפני שהם כללי התורה [*ע"י לעיל הערה הקודמת בשם שעה"ק], וכמו שכתבתי במגילת אסתר ע"ש. והרוצה לכבוש פחותה, ההכרחי להטות עצמו אל קצה ההפכי, כמו מכעס מצעדך אל החמלה, ומגאווה אל הענוה, ואח"כ יבא אל הדרך הממוצע. וז"ש איזהו ת"ח היודע להפוך חלוקו, שהן

אבן פרק א - אות א שלמה לט

במעשה המצות ועל ידם מהפך גם המדות והתורה לטוב וכן להיפך (וכמ"ש לקמן סי' ה' ופרק ה' סימן ז'). וע"ש לא יא^(ז), שהתורה היא כלל הכל כי במדות מי שהוא מוחזק במדה טובה אחת אינו בטוח באחרות, אבל בתורה הוא בטוח מכל המדות רעות (כי היא נר לרגלו לתקן את כולם בכלל). וע"ש ד יב^(ח), שם

לשון המקורות

להרע, ואומרים לטוב רע גו'.
(ז) בְּטַח בָּהּ לֵב בְּעֵלָה וְשָׁלַל לֹא יִחְסֶר, בהגר"א - איזה ת"ח המקפיד על חלוקן כו', היינו שמידותיו של אדם הן חלוקן, ולכן נקרא מדו כמ"ש ולקח הכהן מדו בד, ואמרו ז"ל מדו כמדתו. והיינו במדה שהוא מודד וכו' (ברכות נד ע"א) [הנוסח בדפוסים שלנו: בכל מאדך בכל מדה ומדה שהוא מודד לך הוי מודה לו.], והנה אין צדיק בארץ גו' (קהלת ז ט), אבל הת"ח אם רואה שנכשל באיזה דבר מגונה, מיד הוא רואה להפכה, כי התורה כרכא דכלא בה (חולין נו ע"ב), לכן מסיים בן בג בג סוף אבות, שהן תקוני המידות (פ"ה מכ"ב) הפוך בה והפוך בה דכלא בה ומינה לא תזוע, והיינו שרפואת הנפש היא דוגמת רפואת הגוף, שצריך לרפאותה בהפכה כמ"ש למעלה, כן המדות צריך להפכן לטובה. והנה ראש כל מדות הרעות הוא מדות התאוה, שהיא מביאתו לכל מדות הרעים שבעולם, ובזה יובן מה שארז"ל (ב"ב נח ע"ב) בראש כל מרעין אנא דם, כי הדם הוא הנפש המתאוה, כי תאוה נפשך כו' (דברים יב ט), ובריש כל אסוון אנא חמר, יינא דאוריתא, כמ"ש (משלי ג ח) רפאות תהי לשרך ולכל בשרו מרפא, והוא סם חיים. וא"ת למה מנו חכמים כל מדות טובות באבות, היינו למי שאינו בעל תורה, וזהו

באתר דלית תמן חמר, תמן סממנים מתבעין, אבל הבעלי התורה אינן צריכין, כי התורה היא כלל הכל, וזהו (משלי לא יא) בטח בה לב בעלה, מכל החלאים שבעולם. וכשמחזו"ל (שבת סג ע"א) אם ראית ת"ח נוקם כו' חגריהו כו' אם עם הארץ חסיד אל תדור בשכונתו [אם תלמיד חכם נוקם ונוטר כנחש הוא חגריהו על מתניך אם עם הארץ הוא חסיד אל תדור בשכונתו]. משא"כ במדות טובות, אם הוא מוחזק במדה טובה אחת, כגון שיש לו ענוה, אינו בטוח רק מהגאוה, ואינו בטוח מהתאוה, וכדומה בשאר המדות. אבל בתורה הוא בטוח בכל המדות רעות.
(ח) בְּלִכְתָּךְ לֹא יֵצֵר צַעֲדְךָ וְאִם תְּרוֹץ לֹא תִקְשָׁל, בהגר"א - בלכתך לא יצר צעדך, כי ההולך בדרכי ה' צריך ב' דברים: א', לילך בפתח צר וקטן וביסורין עד שיבא אל דרך הישר, כמשחז"ל (מנחות כט ע"ב) ליעול בהאי לא מסתעיה מילתיא [ומפני מה נברא העולם הזה בה"י מפני שדומה לאכסדרה שכל הרוצה לצאת יצא ומ"ט תליא כרעיה דאי הדר בתשובה מעיילי ליה וליעייל בהך לא מסתייעא מילתא.], כי (בראשית ד ז) לפתח חטאת רובץ, וא"א אל"א בהפתח הקטן, כמ"ש בגמרא שם. והב', שלא לקפוץ למעלה מן הדרגא אשר ראויה לו, כמ"ש (סוכה מט ע"ב) שמא תאמר כל הבא לקפוץ קופץ כו' [אמר רבי אלעזר כל העושה

כה כא^ט, אסתר ב ז^י.

(ב) תאוה ביסוד המים והדיבור ברוח והכעס באש והעצלות בעפר (ביאורו על י"א תיקונים אחרונים תיקון ג'^א) (וכמ"ש לעיל במבוא, ועי

לשון המקורות

כל צמא לכו למים (ישעיה נה א). והיינו שבתורה הן ב' דברים, הלכות ואגדות, ואגדות נקראו מים, שמושך לבו של אדם כמים, ושם כל עניניהם על מוסר, שמזה ישבר יצה"ר של התאוות ע"י מוסר. וההלכות הן הדינין שהן האש, וכמ"ש (תענית ד ע"א) אורייתא דקא מרתחא ליה [אמר רבא האי צורבא מרבנן דרתח אורייתא הוא דקא מרתחא ליה שנאמר הלוא כה דברי כאש נאם ה' ואמר רב אשי כל תלמיד חכם שאינו קשה כברזל אינו תלמיד חכם שנאמר וכפטיש יפצץ סלע]. והחילוק שבין מתפוצץ לנימוח, שמתפוצץ הוא ע"י אש, שמתפוצץ תיכף מכל וכל, אבל נימוח הוא ע"י מים, ובהמשך הזמן, וזהו אם אבן הוא נימוח בהמשך הזמן, כי קשה מאוד לשברו. ונק' התאוני אבן שהוא מטמטם לבו של אדם, ואם ברזל הוא מתפוצץ מאש הוא הכעסני וכו', כי הכעסני נוח לשברו יותר מן התאוני מפני שאינו נצרך כ"כ, ולכן יתפוצץ תיכף.

י' וַיְהִי אִמֶּן אֶת הַדָּסָה הִיא אֶסְתֵּר בַּת דָּדוּ כִּי אֵין לָהּ אָב וְאִם וְהַנְּעִרָה יָפֶת תֹּאֵר וְטוֹבַת מְרָאָה וּבְמֹות אֲבִיָּה וְאִמָּה לְקַחָהּ מִרְדֵּי לֹו לְבַת. בהגר"א - יפה תואר שהוא חיתוך איברים שהם נגד המצות, ויפה מראה נגד המדות טובות וכוונת הלב. (יא) דף קסד ע"ב ד"ה דמעפרא נפקין זרעין - כל החטאין מושרשין במדות,

צדקה ומשפט כאילו מילא כל העולם כולו חסד שנאמר אוהב צדקה ומשפט חסד ה' מלאה הארץ שמא תאמר כל הבא לקפוץ קופץ תלמוד לומר מה יקר חסדך אלהים (חסד ה' מלאה הארץ) וגו' יכול אף ירא שמים כן תלמוד לומר וחסד ה' מעולם ועד עולם על יראיו. וז"ש שהתורה יגין עליך מהכל, בלכתך לא יצר צערך, שלא תהיה צריך לכנוס בדוחק. ואם תרוץ מדרגה לדרגה לא תכשל, שלא תפול מחמת זה.

ט) אִם רָעַב שֶׁנֶּאֱמַר הָאֶכְלֵהוּ לֶחֶם וְאִם צָמָא הִשְׁקֵהוּ מַיִם. בהגר"א - אם פגע בך מנוול זה משכיהו לבהמ"ד אם אבן הוא נימוח ואם ברזל הוא מתפוצץ (סוכה נב ע"ב), והיינו אם יפגע בך מנוול, שהוא היצה"ר, ורוצה להטות אותך מן התורה שלא תלמוד כלל, משכיהו לבהמ"ד, כי אם האדם יתחיל ללמוד תיכף לשמה, לא יניח לו, אך יתחיל שלא לשמה, ומתוך שלא לשמה בא לשמה. וזהו משכיהו ג"כ לבהמ"ד, שיהיה עמך, והיינו שתלמוד שלא לשמה, וממילא יתבטל, כי מתוך שלא וכו'. אם אבן הוא נימוח ואם ברזל הוא מתפוצץ, אם אבן הוא נימוח, שנאמר (איוב יד יט) אבנים שחקו מים, ואם ברזל הוא מתפוצץ, שנאמר (ירמיה כג כט) הלא כה דברי כאש גו'. והיינו ששני מיני יצה"ר הן כמ"ש למעלה, תאוני וכעסני, והן ימין ושמאל, מים ואש, וכנגדן נקרא התורה ג"כ אש ומים, כמ"ש הלא דברי כאש גו', הוי

אבן פרק א - אות א שלמה מא

משלי טז ד⁽²⁾) ובריש אנרות ב"ק⁽³⁾ כתב, כי עצלות הוא ממים נגד מ"ע שהוא בימין כו', ונגדן ד' דינין עוברין על האדם, היבוט הקבר, שמנערין העפר

לשון המקורות

יב) כשהיו נביאים, היו הולכין אצל הנביאים לדרוש את ה', והיה

הנביא אומר ע"פ משפט הנבואה דרכו אשר

ילך בה לפי שורש נשמתו ולפי טבעת גופו,

וזהו (משלי טז א) לאדם מערכי לב שלו, לא

היה רק לערוך לבבו לדרוש את ה' בכל

לבבו, ומה' היה מענה לשון, ע"י הנביא איך

יתנהג. וכשכטלה הנבואה, היה רוח הקודש

בישראל, ואיש רוחו הוא יודיענו איך

להתנהג, ורוה"ק יש לכל אדם ואדם. אך

אשרי אדם לא יחשוב ה' לו עון ואין ברוחו

רמיה (תהלים לב ב), כלומר כי מחשבות אדם

הוא מד' טבעות, אש מים רוח עפר, והן נגד

ד' רוחות השמים, והן נגד ד' אותיות השם,

וכאשר יש באדם רוח שלים, שכל הד' רוחות

וכן הד' יסודות, הן מרכבה לד' אותיות

השם, ואין ברוחו שום דופי, אז תוכן רוחות

ה', וכל דרכי איש זך בעיניו, וזהו רבות

מחשבות בלב איש ועצת ה' היא תקום (משלי

יט כא), אבל מי יאמר זכיתי לבי, שאין ברוחו

רמיה כלל, ואין טבעו מתאוה ונוטה חוץ

מדבר רצונו ית'.

יג) היצרים ב' שהן ד' וכו': א', העצלות

במצות עשה. ב', התאוה

במצות לא תעשה. ג' ביטול מדברי תורה

וכו', והן נגד ד' עבירות: ע"ז נגד המלכות

שמים, וגילוי עריות ושפיכות דמים ידוע

שהן ב' יצרים דכר ונוק', ימינא ושמאלא,

אש ומים, שמשם התאוה ועצלות. ולשון

הרע, מות וחיים ביד הלשון (משלי יח כא) נגד

והמדות מושרשין בד' יסודות, כמ"ש

שהתאוה ביסוד המים, והדיבור ברוח,

והכעס באש, והעצלות בעפר.

ע"י שערי קדושה ח"א שער ב' - יסוד האש

ממנו נמשכת הגאווה הנקראת גסות הרוח

להיותו היסוד הקל וגבוה מכולם. ובכללה

הכעס, כי מפני הגאווה מתכעס האדם כשאין

עושים רצונו, ואילו היה שפל רוח ומכיר

חסרונו לא היה מתכעס כלל, נמצא כי הגאווה

והכעס מדה אחת הם. ותולדותיה שלש.

הקפדנות בלבו כי לולא הגאווה לא הי

המקפיד בלבו, כענין שבארנו בענין הכעס

ובקשת השררה והכבוד להתגאות על

הבריות. והשנאה לזולתו על היותו גדול

ממנו, וזה ענף מהגאווה גם כן. יסוד הרוח

ממנו נמשך דבור הנקרא שיחה בטלה

לדברים שאין בהם צורך כלל או נפשיי או

גופני. ותולדותיו ארבעה. והן, לדבר חנף,

ושקרים, ולשון הרע, ולגלות שבחיו לבריות

להתגדל בפניהם. יסוד המים ממנו תאות

התענוגים כי כן המים מצמיחים כל מיני

תענוג, ותולדותיה שתיים. החמדה, לגזול

ממון חברו ואשתו וכל אשר לו להתענג בהן.

והקנאה, כי יקנא בחברו, אשר לו ממון רב

וכיוצא להתענג בו. יסוד העפר ממנו מדת

העצבות בכל פרטיו, ותולדותיה אחת, והוא

העצלות לקיים התורה והמצות מפני עצבונו

על השגת קניני הבלי העולם הזה, או על

היסורין הבאים עליו ואינו שמח בחלקו

בשום דבר, גם עינו לא תשבע עושר.

ונע ונד ברוח והוא על הדיבור כו'. וב' מיני גיהנם על מ"ע ומל"ת כו' (של שלג על מ"ע ואש על מצות לא תעשה^(ט)), וכנגדן ד' אבות נזיקין שהן ד' מדות ראשיות, והם התאוני וכעסני ושמחה ועצלות, שכל א' מאלו כולל הרבה מאד, ואלו הד' הן מד' מרות (עי' רש"י סוטה ה ע"א ד"ה אדם אפר דם מרה^(ט)), הלבנה הוא מיסוד המים, והאדומה כו', ומהן התאוני והכעסני, ומהירוקה השמחה, ומהשחורה העצבות כו' (ועי' ברכות פרק ט ביאורו ד"ה ת"ר כליות^(ט)). ועי'

לשון המקורות

מרות, הלבנה הוא מיסוד המים, והאדומה מהאש, ומהן התאוני והכעסני, ומהירוקה השיחה, ומהשחורה העצבות, והן נחש שרף וכו', אשר אין מים, והבור רק כנ"ל, וכנגדן מדות טובות, מוח לב ריאה וכליות יעצות.

(יד) נידונו ברותחין, וכן נידונין בגיהנם, נגד ב' הנ"ל, חצי השנה באש וחצי בשלג, והוא נגד ו"ק דדכורא ונוק'. (וז"ש שאור שבעיסה ושעבוד מלכיות, והן ב' עונשין גיהנם ושעבוד מלכיות, שעבוד מלכיות נגד ע' אומין פלחי כוכביא, וגיהנם נגד ב' הנ"ל. והן נגד תורה ומצות, כמ"ש למטה. ואע"ג דאמרין שאברהם בירר לו המלכיות, היינו בביטול תורה, וכמ"ש (אבות פ"ג מ"ה) כל המקבל עליו עול תורה כו' וכל הפורק כו' וז"ש הראה לו ד' כו').

(טו) למה נקרא שמו אדם, שהוא אפר דם מרה, כלומר כולו הבל, לכך אל יתגאה. מרה היא ליחלוחית מרה היוצאה מן המרירה שבכבד ומתגברת באדם, הכל לפי החדשים ושינוי העתים, ולפי המאכל שאוכל, ועל ידיה באין חליים ונגעים ומכאובות, יש שקורין בדברי הרופאים מרירה שחורה ויש שקורין מרירה אדומה.

(טז) עי' הערה 13.

התורה, והוא כלל הכל וכו'. וכן הן נגד ד' יסודות: מים, משם העצלות, כמ"ש בתקונים, נגד מצות עשה שהוא בימינא. ואש בשמאלא, ושם התאוה כמ"ש בתיקונים, נגד מצות לא תעשה. ורוח בתורה, שמשם הדיבור, לרוח ממללא. ועפר נגד עול מלכות שמים וכו'. ונגדן ד' דינים עוברים על האדם: חיבוט הקבר, שמנערין העפר ונע ונד ברוח, והוא על הדיבור, כמ"ש (קהלת ד טז) הבל ורעיון רוח, דמתבר לרוחא הבלים דפומא וכו' (זהר ח"ב נט ע"ב). וב' מיני גיהנם על מצות עשה ומצות לא תעשה, והן כסדר היסודות ממטה למעלה, במקומם שבתחלה דינים על הגס והעב שבכולם, והן הן ד' אבות נזיקין שבכאן (ב"ק ב ע"א), שור והבער ימינא ושמאלא, כי ההבער הוא אריה כד גע' וכו' (זהר ח"ג קנד ע"א), והן על מצות עשה ומצות לא תעשה. ומבעה זה אדם, נגד התורה, שאדם הוא הפה בדיבור, ברוח ממללא, והוא גדר האדם מדבר, וכמ"ש (במדבר יט יד) וזאת התורה אדם כו', וכמ"ש בר"מ פרשת צו (כט ע"ב). ובור הוא העפר, והוא רק כו' [אין בו מים]. וכן הן ד' מדות ראשיות, שכוללן התאוני וכעסני ושיחה ועצבות, ואלו הן ד' אבות נזיקין, שכל אחד מאלו כולל הרבה מאד. שאלו הד' הן מד'

אבן פרק א - אות א שלמה מג

תיקו"ז מה ע"ב⁽⁷⁾ והענין כי התעוררות בו, ע"ש דבתחילה הוא אש, שמאלו תחת לראשי, ואח"כ וימינו בו, ועי' תיקו"ז צו ע"א סד"ה דכל מאן דכעיס בו⁽⁸⁾.

לשון המקורות

(ז) ד"ה קשתותיהן - והענין כי התעוררות הזיווג הוא בשלהובין דגבורה שמאלו בו [תחת ראשי] (שיה"ש ח ג), ואח"כ וימינו [תחבקיני], שהוא טפת החסדים, והחסדים גוברים מאד ומכבים את אש התאווה, ולכן נפסק התאווה עד זמן גדול. אבל לעתיד לבא, אף שתמלא הארץ דעה כמים כו', שכ"כ יפוצו נהר הדעת טפת החסדים, מ"מ תהיה שלהבת האהבה גדולה מאד, עד שלא יוכלו לכבות האהבה, ולכן יהיה הזיווג תמידי, ולכן תתרבה ג"כ הדעת מאד, שכל שהשלהבת האהבה גוברת, יורד החסדים תמיד כמים לים מכסים, וזהו מים רבים כו' ונהרות כו'. והענין הוא, כי בזמן הזה שאין אהבה שלנו לבורא גדולה כ"כ, שלא יוכלו לכבות לון, אינו תמידי.

(ח) ז"ל הגר"א: עי' ברע"מ פנחס (רלד ע"ב): כעיס עליה במרה דאיהי גיהנם איהי דאתבריאית ביומא תניינא מותא דרברבי ואיהי נוק' בישא אש זרה עבודה זרה קרינן לה, ובגין דמינה אתער כעס לכבוד אוקמוהו רבנן במתניתין כל הכועס כאלו עובד ע"ג, ולא עוד אלא דלית שרפה בכל מרעין דאברין דגופא אלא ממרה דאיהי אדליקת בשלהובין כו'*. וכן אמר למעלה מה ע"א, שרף איהו מרה קטרוגא דריאה, בגין דמרה איהי שרפת כל גופא, וזהו אש בכל מושבותיכם, גיהנם בגוף, ומרה וטחול הן ב' נוקבין, אש התאווה דג"כ אש זרה ואש הכעס.

*ז"ל הזהר פנחס רלד ע"א: אמר רעיא מהימנא ודאי הכי הוא דכבד איהו דרגא דעשו עשו הוא אדום הוא כניש כל דמין בין צלולין בין עכורין ולא אבחיין בין טב לביש לא עביד אפרשותא בינייהו לבא איהו ישראל דאבחיין בין טב לביש בין דם טמא לדם טהור ולא נטיל אלא ברירו ונקיו דההוא דמא כבורר אוכל מגו פסולת ולבתר דנטיל לבא דאיהו יעקב ברירותא דדמים דאיהו לעילא ואשתאר כבד דאיהו עשו בפסולת איהו כעיס עליה במרה דאיהי גיהנם דאתבריאית ביומא תניינא מותא דרברבי ואיהי נוקבא בישא אש זרה עבודה קשה ע"ז קרינן לה ובגין דמינה אתער כעס לכבוד אוקמוהו רבנן במתני' כל הכועס כאלו עובד ע"ז ולא עוד אלא דלית שריפה וחמימות בכל מרעין דאברין דגופא אלא ממרה דאיהי אדליקת בשלהובין על ערקין דכבד ובעי לאוקדא כל גופא ואיהו כגוונא דימא כד איהו כעיס דגלי ימא סלקין עד רקיעא ובעו לנפקא מגבוליייהו לתברא (נ"א לחרבא) עלמא אי לאו שכינתא דאיהי לחולה כחול דאסחר לימא דלא נפקת מפומהא אוף הכי שכינתא אסחרת לגופא וסמיך ליה כד"א י"י יסעדנו על ערש דוי.

תרגום: אמר הרועה הנאמן ודאי כך הוא, שהכבוד הוא מדרגה של עשו, "עשו הוא אדום", הוא כונס את כל הדמים, בין הצלולים בין העכורים, ולא מבחיין בין טוב לרע, לא עושה הבדלה ביניהם. הלב הוא

ובכ"ק על אנדות ברכות (לא ע"א)^(ט) על מאמר, אין עומדין להתפלל לא מתוך שיחה ולא מתוך שחוק בו, כתב שיחה הוא סיפור מעשה שהוא צריך, כמו סח לו כל אותו המאורע. והן ו' דברים, עצלות הוא מרה לבנה. וקלות ראש הוא מרה אדומה. ושיחה הוא מרה ירוקה. וכנגדן במרה שחורה ג', עצבות ושחוק ודברים בטלים. והוא צמאון אשר אין בה מים בו, והוא רביעית של ארבעה אבות נזיקין, עכ"ל הזהב בקיצור. ובתיקון^(י) (יד ע"ג ד"ה ומאי ניהו בו), כתב שהכבוד הוא הגיהנם שהוא התאוה. ומרה הוא אש של גיהנם שהיא הקנאה, שכל החליים תלויים בה, כמ"ש (ב"מ קו ע"ב) על פסוק (שמות כג כה) והסירותי מחלה מקרבך בו, וכ"כ בביאורו לס"י (עא ע"ב)^(י). ועוד כתב שם בס"י, שהלשון בו תלוי כל הגאווה והכבוד להתפאר

לשון המקורות

(ט) כ ע"ב אות ד': ת"ר אין עומדין להתפלל לא מתוך שיחה - פי' סיפור מעשה שהוא צריך, כמו סח לו כל אותו המאורע, והן ששה דברים [ז"ל הגמ': אין עומדין להתפלל לא מתוך עצבות ולא מתוך עצלות ולא מתוך שחוק ולא מתוך שיחה ולא מתוך קלות ראש ולא מתוך דברים בטלים אלא מתוך שמחה של מצוה.]: עצלות היא מרה לבנה, קלות ראש היא מרה אדומה, שיחה היא מרה ירוקה, וכנגדן ג' במרה שחורה: עצבות ושחוק ודברים בטלים וכו', והיא רביעית של ד' אבות נזיקין.

(כ) פ"י מ"ה (כא ע"ב): ג' שונאים הכבוד והמרה והלשון - כל התאוה בכבוד כידוע, כמ"ש במדרש הנעלם (ח"א קלח ע"ב) ויאמר עשו אל יעקב הלעיטני נא כו' הכבוד אל הלב כו' עי"ש [ז"ל בשלימות: ויאמר עשו אל יעקב הלעיטני נא מן האדום האדום הזה. אמאי כתיב תרי זמני האדום. אלא, בגין דכל מה דאית ליה אדום, הוא אדום, כד"א ויצא הראשון אדמוני. ותבשילא דיליה

ישראל, שמבדיל בין טוב לרע, בין דם טמא לדם טהור, ולא לוקח אלא המבורר והנקי של אותו דם, כבורר אוכל מתוך פסולת. ואחר שנוטל הלב שהוא יעקב בירור של הדמים שהוא למעלה, ונשאר כבד שהוא עשו עם הפסולת, הוא כועס עליו במרה שהיא גיהנם, שנברא ביום השני. מיתת הגדולים, והיא נקבה הרעה אש זרה עבודה קשה עבודה זרה קוראים לה. ומשום שממנה מתעורר כעס לכבוד, פרשה חכמי המשנה, כל הכועס כאלו עובד זרה. ולא עוד אלא שאין שריפה וחמימות בכל המחלות של אברי הגוף אלא ממרה, שהיא מדליקה בשלהבות על העורקים של הכבוד, ורוצה לשרוף את כל הגוף, והיא כדוגמת הים, כאשר הוא כועס, שגלי הים עולים עד לרקיע ורוצים לצאת מגבולם לשבור (להחריב) העולם, אם לא השכינה שהיא לחולה כחול המקיף את הים, שלא יוצא מפיו, כמו כן כאן השכינה סובבת לגוף וסומכת אותו כמו שנאמר "ה' יסעדנו על ערש דוי".

אבן פרק א - אות א שלמה מה

עצמו ולגנות אחרים ולהתכבד בקלון אחרים. והן שרשי כל המדות התלויין בלשון. ואלו ג' דברים הם, הקנאה והתאוה והכבוד שמוציאין את האדם מן העולם, ר"ל מן העוה"ב. והן מדות של בלעם הרשע. עין רעה קנאה. ורוח גבוה כבוד. ונפש רחבה תאוה. שתלמידיו יורשיין גיהנם וכו'.

לשון המקורות

של מים מכאן ואילך והסירותי מחלה מקרבך.], והטעם כמ"ש שם למטה, פת שחרית מוציא את הקנאה כו'. וכן כל הי"ג מדות ששם הכל ענפי הקנאה, שמבטלן. והלשון בו תלוי כל הגאווה והכבוד להתפאר עצמו, ולגנות אחרים ולהתכבד בקלון חבירו, והן שרשי כל המדות התלוין בלשון. ואלו ג' דברים הנ"ל הקנאה והתאוה והכבוד מוציאין את האדם מן העולם (אבות פ"ד מכ"א), ר"ל מן עוה"ב, והן ג' מדות של בלעם הרשע (אבות פ"ה מ"ט) עין רעה קנאה, ורוח גבוהה כבוד, ונפש רחבה תאוה שתלמידיו יורשיין כו' [וז"ל: כל מי שיש בידו שלשה דברים הללו, מתלמידיו של אברהם אבינו. ושלשה דברים אחרים, מתלמידיו של בלעם הרשע. עין טובה, ורוח נמוכה, ונפש שפלה, מתלמידיו של אברהם אבינו. עין רעה, ורוח גבוהה, ונפש רחבה, מתלמידיו של בלעם הרשע. מה בין תלמידיו של אברהם אבינו לתלמידיו של בלעם הרשע. תלמידיו של אברהם אבינו, אוכלין בעולם הזה ונוחלין בעולם הבא, שנאמר (משלי ח), להנחיל אהבי יש, ואצרתיהם אמלא. אבל תלמידיו של בלעם הרשע יורשיין גיהנם ויורדין לבאר שחת, שנאמר (תהלים נה), ואתה אלהים תורידם לבאר שחת, אנשי דמים ומרמה לא יחצו ימיהם, ואני אבטח בך.].

אדם.]. ומרה כל הקנאה תלוי בה כידוע, וז"ש (ב"מ קז ע"ב) מחלה זו מרה ולמה נקרא שמה מחלה, שהיא מחלה כל גופו של אדם, כמ"ש (משלי יד ל) ורקב עצמות קנאה דא מחלה כו' ופת שחרית כו' [מחלה זו מרה ולמה נקרא שמה מחלה שהיא מחלה כל גופו של אדם דבר אחר מחלה ששמונים ושלשה חלאים תלוין במרה וכולן פת שחרית במלח וקיתון של מים מבטלתן תנו רבנן שלשה עשר דברים נאמרו בפת שחרית מצלת מן החמה ומן הצנה ומן הזיקין ומן המזיקין ומחכימת פתי וזוכה בדין ללמוד תורה וללמד ודבריו נשמעין ותלמודו מתקיים בידו ואין בשרו מעלה הבל ונזקק לאשתו ואינו מתאוה לאשה אחרת והורגת כינה שבבני מעים ויש אומרים אף מוציא את הקנאה ומכניס את האהבה אמר ליה רבה לרבא בר מרי מנא הא מילתא דאמרי אינשי שיתין רהיטי רהוט ולא מטו לגברא דמצפרא כך ואמרו רבנן השכם ואכול בקיץ מפני החמה ובחורף מפני הצינה אמר ליה דכתיב לא ירעבו ולא יצמאו ולא יכם שרב ושמם לא ירעבו ולא יצמאו אמר ליה את אמרת לי מהתם ואנא אמינא לך מהכא ועבדתם את ה' אלהיכם וברך את לחמך ואת מימך ועבדתם את ה' אלהיכם זו קריאת שמע ותפלה וברך את לחמך ואת מימך זו פת במלח וקיתון

ובביאורו להבקות (א'ו)^{כא} כתב, כי מרה אדומה תוליד הכעס כו', והירוקה תוליד מהירות המרובה, והשחורה תוליד או שימאס בכל העולם כולו, או שכל העולם אינו כדאי לו למלא תאותו. ושלשתן רעות זו מזו, כי הכועס בארך אפים יפותה, אבל הנמהר אין לפתותו. והנמהר אין עושה דבר כי אם לתועלת עצמו. אבל על ידי השחורה שואף לבלוע כל העולם כולו, אף שאין לו בזה תועלת כלל כו'. ובס"י פ"ו^{כב} כתב כי מרה לבנה שהוא הריאה הוא קר. וכבד חם. ושניהם רעים, כי חום הרבה יוליד כעסן. וקור הרבה יוליד טיפש. ומרה ירוקה ממוצע. וז"ש (ברכות ה ע"ב) על מטתי שתהא נתונה בין צפון לדרום כו'. ובתיקו"ז פז ע"א ד"ה מחבוט הקבר^{כג} כתב, כבד וטחול הוא כעס ותאוה. ושם קנ ע"ד^{כד} כתב, כי ממרה

לשון המקורות

(קהלת א יח) ברוב חמה רוב כעס, לכן אמרו כל ממזר הוא פקח שבא מטיפה חמה. אלא בעת ממוזג ולכן זמן הזווג בחצי הלילה שהוא ממוצע כידוע. ולכן התשמיש בתשרי שהוא רויה כמ"ש לעיל (פ"ג מ"ה) בין חום לקור וכן במאזנים (ר"ל מזלו של תשרי) כף זכות כו' מכריע בינתים (פ"ב מ"א), וכן ארבע ליחות באדם, מרה לבנה שהיא הריאה קר, וכבד חם, ומרה ממוצע, ריאה מראה לבן, וכבד אדום, ומרה ירוקה ממוצע בין הגוונים כידוע, לכן בו תשמיש.

(ג) ז"ל: שהוא בעפר, וידוע שס"ם ונחש הן כבד וטחול, כעס ותאוה, מאדים ונוגה, זונה ורוצח, והיא מפתה והוא מרגיז כו', ולכן חיבוט הקבר בא על הנאות דהאי עלמא שהיא פיתויי זונה.

(ד) ע"י תז"ח קנ ע"ד ד"ה ואמר האי מזקין במהירו - ר"ל הירוק דאיהו יבש כמו שמפרש והולך ואמר ואקדים בסיבו ר"ל בשיבה והוא זקנה בכח ושיבה בשערות.

(א) הנה המרה הלבנה אינה תוליד פחיתיות בין אדם לחבירו, אבל האדומה תוליד הכעס כמו שאמרו (ברכות סא ע"ב) כבד כועס, וזהו המר, מלשון מרי נפש כמו שנאמר (שופטים יח כה) פן יפגעו בכם אנשים מרי נפש וגו'. ומרה הירוקה תוליד מהירות המרובה, וזהו הנמהר. ומרה השחורה תוליד, אם שימאס בכל העולם כולו או שכל העולם אינו כדאי לו למלא תאותו, וזהו ההולך למרחבי ארץ לרשת וגו'. והנה השלשה אלו רעה זה מזה, המר הוא הכועס אבל בארך אפים יפותה, אולם הנמהר אין לפתותו, אף הנמהר אינו עושה דבר כי אם לתועלת לעצמו, וההולך לרשת משכנות לא לו שאין לו בהם תועלת כלל וכו'.

(ב) נדצ"ל פ"ה מ"ז (יח ע"ד): תשמיש במרה, כמ"ש (ברכות ה ע"ב) על

מטתי שתהא נתונה בין צפון לדרום, ור"ל לא בקרירות הרבה ולא בחום הרבה, כי נטיה לאלו הקצוות שניהם רעים, כי חום הרבה יוליד כעסן וקור הרבה יוליד טפש, ולכן

לבנה שהוא מיסוד המים כל מעשיו במתון. ויש בו ערמוניות לפתות בני אדם, וצריך להשמר ממנו והוא מתאחר להזקין. ומירוקה הוא בהיפך שכל מעשיו במהירות. והוא פיקח לעצמו ולא לפתות. שכל מה שיש בלבו שופך לחוץ וממהר להזקין. וע"ש קעב ע"ד ד"ה שם בהג"ה למטה^(כה) ושם קמט ע"א^(כז). ושם קבה ע"ב^(כז). ט ע"ד^(כח). ע' ד' ע"א^(כט), ובביאורו לתז"ח לא

לשון המקורות

ובאותו זמן שולטים בעולם כל הרוחות והשדים והמזיקים הרעים שמשחיתים את העולם, שהם מלאכי חבלה. וזה הדופק של המחלה שעולה באש הגיהנם שהיא מרה, ומחמם את גוף האדם, ובו וימררו את חייהם, שהאיברים שהם ישראל בעבודה קשה, זה הכבד שהוא כבד על העורקים (של מרה) של הדם, בחמר ובלבנים זו לחה לבנה, שהיא כבדה על האדם, וממנה יבאו לו כמה חלאים רעים, שהם מים הזידונים שמתגברים על האיברים שלו.

כח) ד"ה מסט' דאימא ההי"ן כו' - אותיות השם שהם ד' יסודות כנ"ל, והד' יסודות מתהפכין, פעם מים למעלה, פעם אש למעלה, פעם המים גוברין, פעם אש. וכן בכל הד' יסודות שמהן מזגי כל הטבעים ורחמי ודיני, הרוחנים ונטייתם לצד זה או לצד זה, ועניינם כפי הוי"ה, אם היו"ד למעלה מים למעלה, וכן בכלם ואם שני יודי"ן וה"א, כגון יי"ה המים גוברין וכן בכלם.

כט) נראה שכוונתו לדף עד ע"א: ולא עוד אלא דעני חשוב כמצורע מה מצורע וראשו יהיה פרוע וכו' כך עני מה מצורע מחוץ למחנה מושבו כך עני ערום ויחף ועניותא איהי לישראל באתר דצרעתא וארבע דיוקנין אינון (ס"א גונוין) כארבע

כה) חוור דבגוון כו' - אינו כלל מהתיקוניה, דהתיקונים הולכין ע"ד שירוק הוא במרה, וסומק בכבד, עקרב ומרה הוא שרף, כמ"ש בת"כ ולקמן קכו ע"א, וקכו ע"ב, והוא הגהה מז"ח.

כו) גיהנם דאיהי מרה ירוקא אוקיד ביה דאיהי כעס כעסן איהו ודאי דאוקיד ביה נורא לפום שעתא.

תרגום: גיהנם היא מרה ירוקה ששורף בו דהיא כעס, הוא כעסן ודאי ששרף בו אש לפי שעתו.

כז) והאי איהו דאתמר ביה והנה רוח סערה באה מן הצפון דסעיר גופיה דבר

נש דאתמר ביה מצפון תפתח הרעה (ירמיה א יד) ובההוא זמנא שלטין בעלמא כל רוחין ושדין ומזיקין בישיין דמחבלין עלמא דאינון מלאכי חבלה ודא דפיקו דמרעא דסליק באשא דגיהנם דאיהו מרה ומחמם לגופיה דבר נש וביה וימררו את חייהם דאברין דאינון ישראל בעבודה קשה דא כבד דאיהו כבד על ערקין (דמרה) דדמא בחמר ובלבנים דא ליחא חוורא דאיהי כבדה על בר נש ומינה יתון ליה כמה מרעין בישיין דאינון מים הזדונים דמתגברין על אברין דיליה.

תרגום: וזהו שנאמר בו והנה רוח סערה באה מן הצפון, שמסעירה את גופו של האדם, שנאמר בו מצפון תפתח הרעה,

ע"א ע"ב^ל. ויש סימנים להכיר כל אלה כמ"ש בכמה מקומות, ועי' אדרת

לשון המקורות

ואם שב בתשובה יורד עליו סם חיים שהיא שכינה ונאמר בה ושב ורפא לו מאלו מיני המחלות ומחיה אותו ממיתה של עניות כמו שנאמר והשיבו וחיו שבזמן שישראל עניים הם קרויים מתים ובשבילם נאמר שובו וחיו ואין עניות כעניות התורה שמי שאין בו תורה נקרא מת מהי רפואתו לאותו העולם התורה שנאמר בה עץ חיים היא וגו' והיא רפואה לכל המחלות כמו שנאמר רפאות תהי לשרך וכו'.

ל) ד"ה ואתעבידו לון כו' - טבעו בים סוף, הוא חנק דתהו, כמ"ש מי שמיתתו חנק טובע בים, והן באדם מרה ירוקה וכו', ונגדן בקדושה ד' יסודין של אדם, מים ורוח מד' יסודות, ד' אותיות הויה כידוע, והן מתלבשין כו', מרות כידוע, וז"ש לקמן, ד' אותיות מתלבשין כו', והן הנשמה כלילא מד' רוחין, כמ"ש מארבע הרוחות באי הרוח, כידוע עם יצ"ה כלול מד' קליפין, כשזה קם זה נופל.

ועיי"ש ד"ה וחשך הדא שריפה - אש היסודי שהוא חשך, וכן בקדושה אור, מאורי האש, וחשך הוא הקליפה השלישית של יחזקאל, ואש מתלקחת. וכן באליהו. ואחר הרעש אש, והיא באדם מרה אדומה בכבד, הכבד כועס, והוא תננא דסליק בחוטם, וז"ש ועליה אתמר תשלח חרונוך כעס הנ"ל. ושם ד"ה תהום הוא המות - ר"ל בהפיך אתון כמש"ל, והוא יסוד הרביעי יסוד עפר, שבו אל עפר תשיב, והוא באדם מרה אוכמא טחול, המות דאחשיך כל בריין, והוא קליפה

גוונין דצרעת ואינון נגע לבן אדמדמם ירקרק בהרת שחורה הא ארבע וכלהו אית לון אתרין ידיעאן בגופא ומנהון [עד ע"א] אתיין לבני נשא כמה מרעין לבן ואדמדמם חלב טמא וכבד ירקרק מרה בהרת שחורה טחול ומנהון נבעין ארבע מינים מרעין ואינון מרה חוורא מרה סומקא מרה ירוקא מרה אוכמא.

ואם תב בתיובתא נחית עליה סם חיים דאיהי שכינתא ואתמר בה ושב ורפא לו מאלין מיני מרעין ומחיה ליה ממיתה דעניותא כמה דאת אמר והשיבו וחיו דישראל בזמנא דאינון עניים קרויים מתים ובגינייהו אתמר שובו וחיו ולית עניותא כעניותא דאורייתא דמאן דלא אית ביה אורייתא אתקרי מת אסוותא דיליה מאי היא לההוא עלמא אורייתא דאתמר ביה עץ חיים היא וגו' (משלי ג יח) ואיהי אסוותא לכל מרעין כמה דאת אמר רפאות תהי לשרך וכו'.

תרגום: ולא עוד אלא שעני חשוב כמצרע מה מצרע וראשו יהיה פרוע וכו' כך עני מה מצרע מחוץ למחנה מושבו כך עני ערום ויחף ועניות לישראל היא לישראל במקום צרעת וארבעה דיוקנאות הם (גונים) כארבעת צבעי הצרעת והם נגע לבן אדמדמם ירקרק בהרת שחורה הרי ארבעה ולכלם יש מקומות ידועים בגוף ומהם באים לבני אדם כמה מחלות לבן ואדמדמם חלב טמא וכבד ירקרק מרה בהרת שחורה טחול ומהם נובעים ארבעה מיני מחלות והן מרה לבנה מרה אדמה מרה ירקה מרה שחורה.

אבן פרק א - אות א שלמה מט

אליהו בראשית על דרך הרמז ע"פ (א כד) תוציא הארץ נפש חיה^(א). ויש שם מ"ם מ"ש שם מרה כנגד טחול צ"ל מרה כבד טחול. ועי' תיקון"ז ס ע"ב שהכל תלוי ברוח^(ב). (ועי' שם קב ע"ב^(ג)) שכל העולם תלוי ברוח האדם וכפי רוח האדם בשמחה או בעצבון ושאר מדות האדם, כן הוא בשכינה ובעולם כו'. וע"ל סי' ה' ופ"ז סי' ג') כמ"ש רוחי אשר עליך כו'. וע"ז התחנן דוד, ורוח נכון חדש בקרבי כו', ורוח קדשך אל תקח ממני. ונכון להתחקות על שרשי מדותיו בכדי שידע לישרם ולתקנם.

לשון המקורות

נחש כמו שאמרו בזוהר בהרבה מקומות. וחיתו ארץ, טחול זוחלי עפר. וכל זה בנשמתא דטו"ר, כמו שכתוב ברעיא מהימנא, אבל בנשמתא דאילנא דחיי, כל זה הוא בסטרא דקדושה, כמו שאמרו שם.

(ב) ד"ה והאי ו' איהו כו' שהכל תלוי ברוח - ואמר בשית פרקין דלהון, להורות שהכל מרוח, ו', והכל תלוי ברוח, רוח ה' תניחיהו כנ"ל, והוא רוח האדם שבקרבו. וכן כל העולם עומד ברוח, כמ"ש ריב"ח לקיסר וכן כל העולם תלוי ברוח האדם, רוחי אשר עליך כו' וע"ז התחנן דוד ורוח נכון כו', ורוח קדשך אל כו', ורוח נדיבה תסמכני.

(ג) ד"ה ידע לכוונא על ההבלים אלין הוא חיות האדם וקיומו, וכן הם קיום העולם, וכמאמר ריב"ח במ"ר דכל עלמא קיימא ברוח ע"ש, והוא ברוח האדם, דאדם הוא קיום העולם, דכל עלמא קאים עליה במה דאיהו קיים, וכפי רוח האדם בשמחה או בעצבון ושאר מדות האדם כן הוא בשכינה ובעולם.

רביעית שביחזקאל, והן ד' קליפות של "והוא רחום יכפר כו'", ד' רגלי מרכבה טמאה עון במים שמשם התאווה כידוע, הן בעון חוללתי באין תהומות חוללתי, משחית בתהום המות אף בתהו כנ"ל, חמתו בחשך תשלח חרונוך כנ"ל, וכנגדן ד' רגלי המרכבה בקדושה ד' חיות. וכן עי' תיקון"ז עג ע"ד ד"ה וארבע גוונין אינון כו' כו' - והן ד' דיוקנין דנחש, ור"ל דלכך ד' מיני יסורין כמו שמפרש והולך מד' מרות, ונגדן ד' מיני עניות שסימנן דמעה כידוע, והוא דמעה דאל אחר.

(א) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים תּוֹצֵא אֶרֶץ נֶפֶשׁ חַיָּה לְמִינָהּ בְּהֵמָה וְרִמָּשׁ וְחַיִּתוֹ אֶרֶץ לְמִינָהּ וַיְהִי כֵן. בהגר"א - ויאמר אלהים תוצא הארץ כו'. הן מרה כבד טחול. בהמה. מרה שהוא גיהנם, כמו שאמרו בזוהר וברעיא מהימנא (ח"ג רלד ע"ב) מרה דאיהו גיהנם כו', והוא שור המזיק שהוא כלחוך השור, בזוהר פרשת בלק (קפו ע"א) דא גלים בדיוקנא דשור וכל כו' לאעלא בגיהנם לחיך לון כו'. ורמש. כבד עם יותרת, שיותרת הוא

אות ב

עיקר חיות האדם הוא להתחזק תמיד בשבירת המדות ואם לאו למה לו חיים (ג).

(ג) וז"ש (משלי ד יג) החזק במוסר אל תרף נצריה כי היא חייך, כי מוסר נקרא מה שמשבר מדותיו והולך נגד טבעו (משלי ד יג^ה).

אות ג

הרוצה לשוב מדרכו הרעה, צריך לשקול מדותיו במאזני צדק, כי מתחילה צריך להתבונן על מדותיו הרעות ולהכירם היטב ולחנך את עצמו להטות כל מדה רעה אל קצה ההיפוך, כגון מכעס אל החמלה, ומגאווה אל תכלית השיפלות (אבל לא ידלג בפעם א' אל קצה ההיפוך רק ילך לאט לאט מדרגא לדרגא). (ד) אח"כ יעמוד על נקודה הממוצעת לפי התורה, עד שיהיה לו כטבע ממש, כי אם ילך בתחילה בדרך הממוצעת, יחזור ח"ו לסורו, כי כבר נתגבר יצרו עליו בדרך ההוא (ה).

(ד) וכן אי אפשר לעלות למעלת תחית המתים אלא ע"י י"א דרגין שחשב רפב"י (ע"ז כ ע"ב^ה)

לשון המקורות

(ד) הַחֲזִיק בְּמוֹסֵר אֶל תִּרְף נִצְרִיהַ כִּי הִיא חַיִּיךְ. בהגר"א - כי היא חייך, כי מה שהאדם חי, הוא כדי לשבור מה שלא שבר עד הנה אותו המדה, לכן צריך תמיד להתחזק, ואם לא יתחזק למה לו חיים. (ה) אמר רבי פנחס בן יאיר תורה מביאה לידי זהירות זהירות מביאה לידי זריזות זריזות מביאה לידי נקיות נקיות מביאה לידי פרישות פרישות מביאה לידי טהרה טהרה מביאה לידי (חסידות חסידות) [קדושה קדושה] מביאה לידי ענוה ענוה מביאה לידי יראת חטא יראת חטא מביאה לידי (קדושה קדושה) [חסידות חסידות] מביאה לידי רוח הקודש רוח הקודש מביאה לידי תחיית המתים. לידי תחיית המתים.

אבן פרק א - אות ג שלמה נא

ישעיה ה יז^ל. ועי' משלי (כה מז)^{לז}, שם בז^{לח}, שם מז ד^{לט}, שם כא יז^מ.
(ה) וז"ש (שבת קיד ע"א) איזהו ת"ח היודע להפך חלוקן כדרכו בו. כי
מדות נקראין בגדים, כמ"ש לקמן סי' י"ב, משלי כ כג^מ, שם

לשון המקורות

(לט) פל פֶּעַל ה' לְמַעַנְהוּ וְגַם רָשַׁע לְיוֹם רָצָה.
בהגר"א - דרך להאדם איך להתנהג
ולילך ברצונו יתברך, ועצה טובה, כי כל
אדם ואדם יש לו דרך בפ"ע לילך בו, כי אין
דעתם דומה זה לזה ואין פרצופיהן דומין זה
לזה, ואין טבע ב' בני אדם שוה, [ע"י המשך
דבריו לעיל הערה 12].

(מ) אִישׁ מַחְסוֹר אֶהָב שְׂמֵחָה אֶהָב יֵין וְשִׁמְן
לא יַעֲשִׂיר. בהגר"א - הלחם הוא
הלכות, ויין ושמן הן אגדות שהן רמז
וסודות. והרוצה להלך בגדולות ונפלאות
ואינו רוצה לקיים הדינים וללמוד אותם, לא
יעשיר, כי איזהו עשיר השמח בחלקו, ואינו
הולך בגדולות ובנפלאות קודם שממלא
כריסו בלחם, שהוא לבב אנוש יסעד, וא"א
לבא להסודות כי אם ע"י זה, לכן לא יעשיר
שלא יהיה לו כלום.

(מא) בַּעַת אֲשֶׁר יָשׁוּב הָאָדָם מִדְּרֻכָיו הָרַעִים
אל ה', צריך לשקול את מדותיו
במאזנים. כי בתחילה צריך להפר מדותיו,
בעת שרוצה להרגיל איזה מדה בנפשו,
ולהטות אל קצה ההפכו, כמו מכעס אל
החמלה, ומגאווה הרמה אל תכלית השפלות,
עד שיגיע אל נקודה הממוצעת. וז"ש רז"ל
(שבת קיד ע"א) איזהו ת"ח, היודע להפך חלוקן
כדרכו, והוא שיודע איך להפך מדותיו,
כמ"ש ולבש הכהן מדו, בד כמדתו וכו',
ואח"כ יעמוד אל המטרה, כדרכו הנכונה
בדרך הממוצע, כמו משקל המאזנים ישקל

(לז) י"ב מדרגות שחשב רפכ"י, והאחרונה
שמביאה לידי תחיית המתים שבא
ע"י אליהו ז"ל, ואמרו שמא תאמר כל הבא
לקפוץ קופץ ר"ל שא"א להעלות למעלות
תחה"מ אלא ע"י י"א דרגין הנ"ל
וכשהקב"ה רועה את ישראל לא יחסר להם
גם הי"א מדרגות הנ"ל וז"ש ה' רועי לא
אחסר וגו' נחשיב שם כל הי"ב דרגין ולע"ל
כתיב אני ארעה אתכם נבא למדרגה הי"ב
שבא ע"י אליהו ז"ל.

(לז) דְּבַשׁ מְצֵאתָ אֲכַל דִּיךָ פֶּן תִּשְׁכַּעְנֶנּוּ
וְהִקְאֵתוּ. בהגר"א - דבש מצאת
אכול דיך גו', הענין שאל תחכם יותר ואל
תלך בגדולות ונפלאות ממך, כי פן תאשם
ותקיא כל מה שיגעת ולמדת. ואמר דבש
שהוא ד"עה ב"ינה ש"כל, אם מצאת אל
תלך בגדולות ונפלאות ממך, כי פן תלך
למקום שאין ראוי לך ותפול משם. והן הג"ר
שאסור להסתכל בהם והבן.

(לח) אֲכַל דְּבַשׁ הָרְפוּת לֹא טוֹב וְחֶקֶר כְּבֹדָם
כְּבוֹד. בהגר"א - אכול דבש
הרבות לא טוב, כלומר ומפני מה מט הצדיק,
כיון שהוא צדיק. ומפני מה מטה רגליו ולא
יכול לעמוד, היינו מפני שאכילת דבש
הרבות הוא לא טוב, והיינו לילך במדרגה
שאינו ראוי לו להלך בגדולות ונפלאות
ממנו, לכן מט הצדיק, ומחמת זה נרפש
ונשחת המעיין והמקור, והיינו שאבדה
מחמת זה חכמתו ובינתו נבוניו תסתתר.

ו כזמב), שם ד יב^(מב). שם ב כא^(מד), שה"ש א ה^(מה). ישעיה יב ב^(מי). סוף ביאורו לסבא דבי אתונא^(מז).

לשון המקורות

ולא כמת שאינו מרגיש, אלא בינוני, לא יכעוס אלא על דבר גדול שראוי לכעוס עליו, כדי שלא יעשה כיוצא בו פעם אחרת. וכן לא יתאוה אלא לדברים שהגוף צריך להן, ואי אפשר להיות בזולתן, כענין שנאמר צדיק אוכל לשובע נפשו, וכן לא יהיה עמל בעסקו אלא להשיג דבר שצריך לו לחיי שעה, כענין שנאמר, טוב מעט לצדיק ולא יקפוץ ידו ביותר, ולא יפזר ממנו, אלא נותן צדקה כפי מסת ידו, ומלוח כראוי למי שצריך, ולא יהא מהולל ושוחק ולא עצב ואונן, אלא שמח כל ימיו בנחת בסבר פנים יפות. וכן שאר דעותיו, ודרך זו היא דרך החכמים, כל אדם שדעותיו דעות בינוניות, בינוניות ממוצעות נקרא חכם.

מה) הובא לעיל הערה 4.

מו) (מהדורת ישרון חלק ד'): והענין כי הרוצה לעזוב דרך רשע אינו יכול לילך בדרך המיצוע, אלא להתרחק תכלית ריחוק כי היצר הרע על פתח דרך הראשון וסותם את הפתח, וז"ש בא לטמא פותחין לו. פ"י יכול לצאת תיכף שיש פתח גדול לצאת שהה' דומה לאכסדרה אלב ליעול צריך סיוע כי לפתח חטאת רובץ וז"ש לא מסתייעא מלתא, ר"ל א"א לילך דרך שם, שאם ילך דרך שם יחזור ח"ו לסורו כי כבר יצרו נתגבר עליו בדרך ההוא ע"כ צריך לכנוס בפתח אחר ובדוחק גדול וע"כ צריך סיוע.

מז) והענין כמ"ש מפני מה נברא העולם הזה בה' מפני שדומה

מדותיו. וע' בפ"י על שיה"ש.

מב) המדות הן נקראים בגדים, כמשחז"ל מדו כמדתו, וז"ש חז"ל איזהו ת"ח שיכול להפוך חלוקו ללבשו כדרכו, והיינו להרגיל המדות ולהעמידן לפי התורה, ושיהיו דרכו וטבעו ממש, אף שהיה טבעו בהפוכו.

מג) הובא לעיל הערה 8.

מד) פ"י ישרים ישכנו ארץ ותמימים ינתרו בה. בהגר"א - הישרים הם העובדין את ה' בשכל ובאמוד דעתם ומדותם, אע"פ שהם יצאו מן הדרך המצוע, כי כן צריך האדם, כאשר רוצה לשבור אותו טבע ומדה, א"א לשבור אלא בהרחקה עד הקצה האחרון שבאותה מדה וטבע, ואין זו דרך טובה בהקצה האחרון, לכן אמר ישכנו ארץ שאח"כ כאשר הורגלו בהן יחזור למיצוע, כמ"ש הרמב"ם בהלכות דעות (פ"א ה"ד). ותמימים הם העובדין בתמימות ואינן סומכין על שכלם כלל, הם הולכין תמיד בדרך המיצוע כפי אשר כתוב בתורה, הם יותרו בה שלא יצאו כלל מן המיצוע.

ז"ל הרמב"ם: הדרך הישרה היא מדה בינונית שבכל דעה ודעה מכל הדעות שיש לו לאדם, והיא הדעה שהיא רחוקה משתי הקצוות ריחוק שוה, ואינה קרובה לא לזו ולא לזו, לפיכך צוו חכמים הראשונים שיהא אדם שם דעותיו תמיד ומשער אותם ומכוין אותם בדרך האמצעית, כדי שיהא שלם בגופו. כיצד, לא יהא בעל חמה, נוח לכעוס,

אות ד

כל א' צריך לגדור עצמו מן העבירות לפי טבע מזגו, אף שאין דרכו נכונה בעיני הבריות, שאינם מכירים בטבעו (משלי יד ב^מ), רק בדבר שהוא נגד התורה, לא יסמוך על שכלו, למשל להתענות בשבת (משלי א ב^ט), ועיי"ש שם טז ד^י שם יג^א, שם א ג^ב).

לשון המקורות

מבואר ששינה ריש לקיש בלשונו שאמר גבי הבא לטהר מסייעין וגבי הבא לטמא פותחין כמ"ש התוספות כי הבא ליטהר הוא שיצא כבר לצד פתוח ונצפון ונטמא ועתה כשבא לחזור ולשוב וא"א לו באותו צד דלא מסתייעא כדקאמר ע"כ צריך סיוע להורות לו הדרך לסובבו לצד אחר לפתח קטן אשר שם.

מח) הובא לעיל הערה 1.

מט) אף אם ישבר את יצרו ותאותו, יראה לשבר בדרך התורה, ולא יהיה צדיק הרבה יותר ממה שכתוב בתורה, למשל שיתענה כל השבוע, וגם בשבת וכדומה.

נ) הובא לעיל הערות 12 39.

נא) נדצ"ל טז ט: לב אָדָם יִחַשֵׁב דְרָכּוֹ וְהוּא יִכִּין צַעְדּוֹ. בהגר"א - הענין שיש

באדם ב' שכלים, שכל המחשבה ושכל המעשה, וצריך האדם תמיד לחשוב על דרכו אשר דרך בה אם יש בה עון להרחיקה ולא ידרוך בה עוד, ויבקש מהקב"ה לסייעו שיכין צעדו, כי מה' מצעדי גבר, והיינו שיציל מכל רע וימנע הרע ממנו, וזהו וה' יכין צעדו.

נב) לְקַחַת מוֹסֵר הַשָּׂפֵל צֶדֶק וּמְשַׁפֵּט וּמְשָׁרִים. בהגר"א - לידיעה

לאכסדרא שכל הרוצה לצאת יצא. מ"ט תלא כרעא דה', דאי הדר בתשובה מעיילי ליה. וליעייל בהך, לא מסתייעא מילאת כו' ע"ש. והענין שאמרו לא מסתייעא מילתא, ליעול בפתח שלמטה, כיון שחטא נעשית מה' ק' שהוא יצר הרע, שאחריו הר' שהוא רשע. שקו"ף רודף אחר הר', וכיון שחטא נמתח רגל הה' ונעשה ק'. וזה ההפרש בין ה' לק', לכך מניח בשניהם תליית רגל ה' וק' כמ"ש בשבת ובמנחות, בשניהם מפני מה רגל ה' וק' תלוי, דאי הדר ביה ליעול בהך. ולעתיד לבא יתבר רגל הק' ויכנסו בפתח רווחה מלמטה, שעכשיו לא מסתייע מפני יצר הרע, וע"ש במהרש"א*. משא"כ לעתיד, וז"ש הקב"ה לישראל פתחו לי כחודה של מחט ואני אפתח לכם פתח שיעברו גמלים וקרנות.

ז"ל המהרש"א: ומשני לא מסתייעא מלתא כדר"ל כו'. מבואר בדברי הרמב"ם בשמונה פרקים שכתב כי החוטא אחר שחטא א"א לו לשוב וליטהר נפשי שלימה עד אשר ירחיק עצמו הרחקה גדולה מצד אשר חטא ע"ש ולכך אמר באותו צד פתוח שחטא ויצא א"א לו ליכנס לצד התשובה עד אשר ירחיק עצמו לצד אחר ומשם יכנס למקום טהרה ולזה

אות ה

המדות הם לפי טבע הגוף והנפש (ומשתנים לפי מעשיהם בגלגול ראשון), (1) והמעשים הם לפי הרוח, וכמו שהרוכב על הסוס יכול להכריחו לילך בדרך הישר על ידי יגיעה, אף אם הוא סוס רע. כן אף מי שנפשו רעה בטבע במדותיה, העיקר תלוי ברוח (תיקו"ז קט ע"א⁽²⁾, קנז ע"ב⁽³⁾, ע"י משלי יא כב⁽⁴⁾).

לשון המקורות

נפשו, והוא ידוע במדותיו ומעשיו, שמדותיו לפי הגוף והנפש, ומעשיו לפי הרוח וכו', הוא לפי מדותיו בנפש. וז"ש אכל כו' בגין דלא כו' נז"ל: הכי איהו בר נש דתשכח ליה גופיה שפיר וסימנין דיליה כלהו שפירן (במדה) ונשמתי נפש חייבא מלגאו ותשכח בר נש גופיה ביש בכל סימנין דיליה ונשמתי מלגאו שפירא דא איהו צדיק ורע לו אבל מאן דאיהו טב מלבר ורע מלגאו איהו רשע וטוב לו בגין דלא יהא חולקא בעלמא דאתי טוב מלבר ומלגאו צדיק וטוב לו ביש מלגאו ומלבר רשע ורע לו והא אוקמוהו. תרגום: כך הוא אדם שתמצא אותו גופו יפה וסימניו כולם יפים במדה ונשמתו נפש רשע מבפנים ותמצא אדם גופו רע בכל סימניו ונשמתו מבפנים יפה זהו צדיק ורע לו אבל מי שהוא טוב מבחוץ ורע מבפנים הוא רשע וטוב לו כדי שלא יהיה לו חלק בעולם הבא טוב מבחוץ ומבפנים צדיק וטוב לו רע מבחוץ ומבפנים רשע ורע לו והרי פרשוהו. [שהיה קל מאד לעשות טוב ולא רצה, ועל כה"ג אמרו (סוכה נב ע"א) לע"ל כו' צדיקים נדמה להם כהר כו' ואלו

צריך תחלה לידע החכמה, ואח"כ ליסר את עצמו במוסר, אבל לענין עשיה, העיקר הוא המוסר. צדק וגו', כלומר זהו השכל שצריך האדם לקחת, שיהא בו כלולים כל המדות, והיינו צדק לעשות חסד וצדקה עם כל הבריות. וכשילך בדרך זו לבד, אין זה מוסר השכל, כי לא יצליח, שלפעמים צריך האדם למדת הכעס, שהוא משפט, והיינו בינו לבין עצמו. כמשחז"ל (ברכות ה ע"א) לעולם ירגיז אדם כו', ולא לילך אחר תאוותו. ואף לשאר בני אדם צריך למדת הכעס, לתת דין לרשעים, לאיש כדרכיו כפי הדין. וכן משרים, שלפעמים צריך למדת היושר, וזהו על פי רוב. ולכן מוסר השכל אינו רק אם יהיה כלול מכל השלשה הנ"ל, ואז יצליח בכל דרכיו.

(נג) [צדיק ורע לו] יש לו נפש רעה שהוא שתופא דגופא, וכן כל מדותיו רעות, אבל רוחא שלו טובה, והוא מכריח הנפש לדרכו, כמ"ש (יבמות סה ע"ב) וכבשוה האיש דרכו לכבוש. וזהו צדיק ורע לו, שקשה לו מאד לכבוש, ויצרו גדול מאד לפי

אבן פרק א - אות ה שלמה נה

(ו) תיקון"ז קנה ע"ג⁽⁶⁾. עיי' יונה ד ג⁽⁷⁾, [תיקון"ז קפ ע"א ד"ה דא איהו צדיק

לשון המקורות

אריה יהודה יוסף בכור שורו יששכר חמור גרם יהי דן נחש עלי דרך בנימין זאב יטרף וברי כל דא רזא דגלגולא דיצר הרע אית למאן דאיהו דמא לאריה ואית למאן דאיהו דמא לחוויא ואית למאן דאיהו דמא כחמור לכל בריין אשתני כפום עובדיהון וכפום שעתא דאתעבדו בה.

תרגום: ויש נשמות אחרות שבאים בגלגול בכמה חיות שנקראו מזל אריה מזל שור מזל נשר מזל בתולה מזל עקרב מזל טלה מזל מאדים מזל נחש מזל דגים, כמו שמצנו ב"ב שבטים שנמשלו לחיות זה לאריה, גור אריה יהודה, יוסף בכור שורו, יששכר חמור גרם, יהי דן נחש עלי דרך, בנימין זאב יטרף. ובני כל זה סוד הגלגול של יצר הרע, יש למי שהוא דומה לאריה ויש למי שהוא דומה לחיה ויש למי שהוא דומה לחמור לכל הבריות נשנתו לפני מעשיהם ולפי שעה שנעשו בה.

ועיי"ש בגר"א: כפום עובדיהון ר"ל בגלגולא קדמאה.

(ז) עיי' לקמן פרק י סקכ"ט שיש טעות סופר כאן וצ"ל כמש"כ בתיקון"ז שם.

וְעֵתָהּ ה' קָח נָא אֶת נַפְשִׁי מִמְּנִי כִּי טוֹב מוֹתִי מִחַיִּי. בהגר"א - כי טוב מותי מחיי. כמו שנאמר (קהלת ד ב) ושבח אני את המתים שכבר מתו, מן החיים אשר הם חיים כו', ולכאורה "שכבר מתו" וכן "אשר הם חיים" ייתור דברים. אלא שרצה לומר, שטובים הם המתים שכבר מתו, ולא נצטרכו לבוא בגלגול, מאותן שהם חיים עדנה שבאו

כו' [ז"ל: לעתיד לבא מביאו הקדוש ברוך הוא ליצר הרע ושוחטו בפני הצדיקים ובפני הרשעים צדיקים נדמה להם כהר גבוה ורשעים נדמה להם כחוט השערה]. וכן הטובה והרעה בעוה"ז הכל ע"פ הרוב לפי המדות לבד, אם נתחייב בגלגולא וכו', וכמ"ש בספ"ק דקדושין (מ ע"א) אמרו צדיק כי טוב כי פרי מעלליהם יאכלו, וכי יש צדיק שאינו טוב, אלא טוב לשמים ולבריות כו', כיוצא בו אמרו לרשע רע כו', והכל א'. וז"ש בפ"א דברכות צדיק וטוב לו צדיק גמור כו', ור"ל צדיק גמור כנ"ל גמור בנפש ורוח.

נד) הוי אמרי קדמאי מצא כו' [אשה מצא טוב]. ר"ל על הגוף וכל משלי הולך על קוטב זה, ואמר לזמנין אדם לזמנין איש לזמנין עבד, ר"ל כמו שמפרש והולך צדיק ורע לו גופא בישא ונשמתא טבא, הוא אדם דרכיב, דאדם שליט בכולא. רשע וטוב לו, הוא עבדים רוכבים על סוסים. ואיש הוא שהוא שוה ליה סוסיא טבא. כו'. כנ"ל דהמעשה תלוי בנשמתא והמדרש בגופא, והענין כי הגוף הוא לפי נפשא קדמאה בגלגולא כמש"ל דגלגולא גרים כו', דגלגולא מחייב ליה.

נה) הובא לעיל הערה 6.

נו) ואית נשמתין אחרנין דקא אתיין בגלגולא בכמה חיוון דאתקריאו מזל אריה מזל שור מזל נשר מזל בתולה מזל עקרב מזל טלה מזל מאדים מזל נחש מזל דגים כמה דאשכחנא בתריין עשר שבטין דאתמתילו לחיוון דא לאריה גור

ורע לו אבל כו^(נח), קנו ע"ב ד"ה ת"ח לאו למננא^(ט), משלי יא כב^(ז).

אות ו

מצד הגוף והנפש האדם הוא גרוע מכל החי, אבל מצד הרוח והנשמה גדול מכולם (ז).

(ז) ישעיה ב כב^(א), וכ"כ תיקו"ז קנה ע"ד רב' מיני אדם הן, א' מצד

לשון המקורות

מקדם, יש על זה שני סימנים: א', במה שנכשל בה בגלגול זה הרבה פעמים, ועל זה אמרו יפשפש במעשיו באיזה נכשל. ב', באיזה עבירה נפשו חשקה לו מאד לפי שהורגלה מקודם ונעשה טבע, ולכך יש בני אדם שחושקין בעבירה אחת יותר וזה בעבירה אחרת, ועל זה אמרו ימשמש במעשיו, שימשמש את מעשיו.

(נח) הובא לעיל הערה 53.

(נט) הובא לעיל הערה 54.

(ס) הובא לעיל הערה 6.

(סא) חֲדָלוּ לְכֶם מִן הָאֲדָם אֲשֶׁר נִשְׁמָה בְּאָפוֹ כִּי בְמָה נִחְשָׁב הוּא. בהגר"א - והנה מותר האדם מן הבהמה הנשמה והרוח, שהנשמה גבוה מעל גבוה, וכן רוח האדם כמו שנאמר (בראשית ב ז) ויהי האדם לנפש חיה, מתרגמין לרוח ממללא. וזה שאמר חדלו לכם מן האדם, היינו יתרון הרוח שלו שנקראת נפש האדם כו', ויתרון השני אשר נשמה באפו, כמו שנאמר ויפח באפיו וגו', כי במה נחשב הוא, רצה לומר הוא הגוף והנפש שלו שהוא גרוע מכל חי אשר על פני האדמה, וחלש יותר מכולם.

בגלגול. ובזה מיושב דאמרו (עירובין יג ע"ב) נמנו וגמרו טוב לאדם שלא נברא כו' עד יפשפש במעשיו [ז"ל: שתי שנים ומחצה נחלקו בית שמאי ובית הלל הללו אומרים נוח לו לאדם שלא נברא יותר משנברא והללו אומרים נוח לו לאדם שנברא יותר משלא נברא נמנו וגמרו נוח לו לאדם שלא נברא יותר משנברא עכשיו שנברא יפשפש במעשיו ואמרי לה ימשמש במעשיו]. דקשה האיך אפשר לומר שטוב יותר, אם כן למה נברא. ועוד, שעכשיו שנברא קשה להולמו. ועוד, מאי "יפשפש" כו', הוה ליה למימר יעבוד את ה' ויעשה טוב. אלא נראה דנחלקו בשוב אל הגלגול שני, שאלו אומרים טוב לו שנברא, כי בכל פעם הוא עושה מצות כמו שכתבו קצת מפרשים, ואלו אומרים טוב לו יותר אם היה מתקן גלגול ראשון ולא יצטרך בגלגול שני, וכן נמנו וגמרו כנ"ל, וזהו ושבח אני את המתים כו'. וקאמרי ועכשיו שנברא, על כרחך לתקן מעשיו שמקודם, ולא בשביל מצות לעשות, כי טוב לו כו' כנ"ל, ועל כן יראה עיקר לתקן במה שפשע מקדם, כמו שאמרו (שבת קיא ע"ב) אבון במאי זהיר טפי כו'. והאיך ידע מה שקלקל

אבן פרק א - אות ז שלמה נו

הגוף, והן ע"ה (שאינן בהם נפש השכלית)⁽²⁰⁾, והוא משתלשל מפני אדם שבמרכבה שהוא למטה מג' פני החיות האחרים. והב' מצד הנשמה שהוא משתלשל מדמות אדם שעל הכסא, שהוא מושל על כולם, כמ"ש (תפילת אל ארון) המתגאה על חיות הקודש. וז"ש (ב"ר פ"ה סי' יב) זכה רודה על כולם לא זכה נעשה ירוד מכולם (וז"ש (רש"י אסתר ו יג) כשהן עולין עד לרקיע, וכשהן יורדין עד עפר, שהוא פני אדם שבמרכבה שהוא נגד יסוד העפר וכמ"ש שם קנו ע"א⁽²¹⁾, ובתנ"ח למ ע"ב⁽²²⁾, וגם ע"ה יש לו נר"נ אלא שרוחו ונשמתו הוא רוח חיוני ושכל עיוני, ביאור לרע"מ ל ע"א⁽²³⁾).

אות ז

אף מי שטבעו רע, לא ילך נגד הטבע לגמרי, כי לא יתקיים בידו, רק צריך להתחנך לילך בדרך הישר ע"פ טבעו. למשל מי שנולד במזל מאדים, שהוא מוכרח להיות שופך דם, אז יש בידו להתחנך להיות שוחט שהוא בינוני, או מוהל שהוא צדיק, ולא להיות לסטים. וז"ש (משלי כב ו) חנוך לנער על פי דרכו גם כי יזקין לא יסור ממנה (משלי כב ו⁽²⁴⁾).

לשון המקורות

סב) ד"ה הנותן בים דרך - והענין כי ב' מיני אדם הן: א', מצד הגוף, והן עמי הארץ שאינן אלא בגוף, והוא למטה מד' חיות, כמ"ש זכו רדו לא זכו וירדו. והב', מצד נשמתא הוא יושב על כולם, אדם על הכסא, כמו שמפרש והולך (בראשית א כו) רדו בדגת הים ובעוף השמים, ומושל על ג' חיוון בג' דרגין דאדם, שהן נר"ן וכו'.

סג) ד"ה אדם דיצירה - וג' אדם הן נגד ג' יסודין וכו', ואדם הרביעי דגופא הוא עפר, ואדם אל עפר ישוב, עפר מן האדמה, כי עפר אתה והוא דמות אדם כנ"ל.

סד) ד"ה דוכינא כו': דכלם דהוו חלקם ממנו הן בסט' דקדושה, והוא אדם דארכיב ליה באלף דור, והוא עפר, כמ"ש כי עפר אתה, והוא כמ"ש (משלי ל ה) מה שמו ומה כו'.

סה) נדצ"ל כט ע"א והוא יה"א ח"ג ד ע"א ד"ה נשמת חיים וכו' - ר"ל דגם עם הארץ יש לו נר"ן, אלא שרוח שלו הוא רוח חיוני ונשמתו שכל עיוני.

סו) חנוך לנער על פי דרכו גם כי יזקין לא יסור ממנה. בהגר"א - והענין כי האדם א"א לו לשבור דרכו כלומר מזלו שנולד בו, כמ"ש (שבת קנו ע"א) האי מאן דבצדק יהיה גבר צדקן כו'. וכשנולד במזל

אות ח

יש מי שנפשו טובה בטבע במדותיה ואע"פ כן הוא רשע, ולזה נותנין לו כל שכרו בעולם הזה, שלא יהיה לו חלק לעולם הבא, מפני שהיה נקל לו מאד לעשות טוב ולא רצה, ועליו נאמר (ישעיה ג ט) אוי לנפשם כי גמלו להם רעה, אבל מי שנפשו רעה, ויש לו תמיד מלחמת היצר, אז לפום צערא אגרא (אבות פ"ה מכ"ב), ואף אם לפעמים נכשל בעבירה ח"ו, אין הקב"ה נכנס עמו לפנים משורת הדין, כמ"ש (ברכות יז ע"א) גדולה הבטחה שהבטיח לנשים יותר מן האנשים כו', מפני שהן מסטרא דשמאלא הקרוב לחטא, וכמ"ש (חגיגה יב ע"ב) משל למלך שאמר לעבדיו כו' למי משבח יותר כו' (ביאורו לברכות שם¹⁰) (ח).

(ח) וז"ש (יומא כב ע"ב) שאול באחת ועלתה לו, דוד בשתים ולא עלתה לו¹¹. כי דוד היה במזל מאדים כמ"ש (שמואל א' טז יב) והוא

לשון המקורות

רע, אז על זה ניתנה הבחירה ביד האדם שיוכל לאחוז במזלו לאיזה דבר שירצה, להיות או צדיק או רשע או בינוני, וכמ"ש במסכת שבת (סם) האי מאן דבמאדים יהיה שופך דמים, אמר רב אשי או מהולא או טבחה או ליסטים, וזכר אלו הג', והוא לפי שמזלו מורה שיהיה שופך דמים, אך בבחירתו יוכל לבחור באלו הג', או מהולא והוא צדיק שעושה מ"ע, או טבחה הוא בינוני, או ליסטים והוא רשע שופך דמים כמשמעו וכו'. וז"ש חנוך לנער ע"פ דרכו, דרך מזלו וטבעו, כן תחנכהו לעשות מצות, ואז גם כשיזקין לא יסור ממנה, אבל כאשר תעבירהו על מזלו, עתה ישמע לך מיראתו אותך, אבל אח"כ בעת יוסר עולך מעל

צוארו, יסור מזה, כי אי אשר לו לשבר מזלו.
 (טז) יז ע"ב אות יא ד"ה גדולה הבטחה וכו' - כמ"ש בפ"ב דחגיגה (יב ע"ב):
 [בראשית ברא אלקים את השמים ואת הארץ] למה לי להקדים שמים לארץ, והארץ היתה תהו ובהו, מכדי בשמים אתחיל ברישא, מאי שנא דקא חשיב מעשה ארץ. תנא דבי רבי ישמעאל, משל למלך בשר ודם שאמר לעבדיו, השכימו לפתחי, השכים ומצא נשים ואנשים, למי משבח, למי שאין דרכו להשכים והשכים. בהגר"א - והענין שהן מסטרא דשמאלא הקרובים לחטא.
 (סח) פי' שאול עשה חטא א', ונאבד לו המלכות, אבל דוד עשה ב'

אבן פרק א - אות ח שלמה נט

אדמוני, שעל כן טעה שמואל כשראה קלסתר פניו, והוא העביר על מדותיו תמיד. וכמ"ש (ר"ה יז ע"א) כל המעביר על מדותיו מעבירין ממנו כל פשעיו (משלי כב ו^{טו}). וזהו ג"כ מעלת מלך המשיח (דהוא דוד בעצמו), שכתוב בו (זכריה ט ט) עני ורוכב על החמור, וחמור מרמז על הגוף, אשר בשר חמורים בשרם (יהזקאל כג כ), וכן מ"ש (ב"מ פד ע"א) אבריה דר"י כחמת כו' (תיקו"ז קט ע"א^ט).

אמר המו"ל, ראיתי כי טוב להציג בזה מאמר יקר מאת רבינו שהועתק מכי"ק, וז"ל הזהב: ענין הלבושים שנעשים מימי אדם (עי' לקמן פ"י סי' יג), כי האדם והזמן הוא זכר ונקבה, וכלל האדם וכל הנשמות שהן גוף א' הוא זכר, וכלל שנות העולם היא נקבה, ועמ"ש בתיקו"ז ריש תיקון ס"ט (קטו ע"ד^{קכ}) שהן נפש ורוח, ונפש הוא שותפא דגופא, ולכן נעשו מהימים

לשון המקורות

חטאים, ועכ"ז לא איבד את המלכות. (ט) הובא לעיל הערה 66. (ע) ז"ל: טב מלגאו ולבושא דיליה ביש דא איהו עני ורוכב על חמור רע מלגאו ולבושא דיליה שפיר מלבר על האי אתמר ראיתי עבדים על סוסים וכלא אשתמודע בעובדוי דבר נש מאן דאיהו מלגאו ולא למגנא אוקמוה קדמאין לא המדרש הוא העקר אלא המעשה הוא העיקר דשטיין מסתכלין בגופא דאיהו לבושא הה"ד (איוב י"י) עור ובשר תלבישני וצדיקא בעובדין טבין. תרגום: טוב מבפנים ולבושו רע זהו עני ורוכב על חמור רע מבפנים ולבושו יפה מבחוץ על זה נאמר ראיתי עבדים על סוסים והכל נודע במעשי האדם מי שהוא מבחוץ ולא לחנם בארו הראשונים לא המדרש עקר אלא המעשה הוא העקר שהשוטים מסתכלים בגוף שהוא הלבוש זהו שכתוב עוד ובשר תלבישני והצדיקים במעשים טובים. (עא) ד"ה ולעילא דור הולך, הובא לקמן הערה 79.

ושנים גוף לרוח, בסוד נקבה תסובב גבר (ירמיה לא כא), וכמ"ש בתיקון כ"ב דנוק' גוף לדכורא. ולכן רמ"ח אברים נגד האדם ושם"ה ל"ת נגד ימות השנה (מכות כג ע"ב) (ולכן נשים חייבות במצות לא תעשה שהם בנוק' (תיקון קמו ע"ד), והמיבו אשר דברו החכמים, שהזמן הוא ריע האדם ואהובתו. וחלקו הזמן לג' חלקים: עבר, עתיד, והוה, שהן נגד נר"ן של האדם, בראש בטן גויה, וכמו שהראש נכבד והולך ומתמעט, כן הזמן, אל תאמר שהימים הראשונים היו טובים מאלה כו', כי כן צ"ל כמו בגוף האדם, וכמו שהלב הוא עיקר האדם וכן הרוח, והנשמה אינה אלא מלמדת לאדם שכל להנהיגו^{עב}, כן כל מגמת הזמן אינה אלא בהוה, אבל העבר כבר עבר, והוא רב מלמד להועיל, והעתיד אל תצר צרת מחר (יבמות סג ע"ב), ואין לו לאדם לחשוב בו כי איננו שלו. כן הוא בנפש, שאין לחשוב עליו שהוא שותפא דגופא, כי תאוה נפשך לאכול בשר (דברים יב ט), והוא עולם שאינו שלו. מחר איננו, דהיא אכסניא וכו', וחיבורם הוא בתורה, כמ"ש המליץ, והוא השביעי שבת, שע"י חיבור לזמן מלמדה התורה, שא"א ללמדה אלא בזמן, והתורה הוא כוללת ד' פרד"ס, ג' ראשונות בג' הפנימיות והן ג' יום השביעי, אבל הפשט אינה אלא כדי לעשות מצות. והי' העשירית מצוה. משא"כ בג' הללו שאינן אלא תורה, אף שכלולין במצוה, והן ג' פעמים ג'. ומצוה כוללת כולם (שהן עשר ספירות דכלילין בנר"ן, ובעולם שנה נפש) והעולם היא התורה, כמ"ש בראשית ברא בתורה כו'. ואהיה אצלו אמון כו', וכן בעולם מתחברים האדם והזמן והיא מתחלק לג'. בריאה יצירה עשיה, וכן שמים וארץ ואויר. והעיקר האויר שהוא הרוח. והכל זה נגד זה ג' פעמים ג' כנ"ל, וא' כלל הכל, והיא התורה שבה נברא הכל, והיא העשירית, יהיה קדש (ויקרא כז לב), ובשבילה נברא הכל. כל עמל האדם לפיהו (קהלת ו ט) עמל תורה. והאדם והזמן מחוברים בעולם. והעולם האם המולדת שניהם זכר ונקיבה, והנה הכל בג' ג', ומכוונים זה נגד זה, כמ"ש בספר יצירה. והנה הנשמה כבר היא ברואה קודם יצירת האדם, והרוח הוא בנפחת הנשמה

לשון המקורות

עב) ע"י ליקוטים בסוף בהגר"א בספר"צ לו ע"ג: וז"ל, והענין כי הרוח באדם הוא האדם, אבל הנפש הוא המדרגה למטה ממנו, והנשמה למעלה ממנו והוא מדרגת מלאך כידוע, עכ"ל.

לגוף מתילד הרוח^(ג) (עי' ביאורו לר"מ עג ע"ב^ד), וביאורו לזהר יתרו כא ע"ב^ה) אבל הנפש מתגדל מעט מעט כל ימי האדם. וכל עמל האדם הכל בשבילה, כמו

לשון המקורות

שכתוב "ברב עם הדרת מלך ובאפס לאם מחתת רזון". "הדרת מלך", זה זיו כבוד המלך שמתוסף לדרת בעולם הזה. "מחתת רזון", זה הקטנת דמות המלך.

עי' יהל אור ח"א כח ע"ד: ולמלקט רוחין ונשמתין - ולא אמר ונפשין, כי הענין של נר"ן, נשמה היינו השכל, אינו בגוף האדם אלא מזלו ושורה עליו. והרוח הוא כח ההרגש שבאדם. והנפש הוא כח החיוני, הצומחת שבאדם, וכשבאו הנשמה ורוח באדם, מיד בא הנפש במעני אמו מכחם. דרך משל כשפותחין החלון, בא אור לבית, וכשנסתלקו נשמה ורוח, אז נתבטל כח הצומח כמו בכל הצמחים, כשנחתך הצומח אז נסתלק הכח, כי הכח אינו רק כשקיים הדבר, ואח"כ כאלו לא היה. אך באדם אינו כן, רק שהנשמה ורוח מאוסרים בנפש, אף לאחר מיתה נשתייר בו כח הנפש (בזמן שהנוק' משגיחים עליו), ולזה נאמר הכרת תכרת הנפש, זה סילוק נפש, ורוח ממילא נכרת הנפש כו'. אבל הנשמה אינה בכלל עונשין, שמסתלקת מיד כשפוגם, והרוח הוא בכלל העונשים, ולזה אמר רוחין ונשמתין, אבל נפש מיד נתהווה ממילא וגם שאין לו רק ע"י וכנ"ל.

עה) אולי ליקוט בסוף הספרא (לט ע"ד): והנה הנשמה כבר היא ברואה קודם יצירת האדם, והרוח הוא בנפיחת הנשמה לגוף מתיילד הרוח, אבל הנפש מתגדל מעט מעט כל ימי האדם, וכל עמל

עג) עי' ליקוט יד בסוף בהגר"א בספד"צ הנה הנשמה כבר היא ברואה קודם יצירת האדם, והרוח הוא בנפיחת הנשמה לגוף מתיילד הרוח, אבל הנפש מתגדל מעט מעט כל ימי האדם.

עד) עי' זהר ח"א רסד ע"ב: ויאמר אלהים פרו ורבו וגו' (בראשית א כח) פקודא דא לאתעסקא בהאי עלמא בפריה ורביה ולמעבד תולדין לאתפשטא שמא קדישא לכל סטריין ולמלקט רוחין ונשמתין למהוי יקרא דקב"ה עילא ותתא דכל מאן דלא אתעסק בפריה ורביה אזעיר דיוקנא דמריה דלא אשתכח בהאי עלמא וגרים דלא שריא שכינתא בהאי עלמא כמה דאתוספאן רוחין ונשמתין הכי אתוסף לנחתא (נ"א דוגמתא) בהאי עלמא זיו יקרא דמלכא דכתיב (משלי יד כח) ברב עם הדרת מלך ובאפס לאם מחתת רזון הדרת מלך דא זיו יקרא דמלכא דאתוסף לנחתא בהאי עלמא מחתת רזון דא זעירו דדיוקנא דמלכא.

תרגום: "ויאמר אלהים פרו ורבו" וגו'. מצוה זו להתעסק בעולם הזה בפריה ורביה ולעשות תולדות, שיתפשט השם הקדוש לכל הצדדים, וללקט רוחות ונשמות, שיהיה כבוד הקדוש ברוך הוא למעלה ולמטה. שכל מי שלא עוסק בפריה ורביה, מקטין את הדמות של רבונו שלא ימצא בעולם הזה, וגורם שלא תשרה שכינה בעולם הזה. כמו שמתוספות רוחות ונשמות, כך מתוסף לדרת (נ"א דוגמת) בעולם הזה זיו כבוד המלך,

בכל נוק', ולהגדילה מעט מעט, והוא בג' זמנים קטנה נערה בוגרת, ומשנשאת לאיש, שסימנה נקבה (ת"ז יח ע"א¹³) והוא עיבור לידה כו' וזהו היה הוה יהיה של הזמן. וכן העולם שוה לו, שנר"ן הם מבי"ע, שמים וארץ,

לשון המקורות

או מהולא או טבחא כו', וזהו (בראשית א כח) וכבשוה (מלכים א' ב ב) וחזקת והיית לאיש מושל, ומ"מ (משלי יב ד) אשת חיל עטרת בעלה, וכרקב בעצמותיו מבישה, שצריך להלחם תמיד בה, וכפום צערא אגרא, ולכן זכה דוד להיות משיח ה' (תהלים קיח כב) אבן מאסו כו', מצד הזמן דהוא נפש דנפש נקרא אבן שתיה אבן בוחן, אבל צריך לזהירות גדולה משא"כ (משלי לא יא) אשת חיל בטח בה לב בעלה, לכן אמר דוד (תהלים צד יז) כמעט שכנה דומה נפשי, וכל תפלותיו וזמירותיו לזמר עריצים בשביל בחינתו שהיא נפשו כללות בחי' תחתונה יו"ד דאדנ"י שהיא עתה למטה מג' בחינות בינה ת"ת מלכות גר"ן עש"ן, והוא מלכות דידה, אבל לע"ל תעלה לחכמה לעילא מבינה, וזהו לראש פנה, למקום דאתגזרת שחכמה נקרא ראשית וראש.

עו) ד"ה מארי תורה - ר"ל שהלילה נחלק לב' חלקים פלגא דינא ופלגא רחמי והן ליל ולילה בתוס' ה' בסוד נער נערה דאנהר לה אימא ה"ג ממותקות והיא בזיווגא שאז נקרא ה' שד' דרגין באשה קטנה נערה בוגרת נשואה שנקראה ה' הוא חכם והיא חכמה והא עשיר והיא עשירה הוא איש והיא אשה והן ר"ת של נקב"ה ולכן דווקא בחצות והוא בסט' דעד"א שהוא בין חסד לגבורה והוא בחצות ממש וז"ש ואיהי שומר מה כו'.

האדם הכל בשבילה, כמו בכל נוק' ולהגדילה מעט מעט, והיא בג' זמנים קטנה נערה בוגרות, ומשנשאת לאיש שסימנה נ'ק'ב'ה', והוא עיבור כו', וזהו היה הוה ויהיה של הזמן, וכן העולם שוה לו שנר"ן הן מבי"ע, שמים ואויר וארץ, תוצא הארץ נפש וכו' (בראשית א כד), רוח מאויר, והם רוח מרוח, נשמה בשמים, וכן תקונם שמים, א"צ לתיקון האדם כי כבר מושלמת בחלקיה שהן נשמות דילה לכן הן קיימים תמיד, והרוח שהוא האויר נתקן בלידת האדם, והארץ בתיקון הנפש, וז"ש (בראשית ב טו) לעבדה ולשמרה בתיקון המעשים נתקנה הארץ, ובכ"א חלק הרוח הוא העיקרי שעליו סובבים הכל שהוא האדם, וכן בשנה ועולם שלכן שם הוי"ה כולל הכל ושם העיקרי, וכן בעש"ן האדם הוא העיקרי, וזהו מאמר שלמה (קהלת א ד) דור הולך נגד האדם בג' זמנים, והארץ לעולם עומדת זמן הג', ואח"כ (שם ה) וזרח השמש נגד השנה בג' זמנים, הולך אל דרום כו', הרוח הוא העולם שעיקרו הרוח, ואח"כ העשירית שהיא הרביעית, מלכות עשירית האיפה, רביעית ההיין, בסוד אחד דהוי"ה, ושמא מפרש שהיא כלל הכל שהיא התורה, (שם ז) כל הנחלים הולכים אל הים כו', והיה הנפש לפי הזמן וכפי לידתו, כמ"ש בתיקונים שם אלא שהאדם מושל בבחירתו על הזמן ומערכת להטותו לכל אשר ירצה, כמ"ש (שבת קנו ע"א)

וארץ תוצא הארץ נפש כו' (בראשית א כד), רוח מאויר, זהו רוח מרוח (פ"י פ"א מ"י). ונשמה בשמים. וכן תיקונם, שמים אינו צריך לתקון האדם, כי כבר מושלמת בחלקיה, שהן נשמות דילה, לכן הם קיימים תמיד. והרוח שהוא האויר, נתקן בלידת האדם, והארץ בתיקון הנפש. וז"ש (בראשית ב טו) לעבדה ולשמרה, בתיקון המעשים נתקנה הארץ. ובכל א' חלק הרוח הוא העקרי, ועליו סובבין הכל, שהוא האדם. וכן בשנה ועולם, שלכן שם הוי"ה כלל הכל ושם העיקרי (כי ג' שמות אהי"ה הוי"ה אדני הם ג"כ נגד אלו הני דברים, וכמ"ש רבינו בספר יצירה ע"ב^(טז) ובתו"ח יז ע"ב^(טז) ע"ש) וכן בעולם שנה נפש. האדם הוא העיקרי, וזהו מאמר שלמה דור הולך, נגד האדם בג' זמנים (קהלת א ו) הולך אל דרום כו', הרוח הוא העולם שעיקרו הרוח. ואח"כ העשירית שהיא הרביעית (מלכות עשירית האיפה, רביעית ההין, בסוד אחד, דהוי"ה ושמה מפרש שהיא כלל הכל) שהיא התורה (שם ז) כל הנחלים הולכים אל הים כו'.

והנה הנפש לפי הזמן וכפי לידתו, וכמ"ש (ת"ז קטו ע"ד ע"ש^(טז)) אלא שהאדם מושל בבחירתו על הזמן ומערכת, להטותו לכל אשר ירצה, כמ"ש

לשון המקורות

עז) עיי"ש ג ע"ד, ה ע"א ועוד. ולכן נשים חייבות במל"ת, ורמ"ח מ"ע הן נגד רמ"ח אברים, ושס"ה מל"ת הן נגד שס"ה ימי השנה. דהאדם והזמן הן נגד דו"ג, רוח ונפש. והנה כל הרוחות הן נאצלים מששת ימי בראשית, כל הנשמות שבגוף, והן לפי האברים, יש שתלוין בראש ויש בנימין כו', והנפשות תלויות בזמן, כל הזמן של ששת אלפי שנה, הן גוף אחד לכל הנפשות, כי כל שנה מחולקים לשס"ה ימים, וכל יום עד רגעים. והנה מכוונים אברי הגוף של הרוחות נגד אברי הגוף של הזמן, שהן דו"ג, וז"ש בס"י שחלק לג' עש"ן עולם שנה הן דו"ג הנ"ל, והנפש כולל דו"ג, רוח ונפש שנאצל משניהם. וכד ב"נ זכי שהרוח יוצא מכוון בשעה שמכוונת לו, זהו שזוכה לבת

עח) הראש הוא כולל ג"ר שהם כלולים כא' וגויה ת"ת כולל חג"ת ג' אמצעיות ושם שורש עד"א כי נה"י לבר מגופא ועיקר כלילתו מחג"ת כמ"ש בזוהר עד"א קול דכליל מיא אשא ורוחא ג' נקודין חש"ק ג' טיפין ממוחא ובטן כולל ג' אחרונות נה"י ושם קומת הנוק' לכן נכללין נה"י בנוקבא כידוע בהרבה מקומות ולכן אלו ג' שמות כוללים כל האצילות בכל העשר ספירות אהי"ה יהו"ה אדני" וכן נר"ן כלל הכל וכן בכל העולמות וכן ג' נקודות חש"ק כלל הכל.

עט) ד"ה ואיהי שעתא - רמ"ח מ"ע ושס"ה מל"ת הן נגד דו"ג, רוח ונפש,

(שבת קנו ע"א) או מוהלא או טבחה כו"פ. וזהו וכבשוה (בראשית א כה) והזקת והיית לאיש מושל. ומ"מ אשת חיל עטרת בעלה ורקב בעצמותיו מבישה (משלי יב ד), שצריך להלחם תמיד בה, וכפום צערא אנרא. ולכן זכה דוד להיות משיח ה', אבן מאסו הבונים כו' (תהלים קיה כב), מצד הזמן, שהוא נפש, דנפש נקרא אבן שתיה, אבן בחן, אבל צריך לזהירות גדולה. משא"כ אשת חיל, בטח בה לב בעלה. ולכן אמר דוד (תהלים צד יז) כמעט שכנה דומה נפשי. וכל תפילותיו וזמירותיו לזמר עריצים בשביל בחינתו, שהיא נפשו כללות בחי' תחתונה (י' דארני, שהיא למטה מג' בחינות, בינה ת"ת מלכות, נפש רוח נשמה. עולם שנה נפש, והוא מלכות דידה. אבל לעתיד לבא תעלה לחכמה למעלה מבינה. וזהו לראש פינה, למקום דאתגזרת, שחכמה נקרא ראשית וראש) (ועי' בת"ז חדש לח ע"ג^{KB}).

אות ט

כל הטובות והרעות בעולם הזה הכל על פי הרוב לפי המדות
(תיקו"ז קט ע"א²⁰) (ט).

(ט) ומ"ש (ברכות ז ע"א) צדיק וטוב לו צדיק גמור, ר"ל שטוב בנפש ורוח, דהיינו במדות ובמעשים. וכן מ"ש רשע וטוב לו, רשע שאינו גמור, ר"ל שאינו רשע במדות (תיקו"ז שם).

לשון המקורות

זוגו, כי הנפש אינה יוצאה כי אם לפי שעתו, שהראשונה לא היתה בת זוגיה, וכן בשני ולכן אינה אזלא בגלגולא, כי היא א"א ושלישי, וז"ש ואיהי שעתא כו' דהיא נקרא לצאת אלא לפי שעתה, והרוח אינה יוצאה שעתא שהיא הזמן כנ"ל.
לפי השעה, רק המקום בעולם שכל העולם פ) הובא לעיל הערה 66.
גוף א' הוא כנ"ל, אלא כאשר זוכה כנ"ל, פא) שם אותו ענין של הערה 79.
אבל בגלגולא א"א לזכות לבת זוגו, אם לא פב) הובא לעיל הערה 70.

אות י

יש מיני פחיתות באדם שניצל מהן ע"י עשיית המצות, ויש שאינו ניצול מהן רק בתורה לבד, ויש שאינו ניצול מהן רק אם רואה לאשר המדות ע"י תוכחות מוסר, להפריש דרכיו הטובים מן הרעים (משלי כב ה^א) ולקוטטים לרבב"ח^ב).

אות יא

ענין התורה לנפש, דוגמת המטר לארץ, שמצמיח מה שנזרע בה, סם חיים או סם מות. כן בתורה מצמיח מה שבלבו, אם לבו טוב, תגדיל יראתו, ואם בלבו שורש פורה ראש ולענה, יגדל הטינא בלבו, כמ"ש (הושע יד י) צדיקים ילכו בם ופושעים יכשלו בם, וכמ"ש (שבת פח ע"ב) למיימינים בה סמא דחיי ולמשמאילים בה סמא דמותא. ע"כ צריך לפנות לבו בכל יום קודם הלימוד ואחריו מעיפוש הדיעות והמדות ביראת חטא ומעשים טובים, וזהו מכונה

לשון המקורות

פג) הובא לעיל הערה 2. פד) בסוף ביאור אגדות רבב"ח: היצר הרע מזיק את האדם בג' דברים הנ"ל פעמים בגוף דהיינו שמטיל יסורין על הגוף כדי שיבטל מתורה וממצות, פעמים בנפש שמחטיא אותו, וכן בנשמה שאינו מניח לידע את הדרך שילך בה ומניע אותו מהנשמה כמ"ש (קהלת י טו) עמל הכסילים תיגענו אשר אל ידע ללכת אל עיר. וע"ז אמר (אדם מהלך באישון לילה) כלומר באמצע הלילה, רחוק מן היום מלפניו ומלאחריו, דהיינו שלא היה אצל ת"ח ללמוד. ואפילה שגם מחמת עצמו הוא כאפילה שאין בידו

לא תורה ולא מצות, ולכן הוא מתירא והענין כי כל הה' דברים שהאדם מורכב מהם כל א' מוליד פחיתות באדם וקורב לבא לידי חטא על ידיהם, אך התורה והמצות מגיין עליהם בענין זה. המצות שהם מן הארץ כי כל מצוה היא מן הדומם כגון סוכה ולולב וציצית ותפילין, הכל היא מן הארץ הם מגינים על הפחיתות של הדומם, והתורה שהיא מן השמים מגיין על הפחיתות של האש והאוויר ויראת חטא מראה אותו הדרך אשר ילך בה וזהו שאמר שמתירא מן הפחיתים היינו פחיתות הבא וכו'.

בשם בית הכסא, וע"ז רמזו במ"ש (ברכות ח ע"א) בית הכסא עדיפא מכולהו, וכן מ"ש (שם נד ע"ב) המאריך בבית הכסא, וכן מ"ש (שם סב ע"א) השכם וצא הערב וצא, ר"ל בבחירתו ובזקנתו, שלא תתרחק מבוראך מרחק רב, שלא תוכל להועיל. וצריך למשמש איזה מדה רעה גובר בו, ואח"כ יפנה. לא כאלו בעלי תאוה, שמתענים והתאוה מתגבר ביותר, וצריך לזה ערמומית גדולה, ערום ביראה (ברכות יז ע"א) נגד הנחש הערום. והמתעצל לחטט אחר כל מדה רעה, אינו מועיל לו כל הגדרים והסייגים שהוא עושה, כי כל מכה שאינה נרפאת בפנים כו', ואף גדר התורה שהיא מגינה ומצלה נהרס בעצלותו (משלי כד לא^ה, יט טו^ה, כה ד^ה).

לשון המקורות

פה) כמ"ש אדומ"ו בפירושו על ברכות ע"פ נסתר שם בפ' הרואה (דף סב ע"א), תנ"ה בן עזאי אומר השכם וצא הערב וצא כו' [אמר רב יהודה אמר רב, לעולם ינהיג אדם את עצמו שחרית וערבית כדי שלא יהא צריך להתרחק, תניא נמי הכי בן עזאי אומר השכם וצא הערב וצא כדי שלא תתרחק. ז"ל הגר"א שם: אע"ג שודאי הוא כפשוטו, מ"מ מורה ג"כ לנפשו, שצריך ג"כ לפנות אותה בכל יום מעיפוש הדעות והמדות, וכמ"ש למעלה, וכמ"ש על שדה עצל עברתי והנה עלה כולו קמשונים, שהוא המדות הרעות, כסו פניו חרולים, הוא המעשים הרעים שמתבייש בהם בעצמו, וגדר אבניו נהרסה הוא הגדרים [ועיקר על התורה שהוא גדר שמשמרתו מכל רע מזמה תשמור מגינה ומצלא והנה נהרסה בעצלותו כמ"ש שאינו מחזר כו'] שעושה סייגות, הכל אינו מועיל למי שאינו מחטט אחריו, כי כל מכה שאינה מרפאת בפנים וכו']. וכמ"ש למעלה שם ברכות (דף ח ע"א) ר' נתן אומר

לעת מצוא זו תורה כו' לעת מצוא זו בית הכסא כו' עדיפא מכולהו וכו' [ז"ל בשלימות: על זאת יתפלל כל חסיד אליך לעת מצא אמר רבי חנינא לעת מצא זו אשה, וגו' רבי נתן אומר לעת מצא זו תורה, שנאמר כי מוצאי מצא חיים וגו', רב נחמן בר יצחק אמר לעת מצא זו מיתה, כו' רבי יוחנן אמר לעת מצא זו קבורה, כו' מר זוטרא אמר לעת מצא זה בית הכסא אמרי במערבא הא דמר זוטרא עדיפא מכלהו]. בתורה אמרו (יומא עב ע"ב) זכה נעשה לו סם חיים, לא זכה נעשה לו סם המות. כי עניין התורה לנפש כמו עניין המטר אל הארץ, שהוא מצמיח סמים חיים וסמים מות, כן בתורה צריך אחר לימוד לבער הפסולת ממנו ביראת חטא ומע"ט, וכמ"ש (משלי ח יב) אני חכמה שכנתי ערמה, שנכנס ערמומית בלבו של אדם וכו' (סוטה כא ע"ב). וזהו שאמר (משלי כד ל) על שדה איש עצל עברתי, והנה עלו כולו קמשונים, שהם המדות הרעות. כסו פניו חרולים, הם המעשים הרעים

שמתבושש בהם בעצמו. גדר אבניו נהרסה, הם הגדרים שעושה והסייגות, הכל אינו מועיל למי שאינו מחטט אחריו, כי כל מכה שאינה נרפאת בפנים כו', ועיקר על התורה שהיא גדר ומשמרת מכל רע, מזמה תשמור מגינה ומצלת, והנה נהרסה בעצלות וכו'.

פו) נדצ"ל יט ט: צדיקים ילכו במ ופושעים יכשלו במ (הושע יד י) וכמ"ש חז"ל למיימינים סמא דחי' ולמשמאילים סמא דמותא והענין כי התורה הוא מן השמים ומעשה המצות מן הארץ כמש"כ לעיל וז"ש אמת מארץ תצמח וצדק משמים נשקף כלומר כי הארץ מדתה אמת שנותנת באמת כל מה שזורעין בה אם חטין צומחת ג"כ חטין ואם שעורים שעורים וזהו אמת מארץ תצמח ומן השמים יבוא הגשם שהוא צדק שבא בתורת צדקה שהרי לא נתנו לשם הגשם שיקרא אמת בבואו לארץ וזהו צדק משמים נשקף והגשם בא לכל הארץ בשוה וג"כ עושה פעולתו בשוה אך פעולתו לפי המקבל מקום שזרוע חיטים אזי מחמתו יצמח שם החיטים ומקום הזרוע סם המות תצמיח סם המות מחמתו אך הגשמים עצמם נקרא לעולם טוב וכן הוא בתורה הבאה מן השמים עושה פעולתו שתצמיח מה שבלבו אם לכו טוב תגדיל יראתו ואם ח"ו בלבו פורה שורש ראש ולענה יכשל עוד בהגותו בה ויגדיל הטינא אשר בלבו עד אשר מעלה

שרטון וזהו צדיקים ילכו במ ויגדל צדקתם ופושעים יכשלו במ שיצמיח פשעם עוד ויכשלו וזהו שאמר למיימינם סמא דחי' שצומח סם חיים כמו המקום זרוע סם חיים שמצמיח סם חיים בעת שיבא עליו הגשם ולמשמאילים כו' כמו המקום הזרוע סם המות שצומח סם המות בפעולת הגשם וז"ש כאן עד שקרי' כשלומד ואין כוונתו לקיים אז פשעו יתגדל ויוסיף רשעתו ולא יוכל להנקה כי יגיד עדותו שקר כלומר שיגיד בהתורה שנקרא עדות שקרים אשר לא כדת.

פו) כאשר רצונו של אדם לעשות כלי, צריך להוציא מתחילה הסיגים, ואח"כ לעשות כלי. ומחמת זה יצא לצורף כלי, כלומר יצא הכלי מזוקק. וכן בתורה, צריך אדם מתחילה להוציא הסיגים מלבו, והיינו לסור מרע, ומחמת זה יצא (שמואל ב' כב לא) אמרת ה' צרופה, וכמ"ש (ירמיה ד ג) נירו לכם ניר ואל תזרעו אל קוצים, כי כאשר יש סיגים בלבו של אדם, אז נעשה לו האמרת למארת, כמ"ש בזוהר (ח"א יט ע"ב). והיינו מפני הסיגים שבו, ילמוד בתורה פירוש אחר, בכדי שיהא לו מותר הדבר הזה, וישרים דרכי ה' צדיקים ילכו במ גו'. (ח"ס כאשר הרשע לומד תורה נותן כח לקליפות). ולכן צריך תחילה להגו הסיגים מלבו, ולא יהיה לו שום שוחד, ויצא לצורף כלי, ויהיה אמרת ה' צרופה.

אות יב

המדות הם בנפש הדבקה לגוף, והם לבושים לנפש השכלית. (י)
 וכמו שאדם מתכבד ע"י הלבוש, ומעלה עליו חן, כן אין התורה מעלה חן על לומדיה, ואין זוכין לכבוד, רק אם יש בהם מדות טובות, וז"ש (שבת קיג ע"א) ר"י קרי למאני מכבדותא (משלי יא טז^פ, יג טו^ט).

(י) וכל ענין ביאת האדם בעוה"ז הוא לתקן את נפש הבהמי, שהוא לבוש לנפש השכלי, שהוא עיקר האדם^צ (וכן כתב תיקו"ז קו ע"ד^א), קבו ע"ג^ב). ונפש הבהמי היא נמשכת אחר היצה"ר, ובה כל התאות

 לשון המקורות

יהיה לאדם שכל טוב בעיני אלקים יתן הקב"ה לו חן גם בעיני הבריות ומקרבן להקב"ה אך דרך בוגדים איתן שאינן רוצין להתקרב א"ע.

ז) הובא לעיל הערה 72.

צא) ד"ה ועוד ויבן לישנא - אין אשה אלא לבנים (תענית לא ע"א), כי האשה בסוד נפש, והבעל בסוד רוח, ובולד והיו לבשר אחד, מתחברין רוח ונפש דילהון כאחד, ואז נקרא חיים, כי הנפש בלא רוח הוא מת כמו בקבר, והרוח בא לעולם להחיות הנפש בסוד (תהלים לו ז) אדם ובהמה כו'. וכן הרוח בלא נפש אין לו שכר כלל, וכל העונש של הרוח הכל בשביל שלא תיקן הנפש, וכן הוא לאיש ואשה, והנה בנים הם יסודה ובניינה.

צב) ד"ה בלבושין דקודש דבג"ד תקינו בהבדלה כו' דלא יחבר כו' - שלא יעשה מלאכה ועובדין דחול בעוד שלא הבדיל והפשיט לבושי קודש ממנו בהבדלה,

פח) ר"י קרא למאנא מכבדותא, שידוע שהמדות הן הלבושין, והיינו שהמדות הן מן הנפש הדבקה אל הגוף, והן לבושין להנפש העליונה, שהוא הנפש השכלית, וע"י הנפש השכלית הן נעשין מדות טובות, והן נותנין חן לבעליהן. ולכן הנפש הבהמית הדבקה אל הגוף נק' אשת חן.

פט) שְׁכַל טוֹב יִתֵּן חֵן וְדָרְךְ בְּגֵדִים אֵימָן. בהגר"א - שכל טוב יתן חן מי שיש בו שכל שהוא התורה וגם הוא טוב מידות טובות יתן חן שהכל מתפארין בו כמ"ש אשרי מי שלמדו תורה וכו'. ודרך בוגדים איתן אבל הדרך של הבוגדים אם יש בהם קצת תורה איתן הן הולכין בעזות ובחוזק ומשתררין בתורתן ועוד שכל טוב גו' כמ"ש ומצא חן ושכל טוב בעיני אלקים ואדם והיינו חן בעיני הבריות ושכל טוב בעיני אלקים כי האדם יראה לעינים וה' יראה ללבב ששם השכל טוב ואמר שאם

והתענוגים וכל החטאים. וכן כל המצות, ושכר ועונש, הכל תלוי בה. והיא הלבוש של הצדיקים בג"ע. וקודם חטא אדם הראשון, היה נכלל נפש הבהמי באדם, והיתה נקראת כתנות אור. וכשחטא נפרדה ממנו ונמסרה ביד הס"א. (ועיי' תיקו"ז קו ע"ד³³, קה ע"א ע"ב ע"ג¹⁷³), ונקראת כתנות עור, שהוא

לשון המקורות

לי בשנה", שלש הקלפות, עליהן נאמר "ויעש יהו"ה אלהי"ם לאדם ולאשתו כתנות עור וילבישם". בראשונה כתנות אור, ואחר שחטאו כתנות עור, מעור שהוא עור הנחש, ולשבעים שנים מתפשט אותו (הנחש) (העור) ממנו.

בהגר"א: וז"ש תלת קליפין עלייהו כו' בקדמיתא כו' - ר"ל שאלו לבושין דג' עלמין היו כתנות אור, שהיה מאיר בהם בת עין, נהורא דעיינין, והשתא חשוכא דעיינין, עור עור מנין עור, משכא דחוויא וכו'. ואמר ולשבעין שנין כו' כידוע, ור"ל בכאן על זמן חיי האדם שבעין שנין, ואח"כ מתפשט מזה הגוף להתלבש בג"ע בכתנות אור כמקדם, ושם מארבע הרוחות כו' שהן ג' גוונין נהירין עם הבת עין.

ז"ל התיקו"ז: דתלת גוונין דלבושין דשכינתא אינון תלת ווי"ן דויסע ויבא ויט בזמנא דמתעברין כתנות עור דחוויא נהירין תלת גוונין דנהורא דשכינתא ומיד וראיתיה לזכור ברית עולם (בראשית ט טז) ואינון תלת ווי"ן אינון תלת גגין דאת ב' חד לשמיא וחד לארעא וחד לימא ומהאי ב' תליין שבעין גוונין ואינון שבעין ותריין דעלייהו אתמר (ישעיה יט א) הנה ה' רוכב על עב קל ובא מצרים על ע"ב בשבעין ותריין גוונין נהירין ומיד ונעו אלילי מצרים מפניו וכו'. בראשית (ישעיה טו טז) כי באש ה' נשפט דאינון כתנות

וכמו שמפרש והולך, דכל התערובות וזכות וחובה הכל בלבושין, אבל בפנים שם אין זכות וחובה, דשם לא יגורך רע. (ג) ד"ה ובג"ד אסור כו' - גוף הטפה סרוחה, שהוא כתנות עור דחוויא, הערלה דיליה, וכו', שהן ג' קליפין דאגוזא, עור תהו.

ז"ל התיקו"ז: ובגין דא תקינו תלת צלותין בכל יומא לאעברא תלת קליפין אלין דערלה מאות ברית דאיהי שכינתא וברא שריא בתלת גוונין נהירין דאינון כהנים לויים וישראל דעלייהו אתמר (שיה"ש ז ב) מה יפו פעמין בנעלים בת נדיב ואינון נעילת חגין וזמנין ומועדין דעלייהו אתמר (שמות כג יד) שלש רגלים תחג לי בשנה תלת קליפין עלייהו אתמר ויעש ה' אלהי"ם לאדם ולאשתו כתנות עור וילבישם (בראשית ג כא) בקדמיתא כתנות אור ולבתר דחאבו כתנות עור מעור דאיהו משכא דחוויא ולשבעין שנין אתפשט ההוא (חויא) (נ"א משכא) מניה.

תרגום: ולכן תקנו שלש תפלות בכל יום, להעביר את שלש הקלפות הללו של ערלה מאות הברית, שהיא השכינה, ובזה שורה בשלשה צבעים מאירים, שהם כהנים לויים וישראל, שעליהם נאמר, מה יפו פעמין בנעלים בת נדיב. והם נעילת חגים וזמנים ומועדים, שעליהם נאמר "שלש רגלים תחג

משכא דהויא⁽⁷³⁾, ולכן (בראשית ג ז) וידעו כי עירומים הם. וזה ענין נשמות דאזלין ערמילאין⁽⁷³⁾. כי לבוש שלהן בקליפה, וזה ענין הלבושין של אדה"ר

לשון המקורות

שלכל חיה ברא מלבושים, ולכל הבריות שנבראו בששת ימי בראשית, ונשארו הגופים של המזיקים לעשות ולא עשה אותם, משום שהיה ערב שבת, וזהו "אשר ברא אלהי"ם לעשות", ולכן "והנחש היה ערום מכל חית השדה אשר עשה ה' אלהי"ם", שלכלם עשה לבושים, ולו לא עשה, משום שהיו המזיקים של העולם. (זה) עור הנחש.

(צו) עי' זהר ח"ב צט ע"ב: תא חזי אם אחרת יקח לו (שמות כא י) גלגולין דמתגלגלן בהאי קרא כמה רברבין ועלאין אינון דהא כל נשמתין עאלין בגלגולא ולא ידעין בני נשא ארחוי דקודשא בריך הוא והיך קיימא טיקלא והיך אתדנו בני נשא בכל יומא ובכל עידן והיך נשמתין עאלין בדינא עד לא ייתון להאי עלמא והיך עאלין בדינא לבתר דנפקי מהאי עלמא כמה גלגולין וכמה עובדין סתימין עביד קודשא בריך הוא בהדי כמה נשמתין ערטילאין וכמה רוחין ערטילאין אזלין בהווא עלמא דלא עאלין לפרגודא דמלכא וכמה עלמין אתהפך בהו ועלמא דאתהפך בכמה פליאן סתימין ובני נשא לא ידעין ולא משגיחין והיך מתגלגלן נשמתין כאבנא בקוספיתא כמה דאת אמר (ש"א כה כט) ואת נפש אויביך יקלענה בתוך כף הקלע.

תרגום: בא וראה אם אחרת יקח לו, הגלגולים שמתגלגלים בפסוק הזה, כמה

עור דצריך בהון הבדלה כד אמרין ישראל בורא מאורי האש ואמרין המבדיל בין אור לחשך חשך אוקם כתנות עור דיליה אוכמין דאתמר בהון שחורות כעורב והנחש היה ערום מנייהו דלכל חיה ברא לבושין ולכל בריין דאתבריאו בשית יומי בראשית ואשתארו גופין דמזיקין למעבד ולא עביד לון בגין דהוה ערב שבת ודא איהו אשר ברא אלהי"ם לעשות ובגין דא והנחש היה ערום מכל חית השדה אשר עשה ה' אלהי"ם דלכלהו עבד לבושין וליה לא עבד בגין דהוה מזיקין דעלמא.

תרגום: ששלשה צבעים של לבושים של השכינה, הם שלש ווי"ם של ויסע ויבא ויט, בזמן שמעברים כתנות עור הנחש, מאירים שלשה צבעים של אור השכינה, ומיד "וראיתיה לזכר ברית עולם". ואותם שלש ווי"ם, הם שלשה גגות של האות ב', אחד לשמים, אחד לארץ, ואחד לים. ומהב' הזו תלויים שבעים צבעים, והם שבעים ושנים, שעליהם נאמר "הנה יהו"ה רוכב על עב קל". ובא מצרים על ע"ב, בשבעים ושנים צבעים מאירים, ומיד "ונעו אלילי מצרים מפניו וכו'". בראשית, כי באש יהו"ה נשפט, שהם כתנות עור, שצריך בהם הבדלה, כשאומרים ישראל בורא מאורי האש, ואומרים המבדיל בין אור לחשך, חשך שחר, כתנות העור שלו שחורים, שנאמר בהם "שחורות כעורב", והנחש היה ערום מהם,

אבן פרק א - אות יב שלמה עא

שבאו לנמרוד ואח"כ לעשו^(טז), שהוא נחש הקדמוני שלקח הבגדים מאדם הראשון. ויעקב שהי' דוגמא דאדה"ר (כמ"ש ב"מ פד ע"א^(טז)), ולכן כתיב (בראשית כו טו) ותקח רבקה את בגדי עשו כו' ותלבש את יעקב כו'. ולכן נתברך ביו"ד ברכות נגד יו"ד קללות של אדה"ר. (עי' מדרש רות החדש בהדרת קדש פרק א אות נא^(טז)),

לשון המקורות

לבושי כבוד שהיו מאדם הראשון, ובאו לידי נמרוד, ובהם נמרוד היה צד צידה.
צח ז"ל: שופריה דיעקב אבינו מעין שופריה דאדם הראשון.
צט נתברך יעקב בעשרה ברכות נגד קללות אדם והם מטל השמים נגד בעצבון, כי הטל הוא שחה לכל כמו שפי' רש"י, ומשמני ארץ נגד ארורה האדמה, ורוב דגן ותירוש נגד קוץ ודרדר, ואח"כ יעבדוך עמים כו' נגד בזיעת אפך כו', והם ג"כ ו' ברכות בפסוק א' נגד ו' קללות שבפוסק א', וד' ברכות נגד ד' קללות שבפוסק א' והברכות הם מטל השמים נגד כתר ומשמני ארץ בסוד כתר מלכות נעוץ סופן בתחילתן, ורוב דגן חכמה, ותירוש בינה, ויעבדוך נגד חס דוישתחוו נגד גבורה, הוה גביר נגד ת"ת מבריה מן הקצה אל הקצה, זהו הוה גביר לאחיק, וישתחוו לך כו' אורריך ארור ומברכך ברוך, הרי כאן ל"ט קללות לאלו הג' אדם ואשה והנחש היוציאם מקרא וכו'. ועי' עוד יהל אור ח"ג לא ע"ב ד"ה כי הוא תיקן חטא אדה"ר - סוד בריאת האדם בגוף, שבתוכו נפש הבהמית, והיא יסודו, ונפח בו רוח האדם, שהוא נק' האדם באמת, אד"ם כידוע, והוא סוד מ"ה וב"ן, שהמ"ה בא בתוך הב"ן, להוציא הבירורין ולהשלים אותה, והוא סוד (תהלים לו ז) אדם ובהמה

גדולים ועליונים הם, שהרי כל הנשמות נכנסות בגלגול, ולא יודעים בני אדם דרכי הקדוש ברוך הוא, ואיך עומדים המאזנים, ואיך נדונים בני אדם בכל יום ובכל זמן, ואיך נשמות נכנסות לדין טרם שבאות לעולם הזה, ואיך נכנסות לדין אחר שיוצאות מן העולם הזה. כמה גלגולים וכמה מעשים נסתרים עושה הקדוש ברוך הוא עם כמה נשמות ערומות, וכמה רוחות ערומות, הולכות באותו העולם שלא נכנסות לפרגוד של המלך, וכמה עולמות מתהפך בהם. והעולם שמתהפך בכמה פלאים נסתרים, ובני אדם לא יודעים ולא משגיחים, ואיך מתגלגלות הנשמות כאבן בכף הקלע, כמו שנאמר ואת נפש אויביך יקלענה בתוך כף הקלע.

צז עי' בראשית רבה (פרשה סה סי' טז): ותקח רבקה את בגדי עשו בנה הגדול החמודות, מה שחמד מנמרוד והרגו ונטלן. הה"ד חמד רשע מצוד רעים (משלי יב).

זהר ח"א קמב ע"ב: ותקח רבקה את בגדי עשו וגו' (שם טו) אלין אינון לבושין דרווח עשו מנמרוד ואלין לבושי יקר דהוה מן אדם הראשון ואתו לידא דנמרוד ובהו הוה צד צידה.

תרגום: "ותקח רבקה את בגדי עשו" וגו', אלו הלבושים שהרויח עשו מנמרוד, ואלה

כי הוא תיקן הטא אדה"ר (עי' תיקו"ז קטו ע"ג^פ). קד ע"ד^ק, קיה ע"ד^ק), וע"כ נכנס עמו ריה ג"ע וירח את ריה בגדיו (ווי"ש תענית ה ע"ב, יעקב אבינו לא מת). וזה ענין (שמואל א' ב יט) ומעיל קמן תעשה לו אמו. וכן קריעת המעיל של שאול ושל ירבעם. ושהקב"ה תפש בבגדו של ירבעם. וענין ושתי, שהיתה מפשטת בנות ישראל ערומות. ולהיפך באסתר (אסתר ה א) ותלבש אסתר מלכות. וכן מ"ש (זכריה ג ג) ויהושע היה לבוש בגדים צואים כו' וילבישוהו בגדים כו' והשמן עומד על ימינו לשמנו, הכל הוא על הבגדים הנ"ל, שכל קטרוג השמן ואחיזתו באלו הלבוישים שלא יתלבש בו האדם. וכן נקראים רגלים (כמ"ש משלי ו כה^ק עיי"ש). ווי"ש (זכריה שם ז) ונתתי לך

לשון המקורות

שייך לומר אפילו הוא ישופך ראש, דשם אין צריך לא זכות ולא חובה, ויעקב לא זכה מתחלה אלא לנוק', מקום אחיזת החויא, ולכן שכן עמו בבטן א', ועקב שם את אחיו, והלך עמו בעקמומית, עד דסליק ליה מכולא, כמ"ש (תהלים יח כז) עם עקש תתפל, כמו שעשה לו החויא, מתחלה עשה לו הוא כנגדו, עד דסליק ליה מכולא. קב) ד"ה ואסתלקו ענפוי בכל רגיעים כו' - דהוא יעקב דדיוקני' בכסא הכבוד ועליו נאמר וירדו כו' ונפקי מיניה ישראל דשולטנותם בכולא ומיני' אתפשטו הכל בסט' דקדושה ויעקב הוא עץ החיים כמ"ש (תענית ה ע"ב) יעקב לא מת מאן דחזא לי' בחלמא מקסטר כו' והוא דיוקנא דאדה"ר והוא תיקן עץ החיים מתחלה בדרגא דיעקב תיקן עץ הדעת טו"ר ורווח כל הברכאין מסט' דנחש בעקימו ואח"כ אכל מעץ החיים וחי לעולם ונקרא שמו ישראל. קג) נראה שכוונתו לפרק ו פסוק כז: יש ב' מיני מדות: א', אותן הנולדים עמו בטבעו. והב', אותן שהורגל את עצמו

(ואותיות בהמה בה מ"ה), ולכן הקרבנות מהבהמה שהוא בירווי הב"ן, וסוד המיתה ותחיה הכל בנפש בהבמית מלכין קדמאין, והכל בסט' דמלכות (דברים לב לט) אני אמית ואחיה, ורוח ונפש הם נגד זר"ן, הנהגת העולם, ומזה תבין סודות גדולות בפגם העוונות, שהרוח מסתלקת מהנפש אפילו בחיים חיותו ולכן הרשעים בחייהם כו' (ברכות יח ע"ב), ומעלת המצות בן איש חי. ק) עד אבהן שנתברר אדה"ר והי' אתפשטותא דטוב נברר עד שנברר ביעקב ונשאר לזרעו ומשם ואילך כל האומות פלחי כוכביא אתפשטותא דרע. קא) ד"ה ודא גרים ליעקב כו' - לאדם ב' נשמתין, א' נר"ן מצד הדכורא וא' מצד הנוק', והראשונה בכללה נק' רוח, והשניה בכללה נק' נפש בת זוגיה, ונגד זה יש לאדם ב' יצרין, והיצה"ר מפתה לנוק' כו' והוא פתויו לחוה, ונגד זה נתקלל (בראשית ג טו) הוא ישופך ראש בדכורא, ואתה כו' בנוק' דהוא עקב כנ"ל, והכל בבי"ע. אבל באצילות (תהלים ה ה) לא יגורך רע, ושם לא

אבן פרק א - אות יב שלמה עג

מהלכים בין העומדים האלה, שיתן לו גם את הרגלים, שהמלבושים והרגלים תולין זה בזה.

וזה ענין הקרבן, לתקן סטרא דבהמה שתכלל באדם. וכן הקרבת הנשמה בנהר דינור, ואז (תהלים לו ז) אדם ובהמה תושיע ה', ספד"צ מזו מה^(ק). היכלות פקודי מזו (ע"ג)^(ק) (וזה ענין התחברות שם מ"ה וב"ן להוציא הבריורין (מ"ה בנימ' אדם וב"ן בנימ' בהמה), מ"ה הוא נגד הרוח, וב"ן נגד הנפש. (ולכן הקרבנות מבהמה שהם בירורי הב"ן) וסוד המיתה ותחיה, הכל בנפש

לשון המקורות

הנפש חיה הוא מסטרא דבהמות בהררי אלף, ושם הוא כל השכר והעונש וכל החטאים דאתפשט שכינתא מלבושא דילה כמ"ש בתיקו"ז ובפרשת בראשית דף כב וכג, כי הוא בן כסיל. וכן בזכיות מלביש אותה, ולכן בכל המצות עושין לו לבוש, ולכן מקריבין הבהמה לתקן סטרא דבהמה, ששם צריכים לתקן, ואז נכלל הבהמה באדם, וזהו הלבוש, וזהו סוד שכותבין התורה, שהיא משם על עור בהמה טהורה. [וכל ענין בואו דהאדם לעולם הזה לתקן את הנפש הלבוש הזה, ולכן רשעים אזלין ערטלאין בההוא עלמא, וידעו כי ערומים הם כנ"ל. וז"ס (מגילה יב ע"א) מלמד שהיתה מפשטת בנות ישראל ערומות כו', וכמ"ש בפ' לאסתר, ע"ש כי בחטאי האדם מפשיט נשמות עליונות מלבוש שלהן, וזה הלבוש מתלבש בסט"א, וזהו גלות השכינה מלבושה ג"כ. וז"ס ושתי שהיתה גוזלת לבושין דישראל, ובה נתלבוש בחטאים, ואסתר תיקנה כי היא שכינה דבריאה כמ"ש ברע"מ, וז"ס שנגזר על ושתי ליכנס ערומה, ובאסתר ותלבש אסתר מלכות (בגדי מלכות), וזה היה צרת ישראל, ואח"כ גאולתם והבן].

והמדות הן נקראים בגדים, כמשחז"ל מדר כמדתו, וז"ש חז"ל איזהו ת"ח שיכול להפוך חלוקו ללבשו כדרכו, והיינו להרגיל המדות ולהעמידן לפי התורה, ושיהיו דרכו וטבעו ממש, אף שהיה טבעו בהפוכו, ואותן הנולדים עמו נקראין בגדיו, ואותן שהורגלו נקראין רגליו.

קד) כח ע"ב, ועי' שם בגר"א כח ע"ג ד"ה וז"ש היינו דכתיב אדם ובהמה תושיע ה' - ר"ל אדם כללא דדכר ונוקבא דאצילות, ובהמה הוא עולם הבריאה לבוש לעולם האצילות.

קה) והוא ביהל אור ח"ב כ ע"ג: והענין, כי כל החטאים בנפש הבהמית שבאדם, וענין נפש הבהמית הוא כמ"ש בספד"צ פרק ד' ויאמר אלקים כו' היינו דכתיב (תהלים לו ז) אדם ובהמה תושיע ה', חד בכללא דאחרא משתכחת, בהמה בכללא דאדם, אדם כי יקריב מכם קרבן לה', מן הבהמה, משום דאתכללא בכללא דאדם. כד נחית אדם דלתתא בדיוקא עלאה, אשתכחו תריין רוחין סטריין דימינא דשמאלא, כליל אדם דימינא נשמתא קדישא, דשמאלא נפש חיה, חב אדם ואתפשט שמאלא כו', כי

הבהמית כו'. ומזה תבין ענינים גדולים בפגם העוונות שהרוח מסתלקת, מהנפש אפי' בהיים חיותו, ולכן הרשעים בחייהם קרוים מתים (כרכות יה ע"א). ולהיפך בן איש חי (עי' ספר"צ בליקוטים סי' א סא ע"א וליקוטים שבסוף זהר יתרו¹⁷). ולעתיד לבוא לא ישארו אלא הצדיקים, ונפש הבהמית שלהן שזככו אותן לקדושה, (ספר"צ נט ע"ד¹⁸).

אות יג

אע"פ שאמרו (ב"ב קסד ע"ב) לא יספר אדם בשבחו של חברו שמתוך שבחו בא לידי גנותו, מ"מ מי שמפורסם במדות טובות, אדרבה ראוי לשבחו, שבזה לא שייך מתוך שבחו בא לידי גנותו, שהכל משבחין אותו, ואף אם אחד יאמר עליו דבר גנאי, לא יאמינוהו (יא).

(יא) וז"ש (מגילה כה ע"ב) מאן דשפיר שומעניה שרי לשבוחיה כו', הוא במדות טובות, שהכל משבחין אותו. וכמ"ש (יומא פו ע"א) ואהבת את ה' אלהיך כו' שיהיה שם שמים מתאהב על ידך¹⁹. והוא מדת תפארת, וכמ"ש (אבות פ"ב מ"א) רבי אומר איזהו דרך ישרה שיבור לו האדם כל שהיא תפארת כו'²⁰. והוא מצות ואהבת כו' (ביאור אנדות מגילה שם).

לשון המקורות

קו) נראה שכוונתו ליהל אור ח"ג לא ע"ב הובא לעיל הערה 99.

קז) דף לו ע"ב ד"ה וע"ד כתיב ונשגב כו' - והוא רומז ג"כ לעתיד ולא ישאר אלא הצדיקים ונפש הבהמית שלהן, שזככו אותן לקדושה.

קח) ז"ל: ואהבת את ה' אלהיך שיהא שם

שמים מתאהב על ידך שיהא קורא ושונה ומשמש תלמידי חכמים ויהא משאו ומתנו בנחת עם הבריות מה הבריות אומרות עליו אשרי אביו שלמדו תורה אשרי רבו שלמדו תורה.

קט) ז"ל: רבי אומר, איזהו דרך ישרה שיבור לו האדם, כל שהיא תפארת לעושיה ותפארת לו מן האדם.